

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Mgr. et Mgr. Karolína Strnadová

Rigorózní práce

**Překlady české literatury v Mexiku s přihlédnutím k českým
překladům mexické literatury**

Translations of Czech Literature in Mexico and Translations of
Mexican Literature into Czech

Vedoucí rigorózní práce: PhDr. Petra Mračková Vavroušová, Ph.D.

Praha 2021

Poděkování

Na tomto místě bych nejprve ráda poděkovala PhDr. Petře Mračkové Vavroušové, Ph.D., za odborné a pečlivé vedení diplomové práce, ze které tato rigorózní práce vychází, za ochotu a čas, který věnovala revizi práce. Děkuji také PhDr. Anežce Charvátové za velmi podnětné připomínky a zlepšující návrhy, díky kterým tato práce dostala ucelenou formu. Dále děkuji všem osloveným překladatelům a akademikům za spolupráci, vstřícný přístup a poskytnuté materiály. Velký dík patří milému Pepovi, (ex)kolegům ze studií, přátelům a rodině za podporu během psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. ledna 2021

Karolína Strnadová

Abstrakt

Rigorózní translátologicko-historiografická práce představuje korpus překladů české literatury vydaných v knižní podobě v Mexiku do roku 2019 včetně, věnuje se jeho popisu a studiu v širším socio-kulturním a nakladatelském kontextu. Práce se snaží odpovědět na otázky *jaká* česká literatura byla v Mexiku vydána, *kdy*, *kde* a *proč* byla přeložena a *kdo* je autorem překladů. Teoretická část práce představuje česko-mexické vztahy na pozadí sociokulturního a literárního polysystému obou zemí se zaměřením na 20. století. Dále se práce opírá o translátologicko-teoretický rámec teorie polysystémů, praxeologie překladu a role překladatele, vysvětluje fenomén přímého a nepřímého překladu, pojednává o významu paratextů při studiu překladů, vysvětluje specifika produkce překladu pro hispanofonní země a nastiňuje otázku překladu z malých kultur. Metodologicky se práce opírá o historiografické bádání, paratextuální analýzu diskurzu a orální historii. Na základě těchto metod práce představuje korpus 41 překladů vydaných v Mexiku, včetně „dovezených“ překladů a reedic, a přináší kompletní informaci o každém přeloženém titulu. Následně práce aktualizuje korpus mexické literatury přeložené do češtiny a snaží se interpretovat a porovnat vývoj česko-mexických a mexicko-českých překladů z diachronního, literárně-druhového a translátologického hlediska v souvislosti s překladatelským a nakladatelským procesem.

Klíčová slova: Mexiko, česká literatura, překlad do španělštiny, paratext, rozhovor, překladatel

Abstract

This PhD translational-historiographical thesis presents a corpus of translations of Czech literature published in a book form in Mexico until 2019, including its description and analysis in a broader socio-cultural and publishing context. The aim of the thesis is to answer questions about *which* Czech literature was published in Mexico, *when*, *where* and *why* it was translated, and *who* is the author of the translations. The theoretical part of the thesis presents Czech-Mexican relations as they evolved in the sociocultural polysystem of the 20th century. The thesis further uses the theoretical framework of the polysystem theory, the praxeology of translation and the translator's role, it explains the phenomenon of direct and indirect translation, it discusses the importance of paratexts for the study of translations, it comments the specificity of producing translations for the Spanish-speaking countries as well as it outlines the issue of translating from small cultures. Historiographical research, paratextual discourse analysis and oral history were used as the methodological core of this thesis. Using these methods, the thesis

presents a corpus of 41 translated Czech literary works published in Mexico, including “imported” translations and re-editions, supplying comprehensive details on every one of them. At the end, the thesis updates the corpus of Mexican literature translated into Czech aiming to explain and compare the evolution of Czech-Mexican and Mexican-Czech translations from a diachronic, literary-genre and translation studies point of view in connection with the translation and publishing processes.

Key words: Mexico, Czech literature, translation into Spanish, paratext, interview, translator

OBSAH

Seznam zkratk.....	8
Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	9
Úvod.....	10
1. Sociokulturní polysystém v Mexiku	13
1.1 Historie česko-mexických vztahů.....	13
1.2 Příklady literárních česko-mexických vztahů.....	19
1.3 Produkce překladu v hispanofonních zemích.....	23
1.4 Mexický knižní trh.....	24
2. Translatologická východiska.....	29
2.1 Historiografie překladu.....	29
2.2 Polysystémová teorie.....	30
2.3 Praxeologie překladu a role překladatele.....	32
2.4 Překládání z malých kultur, překlad jako komunikace mezi kulturami	35
2.5 Přímý a nepřímý překlad	37
2.6 Paratexty	39
3. Metodologie	43
3.1 Korpus a výzkumné otázky	43
3.1.1 Sběr materiálu a rešerše	44
3.2 Paratextuální analýza.....	47
3.2.1 Tiráž překladu	47
3.3 Rozhovor a korespondence.....	48
3.3.1 Příprava a provedení rozhovoru.....	49
4. Mexické překlady české literatury	52
4.1 Popis korpusu překladů vyhotovených a/či vydaných v Mexiku.....	63
4.1.1 Umělecká literatura.....	64
4.1.2 Literatura faktu a filozofické eseje	85

4.2	Shrnutí výsledků výzkumu překladů české literatury v Mexiku	97
5.	České překlady mexické literatury	101
5.1	Aktualizace a popis korpusu	102
5.2	Shrnutí – porovnání česko-mexických a mexicko-českých překladů.....	110
	Závěr.....	113
	Bibliografie.....	117
	Primární literatura.....	117
	Sekundární literatura	119
	Knihovny a databáze	128
	Přílohy	130

SEZNAM ZKRATEK

CONACULTA	Consejo Nacional para la Cultura y las Artes (Národní rada pro kulturu a umění)
CONALITEG	Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuito (Národní komise pro vydávání knih zdarma)
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika, Československo ¹
FCE	Fondo de Cultura Económica (Fond ekonomické kultury)
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FONCA	Fondo Nacional para la Cultura y las Artes (mexický Národní fond pro kulturu a umění)
ITESM	Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey (Technologický a vysokoškolský institut v Monterrey)
MU	Masarykova univerzita
TGM	Tomáš Garrigue Masaryk
UK	Univerzita Karlova
UNAM	Universidad Autónoma de México (Autonomní univerzita v Mexiku)
VŠE	Vysoká škola ekonomická

¹ Pro zjednodušení užíváme tuto zkratku i pro označení ČSSR, tj. Československou socialistickou republiku, které se užívalo v letech 1960–1990.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Obrázek 1: Vznik (přímého) překladu.....	38
Obrázek 2: Vznik překladu z druhé ruky	38
Tabulka 1: Korpus reedice překladů původně přeložených a/nebo vydaných mimo Mexiko .	53
Tabulka 2: Korpus překladů původně vyhotovených a/nebo vydaných v Mexiku.....	55
Tabulka 3: Počet titulů a reedic vydaných v Mexiku podle žánru	57
Tabulka 4: Porovnání překladů Kunderova díla Život je jinde (1992 a 2014).....	65
Tabulka 5: Porovnání překladů Kunderova díla Žert (1987 a 2015)	67
Tabulka 6: Porovnání překladů Kunderova díla Kniha smíchu a zapomnění (1987 a 2013) ..	69
Tabulka 7: Porovnání překladů Haškova díla Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války (1980 a 1992)	73
Graf 1: Literární druh mexických překladů české literatury	57
Graf 2: Přehled překladů vydaných v Mexiku a dovezených překladů	58
Graf 3: Vývoj překladů české literatury v Mexiku	59
Graf 4: Počet přeložených titulů české literatury (1942–2019)	59
Graf 5: Podíl domácích a dovezených překladů v Mexiku	60
Graf 6: Četnost překladů českých autorů v Mexiku.....	61
Graf 7: Překladařelé české literatury vydané v Mexiku	61
Graf 8: Překladařelé domácích a dovezených překladů	62
Graf 9: Vývoj českých překladů mexické literatury	104
Graf 10: Četnost překladů mexických autorů.....	108
Graf 11: Literární druh a žánr českých překladů mexické literatury	109

ÚVOD

Předkládaná rigorózní práce navazuje na diplomovou práci *Překlady české literatury v Mexiku s přihlédnutím z českým překladům mexické literatury*, která byla obhájena na Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v září 2020. Na základě doporučení oponentky a vedoucí diplomové práce byly některé kapitoly upraveny (Sociokulturní polysystém v Mexiku), jiné rozšířeny (Mexické překlady české literatury) vznikly nové podkapitoly (Mexický knižní trh, Příklady literárních česko-mexických vztahů), a výstupy jednotlivých výzkumů byly komplexně shrnuty a vzájemně propojeny (Shrnutí výsledků výzkumu překladů české literatury v Mexiku a Shrnutí – porovnání česko-mexických a mexicko-českých překladů). Hlavní zaměření práce však zůstalo nezměněno: cílem práce je vytvořit přehledovou studii překladů vydaných v Mexiku a podat obraz o zastoupení české literatury v Mexiku s ohledem na české překlady mexické literatury u nás.

Literatura je výsledkem tvůrčí činnosti člověka a nedílnou součástí každé kultury. Literární dílo je významným zdrojem informací o tom, jak přemýšlíme a jak vnímáme svět. Globální charakter dnešní společnosti umožňuje šíření literární tvorby napříč národy, kulturami a jazyky prostřednictvím překladu. Knižní překlady lze chápat jako účinný nástroj této kulturně-literární komunikace a také jako proces, za kterým se skrývá práce mnoha aktivních, ne vždy viditelných účastníků (zadavatel překladu, překladatel, redaktor, sazeč, grafik atd.). Studium dějin literárního překladu nám v translatologii pomáhá pochopit význam překladatelské práce jako tvůrčí činnosti na pozadí literární produkce. Česká literatura se do zahraničí dostává především díky překladům, tedy jedinečným textům určeným čtenářům, kteří by si kvůli neznalosti jazyka původní dílo v češtině přečíst nemohli.

Historie španělských překladů české literatury a její recepce ve Španělsku je téma zpracované již v několika pracích (viz např. Hermida de Blas a Gonzalo de Jesús 2007, Cuenca 2013, Mračková Vavroušová 2016). Komplexně jsou popsány i české překlady španělsky psané literatury (Uličný 2005, 2011). Rešerše dosavadní odborné literatury ukázala, že tématem recepce české literatury v zemích Latinské Ameriky se doposud pravděpodobně věnovala pouze Nováková (2015) v diplomové práci, ve které zmapovala situaci překladů české literatury v Argentině.

Tato rigorózní práce navazuje na zmíněné výzkumy a zaměřuje se na doposud nezpracované téma v rámci dějin překladu. Cílem této práce je popsat překladatelskou a vydavatelskou situaci české literatury v Mexiku a odpovědět na výzkumnou otázku:

Jaké je/bylo zastoupení české překladové literatury na mexickém knižním trhu – jaké překlady české literatury do španělštiny byly vydány v knižní podobě v Mexiku v průběhu 20. století a do roku 2019 včetně?

Výstupem práce je sestavení korpusu překladů česky psané literatury do španělštiny, které vznikly a/nebo vyšly v Mexiku od počátku tamní překladové produkce do roku 2019 včetně, a jejich interpretace. Každému titulu našeho korpusu je věnována patřičná pozornost a na základě kvalitativních metod je popsán překladatelský proces vzniku knihy od zadání překladu až po jeho knižní vydání. Získaná data jsou analyzována a naše bádání se snaží zodpovědět následující výzkumné podotázky: *Kdo českou literaturu přeložil/překládá a z jaké předlohy? Do jaké míry se překlady české literatury „dovážely/dovážejí“ ze Španělska či jiných hispanofonních zemí? Jaký literární druh a žánr české literatury je nejvíce překládán? Jaký český autor má v Mexiku značné zastoupení?*

Jelikož je naše práce první výzkum na toto téma, jedná se o přehledovou studii, která souhrnně popisuje českou literaturu vydanou v Mexiku. Kvůli vymezenému rámci a rozsahu výzkumu práce nezahrnuje translatologickou analýzu jednotlivých děl sestaveného korpusu; komparativní analýza překladů se nabízí jako vhodná metoda pro pokračování ve výzkumu a případné budoucí rozšíření předkládané práce.

Práce je teoreticko-empirického charakteru a její rešeršní část (sběr bibliografických údajů, paratextů a dalších informací o překladech a jejich překladatelích) byla uskutečněna především během studijního pobytu na mexické univerzitě UNAM v hlavním městě Ciudad de México od února do června roku 2019.

Teoretická část práce se věnuje česko-mexickým vztahům na pozadí historického, politického a kulturního kontextu, a dále vysvětluje specifčnost překladové produkce v Mexiku a tamního knižního trhu pro zarámování mexického sociokulturního polysystému. Z translatologického hlediska práce pojednává o východiscích polysystémové teorie, historiografii překladu a zdůrazňuje význam studia paratextů jako nástroje pro výzkum historie překladu. Teoretický základ pro výzkumné podotázky práce čerpá z témat příznačných pro překlady české literatury v Mexiku: praxeologie překladu a role překladatele, teorie přímého a nepřímého překladu, překládání z malých kultur a překlad jako komunikace mezi kulturami.

Metodologicky je práce založena na historiografickém bádání, rešerši v mexických knihovnách a jejich katalogích, analýze získaných paratextů a polostrukturovaných rozhovorů. Materiály, které jsme po provedení rešerše získali, studujeme kvalitativní metodou kritické analýzy diskurzu a metodou orální historie (korespondence a rozhovory s vybranými

překladaři), a tak lze ověřit či doplnit informace o překládovém díle a popsat překladařsko-nakladatelský proces.

Stěžejní částí práce je kapitola *Mexické překlady české literatury*, která obsahuje výsledky výzkumu a podává celkový obraz o zastoupení české literatury na mexickém knižním trhu. Tato kapitola představuje korpus překladů, které jsou rozděleny dle literárního zpracování na překlady umělecké literatury a literatury faktu a filozofické eseje². Kombinací zmíněných postupů a metod je materiál o překládovém textu i text samotný detailně makro- i mikro-textově zanalyzován s cílem popsat genezi překladu.

Součástí práce je také aktualizace dosavadního výzkumu českých překladů mexické literatury pomocí obdobné rešerše jako u překladů české literatury. Kapitola *Mexické překlady české literatury* obohacuje dosavadní poznatky o překladech mexické literatury u nás a slouží k porovnání česko-mexické a mexicko-české překladařské produkce v širším kontextu a jako nástroje mezikulturní komunikace.

Závěr práce shrnuje získané poznatky, odpovídá na výzkumné otázky a podotázky, a vysvětluje charakter a vývoj překladařské produkce české literatury v Mexiku. V závěru také porovnáváme výsledky našeho výzkumu s překladařskou produkcí české literatury v Argentině (viz Nováková 2015). V přílohách práce předkládáme bibliografický seznam českých překladů mexické literatury, obrazový materiál k mexickým překladům, písemnou korespondenci a přepis rozhovorů s oslovenými překladaři.

² Pojmy „umělecká literatura“ a „literatura faktu“ v práci užíváme v souladu s definicemi Pavery a Všecké (2002: 208–211).

1. SOCIOKULTURNÍ POLYSYSTÉM V MEXIKU

1.1 Historie česko-mexických vztahů

Chceme-li porozumět dějinám překladu české literatury v Mexiku a vysvětlit původ, účel a recepci překladů, je třeba nejprve nastínit vztahy obou zemí v souvislosti s historicko-společenským a kulturním kontextem. V roce 2010 bylo při příležitosti stoletého výročí nezávislosti Mexika na půdě Karlovy univerzity pod záštitou ibero-amerických studií uspořádáno sympozium přednášek týkajících se česko-mexických vztahů. Se svými příspěvky vystoupili čeští i mexičtí odborníci, kteří představili panorama vztahů obou zemí z různých pohledů a dokázali, že český národ má k národu mexickému blíže, než se může na první pohled zdát. Jako zajímavý důkaz tohoto tvrzení můžeme například uvést, že tradiční mexičtí hudebníci *mariaquis* se inspirovali v sólových výstupech českých klarinetistů císařského vojenského orchestru. Ti totiž do Mexika už v 19. století přivezli českou polku, která je na severu Mexika dodnes považována za součást tamní kultury (Opatrný 2011: 46). Dle Opatrného (ibid.: 8) je překvapivé, že i přes relativně intenzivní vztahy, které české země s Mexikem v porovnání s jinými latinskoamerickými zeměmi udržovaly, bylo toto sympozium vůbec první významnou akademickou událostí zabývající se tímto tématem. Publikace *Las relaciones checo-mexicanas* (2011), jež je výsledkem výše uvedeného setkání, nám, vedle dalších zdrojů, posloužila jako výchozí bod pro zpracování historie česko-mexických vztahů.

Není překvapivé, že vztahy mezi Evropou a Latinskou Amerikou byly střídme až do přelomu 19. a 20. století, kdy se otevřely možnosti nové spolupráce především hospodářského charakteru. Na základě historických pramenů Opatrný (ibid.: 32) vysvětluje, že prvním Čechem, který se vydal do Mexika v 17. století, byl šperkař a voják Andrés Morab, jenž pocházel z Brna, kde se tehdy mluvilo německy. V roce 1650 byl následován prvními jezuiti českého původu. Činnost jezuitů a prvních evropských kolonizátorů byla v Mexiku významná, jelikož v jejich denících a dopisech je zaznamenáno cenné svědectví o Novém světě.

Dalším významným Čechem, který pobýval v Mexiku, byl František Kaska, osobní lékař mexického císaře Maxmiliána Habsburského, známého také jako Maxmilián I. Mexický. Od svého příjezdu v roce 1864 se zajímal o mexickou kulturu a tamní život a jeho diplomatické schopnosti mu v Mexiku umožňovaly prosazovat zájmy Rakousko-Uherska necelé tři dekády. Majlátová (2011: 184) podotýká, že ačkoliv se neví, zda byl Kaska zadržen spolu s císařem, kterého v Mexiku svrhli a popravili, uchránil před zničením na 2000 předmětů, které patřily

císaři³. Uličný (2011: 203) připomíná, že v roce 1868 bylo publikováno dílo *Geschichte des oesterreichisch-belgischen Freikorps in Mexiko*, deník vojáka Julia Uliczneho, jenž sloužil generálovi vojska císaře Maxmiliána. Ve stejném roce se čeští čtenáři mohli dozvědět o dění v Mexiku a událostech okolo smrti habsburského císaře z české verze německého románu Arthura Storcha *Mexiko čili republika a císařství*⁴(1867) v překladu V. Bambase. Svě svědectví o cestách po Mexiku a Severní Americe pak podal v letech 1874–76 Josef Štolba ve druhém svazku cestopisu *Za oceánem*.

Po vzniku Československé republiky se otevřely nové možnosti navázání politicko-ekonomických vztahů za pomoci českých migrantů, kteří českým podnikům poskytli podmínky pro export do latinskoamerických zemí. Československo se také snažilo o zřízení diplomatického zastoupení, což se podařilo už ve 20. letech. V roce 1920 bylo otevřeno první československé velvyslanectví v Brazílii, a v roce 1927 také v Mexiku a na Kubě. Opatrný (2011: 51) dále zmiňuje Vlastimila Kybala jako významného Čecha, který působil ve 30. letech v Mexiku jako velvyslanec a který se po návratu jako profesor historie na FF UK dlouhodobě zasluhoval o zlepšení česko-mexických vztahů. Když byla Evropa stále více ohrožována Německem, šířil v Mexiku povědomí o ČSR prostřednictvím univerzitních přednášek určených i široké veřejnosti. V roce 1936 založil organizaci Asociación de Amigos de Checoslovaquia, která sdružovala skupinu mexických akademiků, badatelů, novinářů, spisovatelů, umělců a diplomatů (ibid.: 52). Kybal navazoval spolupráci s mexickými knihovnami Biblioteca Nacional a Biblioteca de la Asamblea Nacional, kterým věnoval československé publikace a knihy o ČSR. Na jeho pozvání se do Mexika vydal František Elsner, jehož záměrem bylo prezentovat firmu Škoda, jeden z nejznámějších československých podniků meziválečného období. Elsner do mexických škol vzal četné dary z ČSR a do domoviny se pak vrátil s mnohými pozornostmi z mexických škol.

Vlastimil Kybal se nesnažil pouze o udržení kulturního a akademického kontaktu obou zemí, ale hlavně o ekonomickou výměnu. Ve svých dvou publikacích *Po českých stopách v Latinské Americe* (1935) a *Naše práce v Mexiku a Střední Americe* (1939) vyzdvihuje význam

³ Tyto předměty se dnes nachází v expozici Národního muzea v Praze (Majlátová, 2011: 184). V rozhovoru s Vortelovou Opatrný potvrzuje, že Kaska odkázal Společnosti Muzea království českého své soukromé sbírky, včetně velmi cenné kolekce obrazů Josého Marií Velasca, mexického romantického malíře 19. století. Dále dodává, že údajně druhá největší sbírka Velasců se nachází v depozitu Národního muzea a vystavuje se jednou za deset či patnáct let (Opatrný in Vortelová, 2017: 10).

⁴ V elektronické verzi volně ke zhlédnutí zde: https://books.google.cz/books?id=fHzZhyE4E3IC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. [cit. 2020-05-23]

politické blízkosti Evropy a zemí Latinské Ameriky, a to především pro ekonomickou spolupráci. V roce 1936 založil Instituto de exportación en México, tj. instituci, která měla usnadnit československý export do Mexika⁵. Novotný a Souša (2011: 161) uvádějí, že více než polovinu exportu z ČSR do Mexika zajišťoval obchod se sklem a skleněnými výrobky (knoflíky a perly slavné české bižuterie) a produkty z obecných kovů a železa využívané v automobilovém průmyslu. V Mexiku a celé Střední Americe slavil úspěch český potravinářský pivovarský průmyslu. Vyváželo se velké množství českého sladu do různých mexických pivovarů a měst: Cervecería Moctezuma S. A. (Orizaba), Cervecería Modelo S. A. (hlavní město Mexiko) nebo Cervecería Cuahatemoc S. A. (Monterrey). Ačkoliv poplatky za export představovaly až třetinu celkové ceny, byl vývoz sladu do Mexika v letech 1920–1938 poměrně úspěšný.

Po Mnichovské dohodě se v Mexiku na podzim roku 1938 konal protiválečný kongres Congreso antibélico, na kterém se kromě jiného diskutovalo o situaci v ČSR a nárůstu zastánců politiky appeasementu v řadách československých politiků. Opatrný (2011: 56) zdůrazňuje, že díky Kybalovi a jeho mexickým kolegům Mexiko oficiálně vyjádřilo politickou podporu ČSR a velká část mexického národa stála za Čechoslováky i po zániku ČSR jako nezávislého státu. „Když Němci v roce 1939 přebírali ambasády, nabídla mexická vláda Čechoslovákům podporu v případě, že odmítnou vyslanectví předat. Bohužel velvyslanec Vlastimil Kybal odešel do penze v únoru 1939 a chargé d'affaires nenašel k takovému kroku odvalu“ (Opatrný in Vortelová, 2017: 11).

Během druhé světové války pobývalo v Mexiku mnoho Čechů (Opatrný, 2011: 57), mezi nimi i Ervin Kisch, novinář a uznávaný spisovatel, který pocházel z židovské německy hovořící rodiny, jež pobývala v Praze. V mexickém exilu napsal díla *Tržiště senzací* (1945) a *Objevy v Mexiku* (1945) a povedlo se mu získat vízum pro mladou novinářku podobného pražského zázemí a politické orientace Lenku Reinerovou, později německy píšící spisovatelku česko-německo-židovského původu. Mexická vláda v té době předložila kongresu zemí Latinské Ameriky návrh dokumentu, kterým by vlády vyjádřily podporu Německem okupovaným státům. Československá exilová vláda tak mohla obnovit diplomatické vztahy, přičemž právě Mexiko bylo první zemí, která navázala vztahy s československou exilovou vládou. Kisch a Reinerová pomáhali velvyslanectví v Mexiku šířit informace o událostech

⁵ Historie českého exportu do Mexika je ovšem starší. Opatrný v rozhovoru s Vortelovou uvádí, že z historických pramenů lze doložit, že „již na konci 18. století vyvážela sklářská firma ze severních Čech Hiecke, Zinke, Rautenstrauch do Nového Španělska, dnešního Mexika, své výrobky“ (Opatrný in Vortelová, 2010: 10).

v ČSR. Po zveřejnění zprávy o vyhlazení obce Lidice vyjádřil mexický národ lítost a velkou solidaritu; obyvatelé čtvrti San Jerónimo v hlavním mexickém městě se rozhodli přijmout jméno vyhlazené obce a dodnes tato jihozápadní čtvrť v Ciudad de México nese název San Jerónimo Lidice⁶ (ibid.: 57–58). Není bez zajímavosti, že jméno Lidice, či jeho obdoba Lidicel, není v Mexiku, a častěji na Kubě, neobvyklým ženským křestním jménem. Stojí také za zmínku, že jeden z nejvýznamnějších bulvárů v Ciudad de México je od roku 1936 pojmenován Avenida Presidente Masaryk. Ángel Flores (2011: 187) uvádí, že pojmenování této třídy ukazuje na úspěšné navázání diplomatických vztahů prvního československého prezidenta s tehdejším mexickým prezidentem Lázarem Cardénasem ve dvacátých letech 20. století. V roce 1990 byla slavnostně odhalena pamětní deska a v roce 2000 byla ve spolupráci s českými krajanskými spolky představena socha T. G. Masaryka, která dodnes stojí na zmíněné třídě města Mexika (MZV ČR 2000: 191).

I přes mnohé snahy udržet vybudované vazby i po válce, politické, diplomatické a ekonomické vztahy po roce 1948 ochladly a kontakty ubyly. Ale na rozdíl od Chile, Venezuely a dalších latinskoamerických zemí česko-mexické vztahy nebyly nikdy přerušeny (Opatrný in Vortelová, 2017: 11), a to ani přes nehostinné období studené války. Opatrný (2011: 59) zmiňuje, že v roce 1949 se podařilo českým cestovatelům Jiřímu Hanzelkovi a Miroslavu Zikmundovi procestovat mimo jiné velkou část Střední a Jižní Ameriky v zapůjčeném modelu turistického vozidla od firmy Tatra. Po návratu oba poskytli československému publiku zápisky z cest a vytvořili na základě svých zážitků filmy (např. celovečerní film *Z Argentiny do Mexika* (1953), které podpořily popularitu Mexika u nás. Majlátová (2011: 171) dodává, že zásluhy za šíření povědomí o Mexiku v ČSR a utužování česko-mexických vztahů měl také diplomat, kulturní atašé a spisovatel Norbert Frýd. Po návratu do vlasti se v roce 1952 podělil o zápisky z diplomatické funkce a dojmy z pobytu v Mexiku formou přednášek a rozhovorů v radiu a později publikoval tato díla: *Mexiko je v Americe* (1952), *Mexická grafika* (1955) a *Císařovna* (1972). Opatrný (2011: 60) potvrzuje, že Frýd mimo jiné napsal několik esejů o mexickém umění a v 50. letech v Praze doprovázel proslulé mexické malíře Diega Riveru a Davida Alfara Siqueirose. Jejich průvodcem se stal také Adolf Hoffmeister, český malíř a spisovatel, prezident československého PEN klubu, novinář Lidových novin, redaktor Hlasu Ameriky, který

⁶ V roce 1999 bylo ve čtvrti San Jerónimo Lidice také inaugurováno divadlo Teatro Lidice (MZV 1998–1999: 198). Na náměstí Plaza Lidice se také nachází tzv. mural, tradiční mexické umění v podobě velké nástěnné malby, s názvem „Campos de luz y muerte“, jehož autorem je Ariosto Otero (Molina, E.: 2020). Vyobrazen je například T. G. Masaryk, jako symbol československé demokracie, Franz Kafka a ochraňující matka Lidic. Na tomto místě je událost vyhlazení Lidic každoročně připomínána pietním aktem (ibid.).

navštívil Frýda v Mexiku během jeho diplomatických služeb. Také se zúčastnil cesty do Mexika s vládní delegací v roce 1962 a své vzpomínky z pobytu a na návštěvu mexických umělců v Praze sepsal v díle *Mrakodrapy v pralese* (1963). Dle Majlátové (2011: 171) je pro nás cenné především Frýdovo chápání mexické společnosti, ve které vidí obrovské rozdíly mezi bohatou menšinou a chudými, kteří představují většinu mexické populace. Frýd kritizuje sociální nerovnost, nedostatek pozemků pro chudé zemědělce, hladovění lidí, neplnění slibů zemědělské reformy a uzurpování majetku a moci do rukou jedné autoritativní osoby. Tyto problémy byly (a možná stále jsou) příčinou vysoké úmrtnosti dětí, nedostatečného a neuniverzálního vzdělání a analfabetismu. Frýd popisuje, že polovina obyvatel byla negramotná, existovalo málo veřejných škol, žena se neúčastnila společenského života a ve společnosti nebyl výjimkou machismus ani prostituce. Dle Frýda (1952: 58) byla smrt to jediné, co dělalo Mexičany sobě rovnými. Možná právě proto představuje lebka jeden z nejcharakterističtějších symbolů mexické kultury odkazující na zvláštní význam smrti.

Dle Opatrného (2011: 59–63) se v druhé polovině 20. století o mexickou kulturu zajímalo mnoho dalších českých badatelů a historiků. Mezi nimi vynikal etnograf Miroslav Stingl, který studoval předkolumbovské kultury a jeho úžas nad památkami Mayů shrnuje dílo *Za poklady mayských měst* (1969). Stopy Stingla následoval Václav Šolc, tehdejší ředitel Náprstkova Muzea, jenž se věnoval studiu mayských kultur a kultury mexického státu Chiapas.

Mexický zájem o Československo v roce 1968 podpořil, mimo jiné, nevídaný výkon Věry Čáslavské na Olympijských hrách ve městě Mexiku, díky kterému získala čtyři zlaté a dvě stříbrné medaile v různých disciplínách. Vedle sportovních výsledků na sebe upozornila také skloněním hlavy při ruské hymně, což bylo později interpretováno jako gesto na protest proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. Není divu, že mnoho letitých Mexičanů si až dodnes Československo, potažmo Českou republiku, spojuje právě s Věrou Čáslavskou.

Opatrný (2011: 63) vysvětluje, že během 70. a 80. let opakovaně navštívili Mexiko různí představitelé československé hudby, například Břetislav Novotný a jeho Pražské kvarteto, nebo divadla, například Černé divadlo Jiřího Srnce. Někteří z nich své zážitky zaznamenávali, jako například herečka Sylva Daníčková ve své cestovatelské knize *Opeřeného hada viděti* (1974). Dle výročních zpráv Ministerstva zahraničí (1989–1999) navštěvují české folklorní soubory každoročně mezinárodní setkání Festival Internacional Cervantino, které se koná v mexickém městě Guanajuato.

Rok 1989 přinesl nové možnosti nejen pro zahraniční obchod a ekonomickou výměnu Mexika a ČSR (a poté ČR). Dle CzechTrade (2017: 14) do Mexika již několik let míří až 50 % českého exportu. Mexiko využilo strategické polohy České republiky v Evropě a postavilo na

jejím území podniky, které vyrábí produkty pro potravinářský průmysl (Bimbo), stavebnictví (Cemex) nebo automobilový průmysl (Nemak). V roce 1999 Mexiko se stalo první latinskoamerickou zemí, která investovala v ČR; jednalo se o výstavbu závodu firmy Nemak na výrobu automobilových součástek (MZV ČR 1998–1999: 198).

Příkladem úspěšného utužování nejen česko-mexických vztahů na počátku 90. let je publikace *Agrupaciones latinoamericanas de integración económica*, jež vznikla jako písemný záznam cyklu přednášek, který se konal v Praze 4. května 1994. Konferenci, jejímž smyslem bylo podpořit hospodářskou spolupráci, spolupřátalo hned několik institucí: Latinskoamerická společnost, Kontinenty – Sdružení pro spolupráci se zeměmi Afriky, Asie a Latinské Ameriky a Hospodářská komora České republiky. Na konferenci vystoupili zástupci a velvyslanci latinskoamerických zemí, Mexiko reprezentoval mexický velvyslanec Horacio Flores de la Peña, který hovořil o ekonomice Mexika v souvislosti se Severoamerickou smlouvou o volném obchodu.

Vidíme, že s uvolňováním společenských pravidel a novými možnostmi mezinárodní spolupráce v 90. letech vznikala různá občanská sdružení a nevládní organizace. Kromě výše uvedených dvou příkladů můžeme uvést také *Latinskoamerickou společnost*, dobrovolné občanské sdružení, jehož záměrem je podporovat rozvoj vztahů mezi Českou republikou a Latinskou Amerikou prostřednictvím kulturních akcí, výstav, přednášek apod.; na tento spolek odkazují autoři slovníku (nejen) českých iberoamerikanistů (srov. Krupa, Opatrný, Kolmaš, Filipický 1999). V roce 1989 měla společnost kolem dvou set členů a jejím předsedou se stal profesor Josef Opatrný. Členové tohoto sdružení se, spolu s dalšími odborníky i zájemci o mimoevropskou problematiku a spolupráci, podíleli na šíření poznatků o zemích třetího světa u nás pod záštitou organizace *Kontinenty – Sdružení pro spolupráci se zeměmi Asie, Afriky a Latinské Ameriky*. Sdružení během 90. let podporovalo vydávání knih, jazykových učebnic a sborníků z konferencí, pořádalo řadu přednášek, společenských a kulturních akcí a přispělo k realizaci několika projektů na ochranu přírody (ibid.).

Vznik České republiky přinesl mnoho nových příležitostí pro mezinárodní spolupráci mezi jednotlivci nebo skupinami nezávislými na státních institucích, kterých využily i české univerzity. Mezinárodní spolupráce se od té doby rozšiřuje a ročně se uskutečňují desítky studentských výměn a výjezdů, a to za podpory vlády nebo na základě meziuniverzitních dohod mezi mexickými univerzitami (UNAM, ITESM) a univerzitami českými (UK, MU, VŠE). V roce 1999 byla na Iberoamerické univerzitě v Ciudad de México otevřena do té doby nejrozsáhlejší přehlídka české kultury pod názvem Český kulturní prostor (MZV ČR 1998–1999: 189). Rok 2000 byl v historii kulturních, školských a vědeckých vztahů mezi oběma

zeměmi dosud nejméně úspěšným (MZV ČR 2000: 191). Filozofická fakulta UK poprvé uspořádala pro skupinu 30 studentů mexické univerzity Instituto Tecnológico del Monterrey měsíční letní kurz „Česká historie a kultura ve středoevropském kontextu“ a „Občanství a nová Evropa“, který se koná od té doby každoročně. Zájemci z řad studentů spřátelených univerzit mají možnost studovat jeden semestr v zahraničí. I samotní studenti přispívají během vlastního zahraničního pobytu k mezikulturní výměně. Příkladem je kuchařka *Cocina checa al paladar mexicano* (2004), kterou napsala Miluše Laštovicová a vydala v Mexiku s pomocí českého velvyslance Radka Tichavského (Vonderková, Fajkusová 2004).

Roky 2006 a 2007 byly obzvláště bohaté na mezikulturní spolupráci; můžeme zmínit česko-mexickou výměnu spisovatelů, nový projekt Česká umělecká dílna, obchodně-kulturní propagační projekt České dny v Mexiku (MZV ČR 2007: 21–22) nebo účast českých jazzových těles na mexických festivalech Eurojazz či Jazztival v Morelii (MZV ČR 2008: 298). V roce 2010 se ve dvou stanicích metra v CDMX uskutečnily následující dvě výstavy: Česká republika a Česká republika – srdeční záležitost. Tyto výstavy prezentovaly tradiční české výrobky, sklo, pivo, lidové umění apod. a staly se nejnavštěvovanějšími prezentacemi ČR v historii vzájemných vztahů (MZV ČR 2011: 280).

Touto kapitolou jsme chtěli ukázat, že aktuální česko-mexické politické, ekonomické, kulturní a akademické vztahy jsou pokračováním tradice. Stále se vytváří nové projekty s cílem posílit vztahy a nastolit nové vazby mezi Českou republikou a Mexikem. Pevně doufáme, že dalším přínosem pro mexicko-české vztahy bude i tato rigorózní práce.

1.2 Příklady literárních česko-mexických vztahů

Následující kapitola nastiňuje příklady literární komunikace obou zemí od 19. století až dodnes. Jedná se o výběr výsledků rešeršního výzkumu česko-mexických vztahů literárního charakteru se zaměřením na 20. století.

Wlastenecké noviny – první zprávy o Mexiku u nás

Přestože se český národ v 19. století teprve připravoval na vlastní obrodu, Mexičané už v roce 1810 v čele s Miguelem Hidalgem proklamovali nezávislost slavným Provoláním z Dolores (španělsky Grito de Dolores). Češi měli před sebou v čele s Josefem Jungmanem dlouhý proces obrody vlastního jazyka a slovní zásoby. Je logické, že se neví moc o tom, nakolik český národ věděl, co se v té době dělo za oceánem. Jiří Stískal (2011: 115) si pokládá mnoho otázek: Pokud se něco vědělo, tak z jakých zdrojů a jak často zprávy přicházely? Na čí straně stáli Češi, když

Mexiko bojovalo o nezávislost na Španělském království? Měly zprávy o mexickém hnutí nějaký vliv na Čechy? Odpovědi na tyto otázky neznáme. Víme ale, že první zprávy o Mexiku a Latinské Americe, které si mohli přečíst čtenáři novin v češtině, se objevily už v roce 1810 v *C. K. Wlasteneckých novinách*, čtyřstránkovém týdeníku pravidelných zpráv o dění v zahraničí, které vydávalo nakladatelství Václav Matěj Kramerius (ibid.). Delší text o Mexiku byl publikován v roce 1812 na základě spisů výzkumníka Alexandra von Humboldta (ibid.: 120) a později v roce 1816 týdeník obsahoval zprávy o prvním období mexické války o nezávislost. V období po napoleonských válkách, kdy se situace v Evropě uklidnila, jsou zprávy o dění za oceánem četnější, ač podávají svědectví spíše o dění v jiných regionech Latinské Ameriky než o událostech v Mexiku. Stískal (ibid.: 125) tvrdí, že Krameriusův týdeník se přestal vydávat v roce 1821 a jako jeho pokračování vzniklo nové periodikum, *Wlastenecký zvěstovatel*, vedené Josefem Lindou, které první zprávu o Mexiku přineslo už v roce 1821.

Mexický měsíčník Boletín – zprávy o socialistickém Československu

Zajímavým zdrojem informací v Knihovně Šporkova paláce FF UK jsou dva výtisky osmistránkového časopisu *Boletín* z roku 1960 a 1961. Jedná se měsíčník vydávaný orgánem Instituto de Intercambio Cultural Mexicano Checoslovaco, který mexickým čtenářům zprostředkovával faktografické, geografické a jiné informace o Československu v propagandistických člancích o rozvinutém systému vzdělávání, kulturních akcích v Praze a fungování tehdejší československé společnosti. Ze zpráv je evidentní snaha představit ČSR v co nejlepším světle jako příklad úspěšného socialistického státu. Bohužel se nám nepodařilo dohledat více informací o tom, v jakém nákladu publikace vycházela, pro koho byla určena a kdo ji v Mexiku četl, jak přispívala k formování česko-mexických vztahů a zda byla financována komunistickou československou vládou. Na základě reprezentativního formátu listu a četnosti zpráv o událostech spojených s československými velvyslanci a diplomaty usuzujeme, že na vydávání měsíčníků se pravděpodobně podílelo československé velvyslanectví v Mexiku.

Jelikož *Boletín* z roku 1960 je třetí ročník, první číslo bylo publikováno pravděpodobně v roce 1958. Jako šéfredaktor obou nalezených publikací je uváděn Dr. Raul Cordero Amador, jako redaktor pak Marco Arturo Montero. Autoři některých článků jsou Češi, kteří možná pracovali na československém velvyslanectví v Mexiku. V mnoha případech se jim ve španělštině podařilo zdařile popsat a vysvětlit vybrané reálie československého socialistického státu.

Univerzitní odborné časopisy

Významné instituce, na kterých vznikají odborné práce o politickém dění v různých zemích, jsou bezesporu univerzity. Fakulta politických a sociálních studií UNAM vydává pravidelně časopis *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales* (RMCPS), který v roce 1990 publikoval odborné studentské články na tehdy aktuální téma krize socialismu. Můžeme zmínit například práci tehdejší doktorandky Rosy Zamudio Martínez, která vypracovala studii *La revolución de terciopelo EN CHECOSLOVAQUIA (Cronología 1988-1990)*⁷. Článek chronologicky popisuje jednotlivé události v Československu, které předcházely Sametové revoluci a následovaly těsně po ní. Jedná se o poměrně přesný detailní přehled (s menšími nepřesnostmi v dataci), který dokládá poměrně dobrou informovanost mexické akademie o dění revolučního roku v ČSR.

Praha a Československo v literárním díle mexických autorů

Ángel Flores (2011: 185–200) se zabýval zpracováním tématu Prahy v díle mexických autorů a je toho názoru, že žádný Mexičan české země pravděpodobně nenavštívil až do 20. století. Ani v první polovině 20. století nemáme písemný doklad o tom, že by mexičtí politici, novináři nebo spisovatelé cestovali do ČSR. Od začátku druhé poloviny 20. století jsou ale návštěvy mexických spisovatelů, novinářů, umělců a jiných významných osob časté. Mexiko zažívalo v 50. letech obrodu, ekonomika se zrychlovala, lidé se stěhovali z venkova do měst, vzdělaná vrstva obyvatelstva se rozšiřovala a narůstal počet vydavatelství a vydávaných periodik (ibid.: 188). Mexičtí intelektuálové inklinovali spíše k levici, a tak souzněli s ideologií tehdejší Prahy, kde se často zastavovali na cestě do Ruska. Ángel Flores (ibid.: 189–198) podává obraz o spisovatelích, novinářích a umělcích, kteří písemně zaznamenávali dojem z návštěvy Prahy, a zmiňuje především tyto autory a díla: Luis Suárez, Antonio Rodríguez (*Declaración de amor a Praga*), Efraín Huerta (báseň *Praga, mi novia*), José Natividad Rosales, Jorge Arturo Ojeda a Sergio Pitol.

Během 80. let v Praze strávil šest let mexický diplomat a spisovatel Sergio Pitol ve funkci mexického velvyslance. Jeho vzpomínky na tuto zkušenost lze nalézt v díle *El arte de la fuga* (1997), které bylo přeloženo do češtiny pod názvem *Umění fugy*. Ángel Flores (2011: 220) uvádí, že po roce 1989 o Praze píše například Germán Dehesa a Xavier Velasco, kteří

⁷ Náš překlad: Sametová revoluce V ČESKOSLOVENSKU (v letech 1988–1990).

město popisují jako nádherné místo probuzené k barevnému bujarému životu díky rozsáhlým rekonstrukcím budov, které zchátraly v době komunismu.

Carlos Fuentes v Praze

V druhé polovině 20. století bylo také slyšet o (nejen) mexických spisovatelích, kteří se vyhraňovali vůči politickému dění v nedemokratickém Československu v 60. letech, mezi které patřil přední mexický autor Carlos Fuentes. Mexický literát Prahu navštívil poprvé v roce 1961 a poté v roce 1968, kdy přijal pozvání Milana Kundery, společně s kolumbijským spisovatelem a pozdějším laureátem Nobelovy ceny G. García Márquezem a argentinským autorem Juliem Cortázarem. Carlos Fuentes v rozhovoru s Annou Tkáčovou (2007) uvedl⁸:

Mám tuto zemi velmi rád. Navštívil jsem ji přece v jejím těžkém období v roce 1968 [...] a mohl jsem tak lépe pochopit, co se tu vlastně stalo. Tehdy jsem také navázal hluboké přátelství s Milanem Kunderou. Poznal jsem Prahu v jednom z nejtěžších období a na to se nezapomíná, stejně tak jako nikdy nezapomenu větu Miloše Formana: „Vyšli jsme ze zoologické zahrady a ocitli jsme se v džungli.“ A kromě toho, Praha je bez nadsázky nejkrásnější město v Evropě a poznal jsem jich opravdu hodně.

Carlos Fuentes během pobytu navázal celoživotní přátelství s Milanem Kunderou a napsal o něm esej *Milan Kundera: El idilio secreto*. Tento esej je součástí knihy *Geografía de la novela*, která vyšla v roce 1993. Překlad eseje z pera Dory Polákové byl publikován v roce 2006 v časopisu Svět literatury jako *Milan Kundera: Tajná idyla*⁹ (2006: 108):

Pozval nás Svaz českých spisovatelů v onom podivném období, které trvalo od podzimu 1968 do závěrečného jara roku 1969. [...] Bylo důležité předstírat, že se nic nestalo; že ačkoli sovětské jednotky táboří za Prahou a jejich tanky jsou ukryté v lesích, Dubčekova vláda ještě může něco zachránit, nepřiznat porážku, zvítězit pomocí nezdolného humoru vojáka Švejka. My Latinoameričané jsme mohli právem mluvit o imperialismu, invazích, o Davidech a Goliáších; mohli jsme s právem v jedné ruce a dějinami v druhé bránit princip nevměšování. Poskytli jsme na toto téma společný rozhovor pro literární revue Listy, kterou tehdy řídil náš přítel Antonín Liehm. Byl to poslední rozhovor, který vyšel v posledním čísle časopisu.

Svůj názor na sovětskou invazi a dění revolučního roku 1968 vyjádřil v souboru tří esejů s názvem *Los 68. París-Praga-México*, ve kterém Fuentes reflektuje události roku 1968 ve třech hlavních městech: Paříž, Praha, Mexiko.

Jak uvidíme později na vývoji českých překladů mexické literatury, Carlos Fuentes si návštěvou vysloužil nálepku nepřítele tehdejšího Československa. Do Prahy se vrátil až v roce

⁸ Překlad Tkáčové (2007).

⁹ Dostupné zde: <https://docplayer.cz/13654974-Milan-kundera-tajna-idyla-carlos-fuentes.html> [cit. 2020-12-19]. Následující citace pochází z tohoto zdroje.

2007 k příležitosti inaugurace knihovny pražského Cervantesova institutu, která nese jeho jméno.

1.3 Produkce překladu v hispanofonních zemích

Práce různých autorů (např. Uličný 2011, Cuenca 2013, Vavroušová 2016) potvrzují, že Španělsko hraje v produkci překladu pro hispanofonní země klíčovou roli. Velké množství španělských překladů se vydává nejprve ve Španělsku a až poté je dílo distribuováno v ostatních hispanofonních zemích. Nováková (2015), která se ve své diplomové práci věnovala překladům české literatury v Argentině, zjistila, že pro Argentinu je typická produkce překladů „z druhé ruky“ (tj. překlad vycházející z překladu nikoliv z originálu¹⁰). Nováková tuto premisu generalizuje a je toho názoru, že překladatelská produkce pro hispanofonní země úzce souvisí s překladem z druhé ruky¹¹.

Produkce překladu ve španělsky mluvících oblastech má několik specifík. Nováková (2015: 14) ve své práci nastiňuje obecné tendence při překladu literatury do španělštiny, tj. možné podoby překladatelského procesu z hlediska jazyka a jazykových variet španělštiny. Autorka vychází z toho, že argentinská španělština je regionální varieta španělštiny, tzv. laplatské španělštiny (*español rioplatense*), a že výsledek překladu realizovaného v Argentině může být odlišný ve srovnání s překladem ze Španělska. Podobné uvažování můžeme aplikovat i na Mexiko. Mexická španělština je považována za varietu latinskoamerické španělštiny a zároveň za velmi „univerzální španělštinu“, především z pohledu fonetiky¹². Tendence překladu literatury do španělštiny Nováková (ibid.: 15–17) popisuje ve vztahu k překladové produkci v Argentině; my je zde aplikujeme na produkci překladu v Mexiku.:

- 1) Dílo je nezávisle na sobě přeloženo do evropské i mexické španělštiny.
- 2) Dílo je nejprve přeloženo do evropské španělštiny a z té je přeloženo do mexické španělštiny (tj. překlad vydaný v Mexiku je zprostředkovaný).
- 3) Dílo je nejprve přeloženo do mexické španělštiny a z té je přeloženo do evropské španělštiny (tj. překlad vydaný ve Španělsku je nepřímý).
- 4) Dílo je přeloženo do jedné z forem španělštiny (evropská/mexická) a bez úprav se distribuuje i v druhé zemi (Španělsko/Mexiko).

¹⁰ Tento fenomén vysvětlujeme blíže v kapitole Translatologická východiska.

¹¹ Výstupem této práce je mj. verifikace této hypotézy a porovnání našich výsledků se závěrem výzkumu Novákové.

¹² Pro španělský filmový trh se v dabingu cizojazyčných filmů využívalo právě mexické varianty, která se zdá být „neutrální“ a nejlépe srozumitelná všem hispanofonním konzumentům filmu.

- 5) Využití „neutrální španělštiny“ (*español neutro*) (pro danou oblast, ve které je určitá forma španělštiny „neutrální“, tj. spíše vnitrojazykový překlad – adaptace).

Tento přehled překladových tendencí nám dále poslouží pro interpretaci a popis překladatelského procesu jednotlivých děl našeho korpusu. Navíc budeme moct porovnat výsledky našeho výzkumu v Mexiku s výsledky výzkumu Novákové (2015) realizovaným v Argentině.

1.4 Mexický knižní trh

Literární i překladová produkce souvisí se situací knižního trhu daného státu. Z ekonomické stránky se knižnímu trhu v řadě zemí dostává státní podpory v podobě daňových úlev. Mexiko patří mezi země, které mají nulovou daň z přidané hodnoty (DPH). Oproti České republice je tedy mexický knižní trh z pohledu DPH zvýhodněn. U nás patří tištěné knihy již několik let do snížené kategorie DPH o hodnotě 10 %. E-knihy a audioknihy byly zvýhodněny 1. května 2020, kdy došlo ke sjednocení hodnoty DPH všech formátů knih na 10 % (MVČR 2020). V porovnání s ostatními evropskými zeměmi je ale i přesto tato výše DPH pro knihy poměrně vysoká (SČKN 2020: 8).

Podoba knižního trhu je mimo jiné daná jazykovou oblastí, pro kterou jsou knihy vydávány. Pistorius (2019: 10) vysvětluje, že základním parametrem, který určuje charakter národního knižního trhu, je jeho velikost, jež bývá přímo úměrná počtu obyvatel. S rostoucí velikostí populace se zvětšuje počet potenciálních čtenářů, a proto i počet nakladatelství a případně velikost nákladu vydávaných titulů. Jsme toho názoru, že tuto premisu lze aplikovat na vyspělé státy s plně, nebo téměř plně, gramotnou společností, ale nemusí platit pro případ stále rozvojového Mexika, jak demonstrujeme níže. Mexický trh je specifický tím, že je součástí velkého knižního trhu literatury vydávané ve španělském jazyce. Mexiko je tedy jednou z mnoha zemí, kde se většina knih vydává ve španělštině. Jazyková bariéra tohoto trhu, která určuje dosah šíření nepřekladových knih, je proto menší než u trhu českého. Mexiko tedy může dovážet tituly původně vydané jinde a vyvázet svou literární produkci. Dle zprávy o mexickém nakladatelském sektoru vypracované chilským ministerstvem zahraničí ProChile (2020: 22) Mexiko v posledním desetiletí udržuje míru dovozu literatury okolo 7 %, zatímco vývoz knih z Mexika je zanedbatelný. Carmona Fernández ve své studii „El sector editorial en México“ (2010: 13) uvádí, že v prvním desetiletí tohoto století se do Mexika nejvíce knih dovezlo z USA, Španělska, Kolumbie, Číny a Thajska. S významným importem knih ze zahraničí

původní mexická knižní produkce v posledních letech přirozeně zaostává; velmi častá jsou opakovaná vydání dříve vydaného titulu.

Pistorius (ibid.: 11) dělí knižní trh podle velikosti na velký, střední a malý. Autor dále charakterizuje světové knižní trhy s velkým exportním potenciálem podle jazyků, mezi které patří trh se španělsky psanými knihami pro 250 milionů potenciálních čtenářů. Pistorius (ibid.: 14) srovnává roční produkci titulů různých zemí v 90. letech a vysvětluje, že počet obyvatel Mexika neodpovídá počtu ročně vydávaných titulů (podobný trend lze vysledovat u řady dalších zemí Latinské Ameriky). V roce 1996 na českém trhu vyšlo 10 244 titulů, v roce 1997 byl zaznamenán nárůst na 11 519 titulů. Mexiko, země s mnohem vyšším počtem obyvatel, než má ČR, v tých letech vydalo 11 570 a 15 505 knih. Přestože bilance titulů vydaných v Mexiku postupně roste, v porovnání s ČR v Mexiku přetrvává nepoměr mezi počtem vydaných titulů a počtem obyvatel Mexika (a tedy počtem potenciálních čtenářů). Knižní produkce českého a mexického knižního trhu v roce 2018 byla následující: 14 991 titulů vydaných v ČR (SČKN 2020: 4) a 28 176 titulů vydaných v Mexiku (ProChile 2020: 17).

Carmona Fernández (2010: 5) uvádí, že Mexiko je země s neobvykle nízkou mírou knižního prodeje. Největší čtenářský zájem je mezi dětmi a mladistvými a dále mezi univerzitně vzdělanými a osobami s vyšším ekonomickým statusem. ProChile (2020: 4) uvádí, že přestože se míra gramotnosti mezi mladšími žáky (10–15 let) v letech 1990–2000 zvýšila z 12 na 90 %, Mexiko nezaznamenalo odpovídající zvýšení čtenářského zájmu. Carmona Fernández (2010: 13) ale říká, že i přesto největší část produkce knih v Mexiku představují tituly určené dětem a mládeži. Až 43 % všech prodaných titulů v Mexiku jsou knihy pro žáky základní školy a více než polovinu prodaných knih kupuje stát, nikoliv veřejnost. Podle tabulky zpracované dle Carmony Fernández (2010: 21) vedle prodeje v knihkupectvích je také významný podíl prodeje knih školám a vzdělávacím institucím.

Nízký zájem o literaturu může souviset mimo jiné s neobvykle nízkým počtem knihkupectví v této zemi. Uribe (2020) podotýká, že Mexiko má mezi iberoamerickými zeměmi nejnížší počet knihkupectví na počet obyvatel: v Mexiku je zhruba jedno knihkupectví na 200 000 obyvatel (ačkoliv ProChile (2020: 52) uvádí jedno knihkupectví na 45 000), zatímco například o něco větší argentinský knižní trh disponuje jedním knihkupectvím na 13 000 obyvatel. Marcial Pérez (2018) dodává, že většina z nich se koncentruje ve velkých městech, což v praxi znamená, že většina mexické populace (94 % mexických regionů) přístup k novým knihám vůbec nemá. Mezi největší knihkupectví, dle ProChile (2020: 53), patří Fondo de

Cultura Económica, Gandhi, Porrúa, Gonvill, Sanborns¹³. Síť knihoven, jak veřejných (ve správě vládní instituce Dirección General de Bibliotecas del Consejo Nacional), tak soukromých (sdružených v Asociación Mexicana de Archivos y Bibliotecas Privados), je znatelně hustší. Zpráva ProChile (2020: 11) uvádí, že v roce 2017 Mexiko čítalo na 7 463 veřejných (státních) knihoven, což odpovídá poměru jedné knihovny na 16 800 obyvatel¹⁴.

Marcial Pérez (2018) shrnuje problémy mexického knižního trhu následovně: trh je závislý na veřejném financování, velká část knih určených ke vzdělávání musí být dotována státem a chybí podpora exportu¹⁵ a menších nezávislých nakladatelů. Carmona Fernández (2010: 6) potvrzuje, že mexický knižní trh je asi 11. největším trhem na světě, a představuje tak velmi dobrou příležitost (nejen) pro španělská nakladatelství, která chtějí expandovat do zahraničí. Již zmínění autoři se shodují na tom, že v Mexiku mají velký vliv nadnárodní nakladatelské společnosti, které tam zakládají pobočky. Například americké nakladatelství s téměř stoletou tradicí Random House (od roku 2013 s názvem Penguin Random House) založilo v Mexiku pobočku Penguin Random House Grupo Editorial, která vydává tituly ve španělštině. Podobně expandovala do Mexika a dalších hispanofonních zemí významná španělská nakladatelství, která využívají možnosti exportu titulů původně vydaných ve Španělsku. Mezi taková nakladatelství a nakladatelské skupiny patří například původně španělská nakladatelství Editorial Planeta, Seix Barral, Tusquets Editores. Přestože je podoba mexického knižního trhu ovlivňována státem a zahraničními nakladatelskými giganty, roste význam menších nezávislých nakladatelství, jak také potvrzuje Uribe (2020). Podle něj se v posledních letech zvedá vlna odporu proti tendenci nakladatelského trhu v Mexiku, který se drží hesla „nevýdávej knihy, které bys rád četl, k tomu slouží knihovna; vydávej knihy, které se budou prodávat“¹⁶, a vznikají nová nezávislá nakladatelství; často z iniciativy vášnivých čtenářů nespokojených s podobou aktuálního knižního trhu. Můžeme jmenovat například mexická nakladatelství Ediciones Era, Sexto Piso, Trilce, Elefanta del Sur, Almadía, Minerva Editorial, Elefanta Editorial. López (2020) s tímto názorem souhlasí a podotýká, že velké nadnárodní nakladatelské skupiny (jako např. Penguin Random House) se podílí na objemu vydávaných titulů pro španělsky mluvící svět až z 85 %. Možnosti a prostor pro nezávislá

¹³ Sanborns je síť amerických supermarketů s luxusnějším zbožím různého druhu, včetně knih.

¹⁴ Pro srovnání, ČR disponovala v roce 2019 celkem 5 307 knihovnami, což odpovídá poměru jedna knihovna na asi 2 100 obyvatel. (SČKN 2020: 20).

¹⁵ Přestože mexický knižní trh je druhý největší v Latinské Americe, příjmy z exportu knih představují pouze 7 % celkového výnosu (Marcial Pérez 2018).

¹⁶ „No publiques libros que te gustaría leer, para eso puedes tener una biblioteca; publica libros que puedes vender.“ (Uribe 2020)

nakladatelství se tak zmenšují. Marcial Pérez (2018) uvádí, že menší nakladatelství jsou často nucena kvůli ekonomickým obtížím snižovat celkový roční náklad knih, např. nakladatelství Trilce vydalo v roce 2018 třikrát méně knih než v roce předchozím. Herrera Zamorano (cit. podle López 2020) shrnuje situaci knižního trhu v Mexiku následovně: nakladatelský sektor je řízen nadnárodními skupinami, ale stále jsou značně zastoupena veřejná, univerzitní a státní nakladatelství, a neméně významný je sektor nezávislých nakladatelství¹⁷. Dle zprávy je asi 20 % tamní literární produkce vytvořeno díky univerzitám, které mají také důležitou roli v organizaci knižních veletrhů, jak popisujeme níže.

ProChile (2020: 27) a Ochoa Sandy (2019) podotýká, že knižní trh v Mexiku je dlouhodobě podporován nově vznikajícími podpůrnými, především státními, institucemi, které prostřednictvím různých vládních programů udržují knižní trh v chodu. Již v roce 1921 bylo vytvořeno ministerstvo pro veřejné vzdělávání (Secretaría de Educación Pública) pro podporu vzdělávání, vydávání knih a zakládání knihoven. Potřeba organizace knihoven dala v roce 1985 vzniknout řídicí instituci Dirección General de Bibliotecas spadající pod zmíněné ministerstvo. Národní rada pro kulturu a umění CONACULTA (Consejo Nacional para la Cultura y las Artes) vznikla v roce 1988 jako na státu nezávislý orgán a přijala pod svou správu řídicí instituci knihoven. V roce 2015 se změnil status instituce CONACULTA, jejíž část se proměnila Ministerstvo kultury (Secretaría de Cultura). ProChile (2020: 50) uvádí, že mexické Ministerstvo kultury aktuálně podporuje distribuci knih pomocí informačního systému Sistema de Información Cultural. Pomocnou institucí ministerstva se také stala entita Educal, jejímž úkolem je již od 80. let minulého století distribuce a prodej knih určených ke vzdělávání s cílem zvýšit diverzitu knižní nabídky, zlepšit infrastrukturu mexických knihoven a podpořit činnost státních i nezávislých knihoven.

Vedle těchto institucí vzniklo v roce 1934 nakladatelství Fondo de Cultura Económica (FCE), jehož původním cílem bylo vydávat knihy pro univerzitní studenty ekonomie. Nakladatelství se proměnilo v neziskovou instituci podporovanou a řízenou mexickou vládou, která aktuálně spravuje 36 knihkupectví v Mexiku a dalších 11 v deseti zahraničních pobočkách (Ochoa Sandy 2019). V posledních letech nakladatelství vydává knihy krásné literatury, vzdělávací knihy pro děti a mládež, tituly vědeckého, uměleckého a dalšího zaměření, přičemž z větší části jde o reedice starších titulů, podle zprávy „Anatomía del FCE: informe de

¹⁷ „[...] el sector editorial en México está dominado por grupos transnacionales pero se observa una fuerte presencia de editoriales públicas, universitarias o del Estado, y un significativo sector de editoriales independientes“ (Herrera Zamorano cit. podle López 2020)

actividades” (cit. podle Ochoa Sandy 2019). Aktuálně je FCE jedním z největších producentů knih v Mexiku.

Carmona Fernández (2010: 6) zmiňuje, že na podporu vzdělávání v Mexiku vzniká velké množství tištěných knih a didaktických materiálů dostupných zdarma. Produkci knih zdarma má na starosti nezávislý orgán Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuito (CONALITEG), který dlouhodobě distribuuje výukové materiály zdarma v rámci programu „Bibliotecas en las Aulas“ (Knihovny ve školách). Díky této instituci se stal stát velmi důležitým aktérem mexického knižního trhu, jelikož edituje a zároveň kupuje více než polovinu tamní knižní produkce (ibid.: 18).

V Mexiku je také zjevná snaha podpořit nákup a četbu knih prostřednictvím mezinárodních knižních festivalů pořádaných již zmíněnými institucemi knižního trhu či mexickými univerzitami. V různých velkých městech Mexika se pravidelně pořádá několik událostí podporující knižní trh a čtenářskou osvětu: Feria Internacional del Libro del Palacio de Minería¹⁸ (Ciudad de México, organizuje UNAM), Feria Internacional del Libro del Zócalo¹⁹ (Ciudad de México, organizuje Secretaría de Cultura), Feria Internacional del Libro de Monterrey²⁰ (organizuje Instituto Tecnológico de Monterrey), Feria Internacional del Libro Infantil y Juvenil²¹ (Ciudad de México, organizuje CONACULTA a Secretaría de Cultura). V mexickém městě Guadalajara se také každoročně pořádá nejvýznamnější událost pro celý hispanofonní knižní trh: mezinárodní festival Feria Internacional del Libro de Guadalajara²². Událost se koná pravidelně od roku 1987 a je druhým největším knižním festivalem po Frankfurtském knižním veletrhu (Frankfurter Buchmesse), podle jehož vzoru byl vytvořen. Oproti evropským festivalům je ale festival v Guadalajaře otevřen široké veřejnosti.

I menší události organizované univerzitami či jinými vzdělávacími institucemi slouží jako osvěta čtenářství a poskytují příležitost pro malá nezávislá nakladatelství. Během studijního pobytu autorky práce v městě Mexiku se konala knižní oslava La Fiesta del Libro y la Rosa pořádaná univerzitou UNAM. Z vlastní zkušenosti potvrzujeme, že se jedná o velmi kultivovanou kulturně-společenskou událost, která svým zajímavým programem, jenž propojuje literaturu s hudbou, tancem a kreativním uměním, budí zájem široké veřejnosti o literaturu a četbu.

¹⁸ <http://filmineria.unam.mx/feria/42fil/index.html> [cit. 2020-12-10]

¹⁹ <http://www.filzocalo.cdmx.gob.mx/> [cit. 2020-12-10]

²⁰ <https://www.feriadellibromonterrey.mx/> [cit. 2020-12-10]

²¹ <https://filij.cultura.gob.mx/principal.html> [cit. 2020-12-10]

²² <https://www.fil.com.mx/> [cit. 2020-12-10]

2. TRANSLATOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Cílem studijního a výzkumného pobytu v Mexiku bylo shromáždit údaje o tom, jaké překlady české literatury mají k dispozici mexičtí čtenáři, kdo překlady vyhotovil, kdo je vydal a proč. V této kapitole popíšeme, o jaká translatologická východiska jsme se při přípravě práce, realizaci výzkumu a analýze dat opírali a z jakých autorů a prací jsme vycházeli.

2.1 Historiografie překladu

Teorie překladu rozlišuje mezi překladem jako činností (tj. překlad jako proces) a překladem jako výsledkem této činnosti (tj. překlad jako produkt)²³. Toto rozdělení představuje i Holmes (in Toury 1995: 10) ve své „mapě“ znázorňující strukturu translatologie jako vědního oboru. Holmes do „čisté“ translatologie zahrnuje deskriptivní překladatelská studia, která dále člení podle orientace na studium procesu, produktu a funkce překladu. Předmětem naší práce je především produkt překladu a jeho popis s ohledem na proces překladu a okrajově i na jeho funkci.

Přínosné východisko pro naši práci je komplexní model výzkumu dějin překladu, který navrhuje Popovič (1975: 36). Podle tohoto modelu lze dějiny překladu zkoumat z následujících pohledů:

1. přípravné práce k dějinám překladatelství,
 - a) bibliografický soupis překladů
 - b) bibliografie překladatelů
2. praxeologie překladu (vnější podmínky a kulturně-společenské předpoklady překladatelské činnosti),
3. vývoj překladatelských metod,
 - a) překladatelský program
 - b) dějiny překladatelských metod podle jednotlivých období
4. úloha překladu v literárním vývoji,
 - a) překlad v kontextu původní tvorby
5. funkce překladu v literárním životě,
 - a) překlad jako akt meziliterární komunikace
 - b) překlad v systému metaliteratury – literárního vzdělání

²³ Např. Toury (1995: 24) rozlišuje *translation* (as entities) a *translating* (as a kind of activity).

- c) překlad v kontextech literatury, filozofie, kultury apod.
6. typologie národního překladu v jednotlivých obdobích v porovnání s jinými literaturami.

Pym (1998: 4–6) ve své práci dělí výzkum historie překladu na tři části: *překladatelskou archeologii (translation archaeology)*, *kritiku historie překladu (historial criticism)* a *vysvětlení (explanation)*. Náš výzkum svým charakterem spadá pod Pymovu překladatelskou archeologii, která se snaží odpovědět na otázky: *Kdo přeložil co? Kde a kdy? Jak? Jaký text sloužil jako předloha? Jaký měl překlad efekt?* (ibid.: 5). Podle Pyma (ibid.) se jedná o záslušnou „detektivní práci“ pro výzkum historie překladu, jejíž součástí může být popis biografie překladatelů. Okrajově a výběrově se naše práce zabývá otázkou *Proč?*, spadající do Pymovy kategorie vysvětlení, která pracuje nejen s jednotlivými fakty a texty, ale hledá i příčinu vzniku překladu v širokých souvislostech.

Tato práce se zabývá především rešeršním sestavením bibliografie překladů podle námi zadaných kritérií. Pozornost je zaměřena i na osobnost překladatele ve vztahu k překladatelskému a nakladatelskému procesu s cílem nalézt úlohu překladu v literárně-kulturní komunikaci na pozadí kulturně-politického kontextu. Naše „překladatelská archeologie“ tedy spočívá ve 1) vytvoření korpusu překladů dle námi zadaných kritérií, 2) popisu jednotlivých děl korpusu a interpretaci překladatelského překladu (vztah autor – originál – překladatel – překlad), a 3) pozorování překladového trendu vzhledem k žánru, překladateli, době, místu.

2.2 Polysystémová teorie

Současná translologie interpretuje proces překladu jako akt komunikace, který by neměl být zkoumán samostatně, ale v širším společenském, kulturním a ekonomickém kontextu. Levý (2012: 85) chápe překlad následovně: „překlad jako dílo je umělecká produkce, překlad jako proces je původní tvoření, překlad jako umělecký druh je pomezí případ na rozhraní mezi uměním reprodukčním a původně tvůrčím“. Cuenca (2013: 17) připomíná, že pohled na překlad se přesunul od binomického vztahu autor-překladatel k překladatel-příjemce, což je koncept představený už Pražským lingvistickým kroužkem ve 30. letech 20. století. Charakter překladu totiž není ovlivněn pouze obsahem a formou díla, ale také záměrem autora, společensko-kulturním kontextem či idiolektem překladatele. Tyto a další faktory ovlivňují proces, pro který Levý (2012: 111) používá termín *konkretizace překladu v mysli vnímatele*, tedy působení díla

na čtenáře, kontakt mezi překladovým textem a jeho příjemcem, jenž se odehrává na určitém literárně-kulturním pozadí.

Jak jsme již zmínili, Popovič (1975: 35) pohlíží na překlad v širším kontextu a ve svém modelu výzkumu dějin překladu navrhuje zkoumat funkci překladu v literárním životě. Konkrétně nahlíží na vztah překladu k literatuře z trojího hlediska: překlad jako fakt meziliterární komunikace, překlad v systému metaliteratury – literárního vzdělání a překlad v kontextech literatury, filozofie, kultury atd.

S otázkou *Kam patří produkce překladu a jaké je a její místo v literatuře?* souvisí *teorie polysystémů*, již definoval v 70. letech Even-Zohar (Cuenca 2013: 19). Cuenca (ibid.) uvádí, že tato teorie navazuje na ruský formalismus a český strukturalismus, jehož druhou generaci představují teoretici překladu Jiří Levý, Anton Popovič a František Miko. Na tyto proudy navazují vědci z tzv. Telavivské školy, Even-Zohar a jeho žák a pozdější kolega Gideon Toury, a jejich pokračovatelé José Lambert, André Lefevere a další. Teorie představuje zásadní změnu v západní translatologii, jelikož translatologii přináší deskriptivní pojetí a literárněvědnou perspektivu (Hermans 1999: 106).

Teorie polysystémů je deskriptivní teorie, která definuje polysystém jako určitý „systém systémů“, v jehož rámci probíhá neustálý dynamický vývoj (ibid.). Even-Zohar (2007) ve své práci hledá definici pojmu „systém“ a táže se, *co a kdo tvoří „literární systém“, prostřednictvím jakých institucí funguje, kdo je jeho konzumentem* apod. Autor teorie (ibid.: 33) vysvětluje literární systém prostřednictvím Jakobsonova schématu komunikace a funkce jazyka. Největším přínosem polysystémové teorie pro překlad je Even-Zoharův požadavek zohlednit překladovou literaturu jako integrovanou součást jakéhokoliv literárního polysystému (ibid.: 89). Podle autora je třeba zkoumat překlad jako aktivitu závislou na vztazích v rámci kulturního systému, tj. v jeho sociokulturních souvislostech. Autor tvrdí, že ačkoliv bychom mohli vyvodit, že překladová produkce stojí na okraji literárního polysystému, nemusí to tak být; pozice překladové literatury závisí na uspořádání daného polysystému (ibid.). Je také záhodno si uvědomit, že původní literatura a překlad spolu úzce souvisí z hlediska svých tvůrců. Významní autoři domácí literatury často bývají autory překladů, jež jsou inovativní a hybnou silou původní produkce. Even-Zohar (ibid.: 92–93) tvrdí, že polysystém literatury vybírá, které dílo bude přeloženo a stane se tak jeho součástí. Překlad pak literární systém inovuje tím, že do něj vnáší nové prvky; Even-Zohar pro tento koncept zavádí pojem *primární činnost překladu*. Míra inovace závisí na charakteru literárního polysystému a na tom, zda je pozice překladové literatury centrální či periferická. V souladu s tímto názorem Toury (1995: 27) říká, že překlad bývá iniciován cílovou kulturou (tj. kulturou jazyka překladu), protože má často

komplementární funkci literární tvorby, tj. vyplňuje prázdná místa v původní tvorbě dané kultury. Podle autora (ibid.: 29) je překlad faktem dané kultury: „překlady jsou fakta cílové kultury; někdy jsou to fakta zvláštního významu, jindy fakta vytvářející vlastní identifikovatelné (sub)systémy, vždy ale v rámci cílové kultury“.²⁴

Na toto myšlení navazuje v 80. letech zejména Lefevere (1985, 1992), který prohlubuje systémové pojetí literatury. Literaturu chápe spíše jako systém (proces produkce, distribuce a recepce literárních děl), ne jako korpus (soubor textů). Lefevere (1985: 226) definuje literaturu jako „jeden ze systémů tvořících (super)systém zvaný společnost“. Literatura tedy existuje v prostředí společnosti, tj. kultury, a dochází ke vzájemnému ovlivňování těchto dvou systémů. Překlady jsou pak texty vznikající na hranici mezi dvěma systémy. Podle Lefevera je výběr díla na překlad, podoba překladu a jeho recepce ovlivněna tzv. *dobovým obrazem světa a myšlení*, tj. dobovými reáliemi, na které lze v díle odkazovat, a určitým uspořádáním světa, které je dané kultuře vlastní a přirozené (Šmrha 2013: 34–36). Tímto se dostáváme zpět k již zmíněným autorům a k tomu, že překlad vzniká, existuje a je vnímám v širších souvislostech na pozadí (nejen) společensko-historického kontextu.

2.3 Praxeologie překladu a role překladatele

Praxeologie překladu pro Popoviče (1975: 20) představuje jednu z teoretických disciplín integrální vědy o překladu (vedle všeobecné vědy o překladu, speciální teorie překladu a didaktiky překladu), která zahrnuje následující překladatelské činnosti: 1) sociologie překladu, 2) redakční praxe překladu, 3) metodologie kritiky překladu.

Popovič (ibid.: 239) je toho názoru, že v době vzniku jeho díla se výzkum překladu zaměřoval na teoretické problémy. Příliš nehleděl na tzv. sociologii překladu, tj. vnější společenský kontext překladatelské činnosti, a to i přesto, že vnější okolnosti působí objektivně nepřímo i přímo na tvorbu překladu. Popovič vyzdvihoval význam samostatného zpracování této oblasti, jelikož už samotný výběr textu, první krok překladatelského procesu, je ovlivněn např. kulturní politikou, požadavky trhu či poptávkou cílové kultury. Popovič (ibid.) jako první teoretik představil následující oblasti, kterými by se praxeologie překladu měla zabývat:

- 1) vliv kulturní politiky na překladatelský program a překladatelské podnikání,
- 2) analýza překladatelského programu z pohledu knižního trhu,

²⁴ „[...] translations are facts of target culture; on occasion facts of a special status, sometimes even constituting identifiable (sub)systems of their own, but of the target culture in any event.“ (Toury 1995: 27)

- 3) specifická funkce kritiky uměleckého překladu,
- 4) účast redaktora na tvorbě překladatelského textu,
- 5) dějiny překladatelských institucí (organizací a časopisů),
- 6) didaktika překladu, do které patří výchova překladatelů, opatření proti substandardnímu překladu, překladatelské pomůcky atd.²⁵

V tomto pojetí má praxeologie překladu interdisciplinární vztah s teorií komunikace, teorií informace, teorií kultury, literární sociologií a dalšími vědními obory.

Překladatel má v překladatelském procesu specifické postavení, jelikož je čtenářem předlohy (příjemcem literárního díla) a zároveň autorem druhotného textu (překladu), jak znázorňuje Levý (2012: 42) ve svém komunikačním modelu překladatelského procesu. Popovič (1983: 163) překladatele definuje jako příjemce cizojazyčného textu, který zprávu dekóduje a následně zakóduje do cílového jazyka. Stává se tak vysílatelem textu v jiném jazyce a komunikátorem. „Umělecké dílo není považováno pouze za jedinečný akt tvůrce, neboť na jeho realizaci a konkretizaci se kromě autora podílí mnoho dalších činitelů. Jedním z nich je překladatel jako analytický čtenář předlohy.“²⁶ (Popovič 1975: 13)

Popovič (ibid.: 241) hovoří o významu překladatele a jeho práce v souvislosti s kritikou tzv. *substandardního překladu*. Substandardní překlad vzniká, když důležitost subjektivně-ekonomických zájmů překladatele převáží nad uměleckou kvalitou díla. Popovič poukazuje na to, že tato praxe je častá ve slovenské překladové tvorbě, kdy dochází k překladům skrze překlady české. Takový překlad ale není produktem bezprostředního kontaktu mezi literaturami, a překladatel zákonitě snižuje požadavky na svou vlastní tvorbu, protože „vícenásobné překládání vede k vícenásobným ztrátám“²⁷ (ibid.). Substandardní překlad souvisí s vlivem ideologie a jejími požadavky na vydávání a překládání literatury (ibid.: 244). Překlad se pak může zdát jako (zmanipulovaný) masový komunikační prostředek.

Popovič (1983: 163) dále popisuje překlady, které vznikly spoluprací překladatelské dvojice. Vymezuje se vůči překladu pořízenému přebásněním, tzv. podstročniku²⁸, kterého se využívá především pro převod poezie z jazyka, ze kterého překladatel není schopný překládat. Popovič (1975: 243) nesouhlasí s překladem ve dvojici, jelikož se tím narušuje základní

²⁵ Didaktiku překladu Popovič do praxeologie ve svých pracích (ne)zahrnuje nekonzistentně.

²⁶ „Umelecké dielo sa nepokladá len za jedinečný akt tvorcu, lebo na jeho realizácii a konkretizácii sa zúčastňuje veľa činiteľov stojacich mimo autora. Jedným z nich je prekladateľ ako analytický čitateľ predlohy.“ (Popovič 1975: 13)

²⁷ „viacnásobné prekladanie vedie k viacnásobným stratám“ (Popovič 1975: 241)

²⁸ Podstročnik je přímý filologický překlad lexikálních významů na úrovni věty. (Popovič 1975: 163)

požadavek, že překladatel musí znát jazyk originálu. Velmi negativně se staví ke spolupráci ad hoc překladatelských dvojic, které nestaví na vědeckém základě a narušují integritu překladatelské osobnosti, což často vede ke zmiňovanému substandardnímu překladu.

Popovič (ibid.: 243) kritizuje nedostatek překladatelské konkurence, která vede k rutinním šablonovitým překladům. Pokud neexistuje konkurence, překladatel nemůže svou práci s nikým porovnávat, a vytváří si pracovní stereotypy, které mohou vést k nivelizaci překladatelského stylu.

Pro zachování kvalitního překladu, jenž není obyčejnou reprodukcí, Popovič (ibid.: 245) navrhuje několik opatření, kterými by se měla praxeologie překladu zabývat:

- 1) specializace překladatelů podle literatury, literárních směrů, autorů,
- 2) stimulace překladatelů v soutěžních překladech (souběžný překlad jednoho díla několika autory),
- 3) zvyšování kulturně-spoločenských nároků na překladatelskou tvorbu (kritika uměleckého překladu).²⁹

Dle Hanákové (1992: 16) existují různé názory na odbornost a jazykovou vybavenost překladatele literárních i neliterárních textů. Nelze považovat za dostatečné filologické vzdělání nebo jen dobrou znalost jazyka, pokud překladatele nevede kvalitní zvládnutí cizího i mateřského jazyka „k osvojování srovnávacího přístupu k jazykovým prostředkům chápaným vždy ve vztahu k věcem, které označují, ke kontextu, v němž se vyskytují, a k lidem, jimž slouží“ (ibid.). Je zřejmé, že každý překladatel se k textu staví jiným způsobem a proces překládání je ovlivněn řadou faktorů. U literárního překladu Hanáková (ibid.) vyzdvihuje důležitost znalosti jazyků, míry literárního nadání a translatologického vzdělání, ačkoliv některé významné překladatelské školy možnost výchovy překladatelů přímo popírají. Hanáková (ibid.) dodává, že u překladu poezie je pro českou odbornou i neodbornou veřejnost měřítkem kvality autentická básnická tvorba překladatele, zatímco znalost jazyka je až na druhém místě.

Tato východiska nám poslouží především při hledání vztahu mezi překladem a jeho autorem a interpretaci okolností geneze překladového díla.

²⁹ a) špecializácia prekladateľov podľa literatúr, podľa literárnych smerov, podľa autorov;
b) stimulovanie prekladateľských činov v súťažných prekladoch (preloženie jedného diela súbežne viacerými autormi);
c) zvyšovanie kultúrno-spoločenských nárokov na prekladateľskú tvorbu, prekladateľský program (kritika umeleckého prekladu). (Popovič 175: 245)

2.4 Překládání z malých kultur, překlad jako komunikace mezi kulturami

Hlavním záměrem práce bylo vytvořit kompletní přehled české literatury vydané v Mexiku. Rozhodli jsme se ale zkoumat mexické překlady české literatury v souvislosti s českými překlady mexické literatury, protože, jak jsme již zmínili, překlad je materiálním artefaktem, který staví most mezi dvěma kulturami. Podle Popoviče (1975: 27) má překlad biliterální charakter, tj. stojí mezi (dvěma) literaturami. Překlad má komplementární funkci, stojí mezi literaturou dvou kultur a může vyplnit prázdný prostor v původní literatuře.

Již před zahájením výzkumu jsme tušili, že se setkáme s rozdílnou situací při studiu česko-mexických a mexicko-českých překladů. Český knižní trh má jiný rozměr a způsob fungování v porovnání s vydavatelským trhem knih psaných španělsky. Jak můžeme vidět na příkladu angličtiny, mezinárodní význam jazyka nebývá úměrný počtu uživatelů, kterým slouží jako mateřský jazyk, ale závisí na tom, v jaké míře se uplatňuje v mezinárodní komunikaci. Čeština rozhodně patří mezi jazyky s omezeným rozšířením, což se promítá v množství literatury překládané z češtiny do jiného cizího jazyka a naopak. Kufnerová (1993: 20) hovoří o vztahu mezi velikostí kultury a prestiží: společenská prestiž, zejména literárních překladatelů z málo rozšířených jazyků, bývá menší, a to nejen proto, že recepce literatur malých národů je v cizím prostředí obtížnější než recepce literatur světových. Toury (2004: 348) říká, že jazyková a kulturní prestiž je relativní, jelikož pojmy „více/méně důležité jazyky“ a „silné/slabé kultury“ nejsou v oblasti překladu ukotvené.

Ringmar (2012: 141–143) hovoří o dichotomii centrálních a periferických jazyků a dále vládnoucích a ovládaných jazycích. Vzhledem k počtu mluvčích patří čeština k menším jazykům a španělština naopak k jazykům větším. Lze tedy předpokládat, že české překlady španělsky psané literatury budou početnější než převody české literatury do španělštiny. S tím souvisí i pravděpodobná vyšší četnost překladů z druhé ruky z menších jazyků, jelikož v cílové kultuře chybí překladatelé, kteří znají jazyk předlohy. Dalším faktorem je ekonomická stránka překladů; je finančně výhodnější překládat z většího jazyka než z malé jazykové kultury. Nakladatelství navíc často preferují nepřímý překlad před přímým kvůli otázce času a nízkých nákladů³⁰.

Kufnerová (1993: 20) soudí, že existenční podmínky překladatelů z malých jazyků bývají do jisté míry podmíněny rozsahem politických, hospodářských a kulturních styků se zemí, z jejíhož jazyka se překládá. My dodáváme, že tyto faktory ovlivňují celý překladatelský

³⁰ O faktorech a rizicích překladů z druhé ruky viz Vavroušová (2016: 53–57).

proces: výběr díla, překlad, jeho vydání i distribuci. Také Hermida de Blas a Gonzalo de Jesús (2007: 185–204) ve své práci navrhují, že pozdní zájem o českou literaturu a kulturu ve Španělsku je způsoben třemi vněliterárními faktory: 1) historická situace ve 20. století a existence nedemokratických režimů po dobu několika desetiletí v obou zemích, 2) málo kvalifikovaných a kvalitních španělských překladatelů z českého jazyka, 3) specifický výběr žánru nebo konkrétního díla a autora jako výsledek působení prvních dvou faktorů. Ačkoliv se se vznikem samostatného státu na začátku 20. století česká kultura zviditelnila, popularizace překladů byla po celé 20. století v rukou několika málo překladatelů. Podle výzkumu Vavroušové (2016: 93) za překlady české literatury ve 20. století stáli nejen španělští překladatelé, ale i čeští překladatelé a romanisté, kteří přeložili přes 160 českých knih vydaných ve Španělsku. O první překlady české literatury vydané ve Španělsku se ve 20. letech zasloužil český romanista a germanista Rudolf Jan Slabý (ibid.). Mračková Vavroušová (2019) dokazuje, že přestože většina děl byla přeložena z českého originálu, některé tituly byly převedeny z druhé ruky, nejčastěji z německých, anglických a francouzských překladů³¹.

Podle výzkumu Vavroušové (2016: 93) se česká literatura začala překládat ve větší míře až v 60. a 70. letech a boom překladů přinesla 80. léta. Dle autorky (ibid.) bylo v každé z posledních čtyř dekad přeloženo do španělštiny okolo 60 děl české literatury. Nicméně autoři Hermida de Blas a Gonzalo de Jesús (2007: 194) namítají, že zájem o českou literaturu je dnes menší než v 80. a 90. letech, především kvůli propagaci literatury z postsovětských států jako je Rusko, Polsko, Maďarsko, Chorvatsko atd. Dle autorů důvodem není nízká kvalita české literatury, ale mimoliterární faktory jako nakladatelská politika a kulturní průmysl ve Španělsku. Dále zmiňují snahu nakladatelů o komerční úspěch; nakladatelé nechtějí příliš riskovat a preferují české knihy, které již uspěly na zahraničním trhu jinde. To je dle autorů problematické, protože ne vždy tyto knihy obstojí i u španělského publika.

Překlady z malé kultury bývají často cíleně podporovány státními i nezávislými institucemi, případně i aktivní prací jednotlivce. U nás je toho důkazem Sdružení českých překladatelů (SČP) ustanovené 1. ledna 1978 rozhodnutím ministra kultury ČSSR (AUC 1989: 49) a také Zlata Kufnerová (1993: 20), členka vedení komise Sdružení českých překladatelů, která se zasadila o podporu překladů z málo rozšířených jazyků. Cílem SČP bylo aktivně

³¹ Hermida de Blas a Gonzalo de Jesús (2007: 194) podotýkají, že čeští autoři první poloviny 20. století jsou pro španělské publikum neznámí; výjimkou jsou pouze Jaroslav Hašek a Karel Čapek. Je ale zajímavé, že většina děl těchto autorů vydávaných v reedici jsou překlady z druhé ruky, zatímco přímé překlady, kterých je méně, jsou čtenáři opomíjeny.

a spolehlivě organizovat překladatele, pomáhat jim a přispívat tak ke zlepšování překladatelské práce (AUC 1989: 49). Za spolupráce s Českým literárním fondem pravidelně udělovalo ceny a prémie za nejhodnotnější překlady, stipendia pro nejlepší překladatele, na dokončení překladů významných děl nabízelo překladatelům tvůrčí pobyty v domovech Českého literárního fondu a v neposlední řadě podporovalo významné penzionované překladatele (ibid.: 50). Sdružení také spolupracovalo se Svazem českých a československých spisovatelů a s Katedrou překladatelství a tlumočnictví FF UK a bylo aktivní i v publikační činnosti. Pravidelně vydávalo informační bulletiny Zpravodaj SČP a také svazky Knihovničky SČP. V roce 1982 vydalo v několika jazycích studii *Překlad v Československu* (AUC 1989: 53). Na IX. kongresu Mezinárodní federace překladatelů (FIT), který se konal v roce 1981 ve Varšavě, byl podpořen návrh na ustanovení Výboru pro překlad z málo rozšířených jazyků. Od roku 1987 byli dokonce překladatelé z malých literatur oceňováni mezinárodní cenou Medaile Karla Čapka za záslužné překlady z literatur malých národů (ibid.). Dnes v českém prostředí existují jiné organizace sdružující (literární) překladatele, například Obec překladatelů³² nebo Jednota tlumočnicků a překladatelů (JTP)³³.

V ČR podporuje překlad domácí literatury a její distribuci v zahraničí Ministerstvo kultury ČR v rámci programu „Podpora vydání české literatury v překladu“, díky kterému uděluje dvakrát ročně dotaci na překlad českého díla do cizího jazyka a jeho vydání desítkám až stovkám žadatelů.

2.5 Přímý a nepřímý překlad

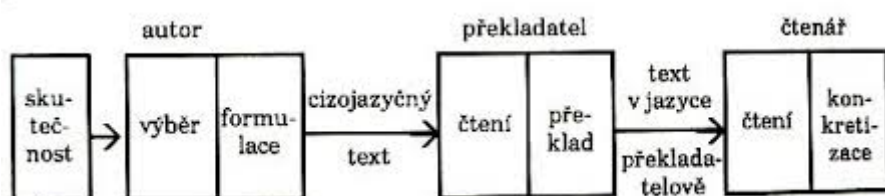
Pro terminologickou jednoznačnost naší práce bychom rádi vysvětlili rozdíl mezi *přímým* a *nepřímým překladem*. Překlad je podle Popoviče (1983: 171) překódování jazykového textu, při kterém dochází ke vzniku jeho nové jazykové podoby a stylistického tvaru. Pro označení textu, ze kterého překladatel překládá, používá Levý (1957: 233, 1963: 50) termín *předloha*.

Přímý překlad Popovič (1983: 223) definuje jako překlad používající jako předlohu bezprostředně a výhradně text originálu. Podle autora je přímý překlad jediný správný a nevyhnutelný princip překladatelské práce, který může být podpořen prací s dalšími texty. Dle Levého (2010: 42) můžeme komunikační proces vzniku přímého překladu znázornit pomocí dvojjmenného řetězce:

³² Více informací: <http://www.obecprekladatelu.cz/> [cit. 2020-08-05]

³³ Více informací: <https://www.jtpunion.org/> [cit. 2020-08-05]

Obrázek 1: Vznik (přímého) překladu



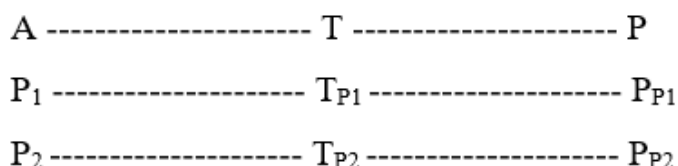
Zdroj: Levý (1963: 42)

Vavroušová (2016: 50) podotýká, že neexistuje metodický a systematický výzkum nepřímého překladu, a proto ani teoretici nejsou terminologicky jednotní. Nepřímý překlad má v teoretických pracích následující synonyma: *překlad z druhé ruky*, *zprostředkovaný překlad*, *pivotní překlad*, *dvojitý překlad*, *opětovný překlad*, *sekundární překlad*, *relay překlad* atd.

Popovič (1983: 230) používá termín *překlad z druhé ruky* pro označení překladu zprostředkovaným jiným překladem. Tato situace nastává především tehdy, když překladatel nezná jazyk originálu a pro vlastní překlad použije již hotový překlad do jazyka, který ovládá. Kittel (1991: 3) nepřímý překlad definuje jako „překlad vycházející z předlohy, která už je překladem do jazyka, jenž není jazykem originálu ani jazykem cílovým“³⁴.

Popovič (1983: 230) znázorňuje překlad z druhé ruky následovně:

Obrázek 2: Vznik překladu z druhé ruky



A – autor, T – text, P – příjemce, P1 a P2 – překladatelé

Zdroj: Popovič (1983: 230)

Vidíme, že řetězec geneze překladu z druhé ruky je dvoufázový; příjemce originálu (T) je zároveň překladatel ($P \rightarrow P_1$) prvního překladu (T_{P1}), který je čten a překládán druhým překladatelem ($P_{P1} \rightarrow P_2$), jenž vytváří zprostředkovaný překlad (T_{P2}), který se dostává ke konečnému příjemci řetězce, tj. čtenáři překladu (P_{P2}).

³⁴ „[...] any translation based on a source (or sources) which is itself a translation into a language other than the language of the original, or the target language“ (Kittel 1991: 3)

Vavroušová (2016) zmiňuje, že kromě těchto situací také existují další možnosti překladu, např. *kompilovaný překlad* či tzv. *autorský kompilační překlad*, termín, který autorka ve své práci nově zavádí³⁵.

Popovič (1975: 242) tvrdí, že překlad z druhé ruky se většinou váže na malé, jazykově náročné literatury, a na literatury etnicky i geograficky vzdálené, které vyžadují úzce specializované odborníky. Z tohoto hlediska je překlad z malých literatur nákladný, a překladatelé se tudíž spíše zaměřují na překlady z velkých kultur. Toury (1995: 56–57) souhlasí s tím, že nepřímé překlady jsou časté mezi geograficky vzdálenými kulturami s omezeným kontaktem. Toury (ibid.) také zmiňuje úlohu norem: nepřímý překlad může vzniknout spíše tehdy, když v cílové kultuře převládá norma přijatelnosti (*adecuacy*) nad normou adekvátnosti (*acceptability*). Vavroušová (2016: 54) dále zmiňuje prestiž zprostředkující kultury a jazyka a přístup k původnímu textu jako další faktory ovlivňující (ne)přímý převod překladu.

Popovič (1983: 230) je toho názoru, že překlad z druhé ruky je většinou substandardní³⁶, protože „vícenásobné překládání vede k vícenásobným ztrátám“³⁷, a to i v případě že jako předloha posloužil překlad pocházející z jazykově blízké kultury. Popovič (1975: 242) kritizuje, že v takových případech se k překladu odhodlají i nedostatečně připravení překladatelé. Vavroušová (2016: 54–57) v souladu s Popovičem také zmiňuje potenciální nebezpečí plynoucí z překladu z druhé ruky: míra věrnosti interpretace původního textu, opakování chybné interpretace, původ a akumulace stylistických změn. Vavroušová (ibid.: 46) připomíná, že na druhé straně názorového proudu stojí Ringmar, jenž nepřímý překlad nevnímá tak negativně a snaží se motivovat další badatele ke studiu tohoto fenoménu.

2.6 Paratexty

Překlad jako literární dílo má dvojí charakter; můžeme jej chápat jako myšlenkovou hodnotu (myšlenkový obsah díla) či jako hmotný artefakt (fyzická kniha). Vavroušová (2016: 58) připomíná, že dílo jako hmotný artefakt obsahuje dva druhy textů s odlišnou funkcí: primární text autora a přidružené texty, které jsou nedílnou součástí díla. Tyto „texty o původním textu“, které slouží jako „návod“ k recepci, teoretici chápou a označují různě. Porovnáme tedy různá

³⁵ Tomuto tématu se detailně věnuje Vavroušová ve svých pracích, např. viz. Vavroušová (2013: 9–11) a Vavroušová (2016: 47–53).

³⁶ Tj. překlad, který nedodržuje pravidla uměleckého překódování originálu. (Popovič 1983: 228)

³⁷ „[...] viacnásobné prekladanie vedie k viacnásobným stratám“ (ibid.: 230)

pojetí tohoto konceptu, který je označován např. jako *paratexty* (Genette), *metatexty* (Popovič) nebo *sekundární texty* (Müllerová).

Genette (1997: 4) říká, že paratexty přináší o díle informace určitého druhu: prostorové a časové hledisko (*kde a kdy?*), materiálové hledisko – verbální či jiná forma (*jak?*), pragmatické hledisko – komunikační situace (*od koho, ke komu?*), funkční hledisko (*k čemu?*). Paratexty o díle informují, představují jej, doplňují informaci o autorovi a dobovém kontextu, ale také mohou usměrňovat interpretaci a ovlivnit recepci díla. Popovič (1983: 156) hovoří o třech funkcích tzv. recepčního návodu: „informuje nediferencovaného čtenáře o ideovo-estetických vlastnostech díla, poskytuje návod k recepci a snaží se získat čtenáře pro čtené dílo nebo ho od něj odradit“³⁸.

Mezi paratexty Genette (1997: vii–xviii) řadí titul, podtituly a mezitituly, jméno autora, věnování, předmluvu, poznámky, doslovy. Tyto paratexty, jež jsou součástí původního díla, označuje Genette termínem *peritexty*. Paratexty umístěné alespoň původně mimo dílo, např. propagační texty vydavatele, rozhovory s autorem, korespondence a dopisy autora, deníky apod., autor označuje jako *epitexty*. Vztah mezi těmito kategoriemi Genette (1997: 4–5) vyjadřuje následovně: *paratext* = *peritext* + *epitext*.

Genette (1997: 4–6) pohlíží na paratexty z různých hledisek a představuje několik možností jejich klasifikace. Paratexty dělí například podle časového hlediska jejich vzniku: *prior paratexts* jsou publikovány dříve než dílo, o kterém pojednávají, *original paratexts* jsou vydané současně s dílem (často jsou jeho součástí). Tzv. *later paratexts* se objevují s relativně krátkou časovou prodlevou po vydání díla (např. o rok později v druhém vydání) a *delayed paratexts* vznikají po delší době (např. v nové edici po mnoha letech). Poslední klasifikace na paratexty pohlíží z hlediska autora: paratexty vydané během jeho života Genette nazývá *anthumous paratexts*, posmrtně vydané paratexty označuje jako *posthumous paratexts*. Podle toho, zda se jedná o paratexty veřejné či soukromé, dělí paratexty na *public paratexts* (titul, jméno autora, prolog, epilog, záložkový text atd.) a *private paratexts* (např. rukopisné věnování) a podle původce na autorské (předmluva autora, autorská poznámka, titul atd.) a vydavatelské paratexty (ediční poznámka, záložkový text atd.).

Popovič (1975: 217) představuje dvoufázový model literární komunikace, který je složen z primární a sekundární komunikace. Sekundární komunikace vzniká, když na původní text navazují další osoby, které s ním „manipulují“ (překladatelé, literární kritici, literární vědci,

³⁸ [...] informuje nediferencovaného čitateľa o ideovo-estetických vlastnostiach diela, poskytuje inštrukcie na príjem a usiluje sa získať alebo odradiť čitateľa od recipovaného diela.“ (Popovič 1983: 156)

esejisté, herci apod.). Tito účastníci rozvíjejí komunikační proces, během kterého mohou vytvářet text nový, a tím zahajují tzv. *metakomunikaci*. Na základě tohoto vztahu mezi texty Popovič (1975: 179, 186) zavádí následující termíny: *prototext* – „originální text prvovzoru, který slouží jako podklad pro sekundární, druhotné manipulace s textem“³⁹ a *metatext* – „druhotný, odvozený, dokazující text, který vzniká na základě už existujícího textu na principu znakové modelující činnosti“⁴⁰. Popovič (ibid.: 279–280) tyto metatexty rozděluje podle způsobu navazování na prototext na *afirmativní*, tedy ty, které vznikly na základě souhlasného pozitivního vztahu se svým modelem (např. překlad), a *kontroverzní*, jež předlohu modelují na principu polemického a kritického vztahu (např. parodie).

Müllerová (2010: 9) je toho názoru, že čtenář přistupuje k dílu až poté, co projde „chodbou“ knihy, kterou zaplňují verbální či neverbální texty o autorském textu, jež provázejí každého nově přichozího. Tyto texty mají různé funkce: lákají potenciální čtenáře, provádí, informují, instruují, také usměrňují a spoluvytváří čtenářskou recepci, a jsou tedy významnou součástí specifické knižní komunikace. Müllerová (ibid.: 15–22) blíže popisuje proces *paratextualizace*, tj. proces působení sekundárních textů na potenciálního příjemce primárního textu. Paratextualizace má podle autorky několik fází (fáze autorská, nakladatelská, distribuční, mediátorská a čtenářská), na kterých se podílí mnoho zprostředkovatelů (společenský kontext, ideologie, literární zkušenost, knižní obchod, média, vzdělávací a kulturní instituce, marketinková činnost atd.).

Müllerová (ibid.: 75–79) přichází s novou terminologií a rozlišuje původní text, který nazývá *primární text*, a text, jenž jej obklopuje, tj. *sekundární text*. Dále vychází z Genettovy klasifikace a vyděluje *sekundární knižní texty*, které iniciují vnitřní komunikaci mezi autorem a čtenářem a *sekundární mimoknižní texty*, který jsou součástí vnější paratextové komunikace. Všechny tyto texty mohou být autorské nebo nakladatelské. Podle vzoru Genetta rozlišuje mezi *verbálními* a *neverbálními* sekundárními texty

Vavroušová (2016: 61) poznamenává, že paratexty nejsou jen druhotnou nebo pomocnou částí recepce díla, ale představují její důležitou součást. Autorka přináší vlastní dělení peritextů na *pravdivé*, které přináší správnou a pravdivou informaci o díle, a *kamuflované*, jež dodávají nekompletní či mylnou informaci.

³⁹ „[...] originálny text prvovzoru, ktorý slúži ako podklad pre sekundárne, druhotné manipulácie s textom.“ (Popovič 1975: 179)

⁴⁰ „[...] druhotný, odvodený, dokazujúci text, ktorý vzniká na základe už existujúceho textu na princípe znakovkej modelujúcej činnosti.“ (Popovič 1975: 186)

V této práci dále používáme termín paratexty pro všechny odvozené texty od původního díla a vycházíme především z Genettovy terminologie. Paratexty se staly jedním se základních zdrojů informací, se kterými jsme v našem výzkumu pracovali.

3. METODOLOGIE

V této kapitole představíme realizační etapu výzkumu, tj. výzkumné metody, které jsme použili pro sběr empirických dat, jejich analýzu a následnou interpretaci. Nutno na začátek připomenout, že náš výzkum je kvalitativního charakteru; všechny použité výzkumné metody a postupy jsou tedy kvalitativní. Miovský (2006: 77) připomíná pět základních postulátů, které slouží jako základ pro kvalitativního myšlení ve výzkumu humanitních věd:

- a) V centru pozornosti výzkumníka v humanitních vědách jsou vždy lidé, subjekty.
- b) Na začátku každého výzkumu musíme vždy provést co nejpřesnější deskripci předmětu.
- c) Předmět sociálních věd není nikdy zcela jasný a ohraničený.
- d) Fenomény musíme zkoumat pokud možno vždy v jejich přirozeném a každodenním kontextu.
- e) Zobecnování výsledků musí být krok za krokem zdůvodněno a musí být brán zřetel na vlastnosti předmětu a smysl, kontext.

Základní metodou našeho kvalitativního výzkumu je studium existujících dokumentů (konkrétně překladů a paratextů) v kombinaci s historiografickým výzkumem (překladačského procesu v minulosti) a vytvářením nových dokumentů (rozhovorů, korespondence) s ohledem na výzkumnou otázku naší práce. Teoretický základ pro tyto metody jsme čerpali z publikace Jana Hendla *Kvalitativní výzkum* (2016).

Zásadní dílo, se kterým jsme pracovali při přípravě metodologie výzkumu, je Pymova publikace *Method in Translation History* (1998), která se zabývá metodami historiografického bádání. Vycházeli jsme z klíčových principů pro výzkum historie překladu podle Pyma (ibid.): zaměření na překladatele, důraz na příčinné souvislosti, mezikulturní postavení překladatelů a priorita současnosti. Dále jsme čerpali z publikace *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies* (Williams a Chesterman 2002), která nám umožnila se seznámit se základními zásadami a postupy translatologického výzkumu v širších souvislostech. Ty jsme využili především během přípravné fáze výzkumu – plánování a vytváření koncepce práce, výběr metody sběru dat, kritická interpretace původního a překladového díla. Dále jsme využili již výše zmíněných poznatků Antona Popoviče (1975: 36–37) týkajících se především modelu výzkumu dějin překladu a osobnosti překladatele.

3.1 Korpus a výzkumné otázky

Cílem našeho výzkumu je zmapovat situaci překladů české literatury na mexickém knižním trhu a odpovědět na tuto výzkumnou otázku: *Jaké je/bylo zastoupení české překladové literatury na mexickém knižním trhu – jaké překlady české literatury do španělštiny byly vydány v knižní podobě v Mexiku (v průběhu 20. století a do roku 2019 včetně)?* Dále jsme se snažili téma specifikovat a najít odpověď na tyto výzkumné podotázky: *Kdo českou literaturu*

přeložil/překládá a z jaké předlohy? Do jaké míry se španělské překlady české literatury „dovážely“ ze Španělska či jiných zemí? Jaký literární druh a žánr české literatury má v Mexiku značné zastoupení?

Výstupem naší práce je korpus knižních překladů české literatury, které byly přeloženy a/nebo vydány v Mexiku od počátku 20. století do roku 2019 včetně, a dále popis každého překladu s cílem odpovědět na předložené výzkumné otázky. Tímto jsme si definovali kritérium místa a doby vydání publikace. Pro vytvoření uceleného korpusu bylo třeba si před vlastním výzkumem definovat kritérium knižního překladu a původního textu české literatury.

Za knihu⁴¹ považujeme podle UNESCO (1985) „neperiodickou publikaci alespoň o 49 stranách vyjma přebalu publikovanou v dané zemi a zpřístupněnou veřejnosti“⁴². Do rešerše tedy nezahrnujeme například časopisecky vydané publikace. Korpus neomezujeme kritériem žánru, ale v první části přehledu rozlišujeme překlady umělecké literatury a překlady literatury faktu a filozofické eseje v části druhé.

Dílo české literatury chápeme jako dílo psané v českém jazyce (Špirk 2011: 108). Proto jsme z korpusu museli vyřadit hned několik titulů, například dílo Franze Kafky v němčině a knihy Milana Kundery psané ve francouzštině.

3.1.1 Sběr materiálu a rešerše

Jak uvádí Středová (2019: 94), výzkum dějin překladu většinou vychází ze dvou typů pramenů: publikovaných textů uložených především v knihovnách a archivních pramenů. My jsme se s ohledem na téma naší práce a dostupnost zdrojů zaměřili především na rešeršní práci v knihovnách a online dostupných databázích. Materiál na studium tématu této práce jsme sbírali od ledna 2019 do června 2020 během studijního pobytu v Ciudad de México⁴³, v červenci během studijního pobytu v Santiago de Compostela a následně při studiu na Univerzitě Karlově v Praze. S cílem uspořádat korpus mexických překladů české literatury dle námi vymezených kritérií jsme využili několika informačních zdrojů, především knihoven a online databází, z nichž představíme ty nejdůležitější.

⁴¹ Kniha je tištěným dílem, na němž se podílí autor, nakladatel, tiskař, knihvazač, knižní úpravce, případně i ilustrátor. Kniha má vazbu, případně přebal, předsádku, patitul, textovou část (vlastní text, rejstříky, vysvětlivky, obsah apod.), často i část ilustrační. (Baleka 1997: 172)

⁴² „[...] non-periodic publication of at least 49 pages exclusive of the cover pages, published in the country and made available to the public.“ (UNESCO 1985)

⁴³ Studijní pobyt byl realizován za finanční podpory Fondu mobility FF UK.

Po vymezení kritérií materiálu, který jsme chtěli nalézt, jsme vyhledávali v následujících databázích dostupných online:

- WorldCat⁴⁴
- IndexTranslationum⁴⁵
- Enciclopedia de la literatura en México⁴⁶

Jelikož část rešeršního výzkumu probíhala během studijního pobytu na UNAM v Ciudad de México, měli jsme možnost pracovat s katalogy univerzitní knihovny Biblioteca de la UNAM⁴⁷ a některé exempláře následně fyzicky prostudovat. Nejvíce překladů jsme našli ve sbírce následujících knihoven:

- Biblioteca Central (Hlavní knihovna)
- Biblioteca del Trabajo Social (Knihovna sociálních věd)
- Biblioteca Samuel Ramos (Knihovna Samuela Ramos – knihovna filozofické fakulty)

V knihovně filozofické fakulty (Biblioteca Samuel Ramos) lze nalézt velmi rozsáhlou sbírku překladů i cizojazyčných titulů. Nicméně knihovna byla po dobu celého pobytu dlouhodobě zavřená, a tak se nám nepodařilo prolistovat některé tituly spadající do našeho korpusu; ve sbírce jiné dostupné knihovny jsme je bohužel nedohledali.

Velkou část našeho korpusu jsme objevili v archivech dvou významných mexických knihoven, které mají sídlo v Ciudad de México:

- Biblioteca Nacional⁴⁸
- Biblioteca Vasconcelos⁴⁹

Během letního vzdělávacího pobytu v Santiago de Compostela v červenci 2019 jsme pátrali i ve sbírkách dvou místních knihoven:

- Biblioteca Universitaria de Universidade de Santiago de Compostela⁵⁰
- Biblioteca Pública de Santiago: Ánxel Casal⁵¹

⁴⁴ Online databáze knih zde: <https://www.worldcat.org> [cit. 2020-06-12]

⁴⁵ Online databáze překladů zde: <http://www.unesco.org/xtrans/bsform.aspx?lg=2> [cit. 2020-06-12]

⁴⁶ Online encyklopedie mexické literatury zde: <http://www.elem.mx/> [cit. 2020-06-12]

⁴⁷ Online katalog lze konzultovat zde: <http://www.bibliotecacentral.unam.mx/> [cit. 2020-06-12]

⁴⁸ Digitální katalog Národní knihovny Mexika dostupný zde: http://catalogo.iib.unam.mx/F/?func=login&local_base=BNDM [cit. 2020-06-12]

⁴⁹ Katalog knihovny Biblioteca Vasconcelos online zde: <https://bibliotecavasconcelos.gob.mx/> [cit. 2020-06-12]

⁵⁰ Online katalog Knihovny Univerzity Santiago de Compostela: http://iacobus.usc.es/search*gag~S1 [cit. 2020-06-12]

⁵¹ Katalog veřejné španělské knihovny Biblioteca Ánxel Casal: <https://catalogo-rbgalicia.xunta.gal/> [cit. 2020-06-12]

Rešerše ve španělských knihovnách byla překvapivě úspěšná; náhodou jsme objevili fyzický exemplář jednoho titulu z našeho korpusu, který jsme v Mexiku konzultovat nemohli⁵².

Pro porovnání dvou edic překladu či překladu a původního českého díla jsme následně využili exemplářů ve sbírkách dvou velkých pražských knihoven a jejich katalogích:

- Národní knihovna ČR⁵³
- Centrální katalog UK⁵⁴ (pracovali jsme s exempláři v těchto knihovnách: Knihovna Jana Palacha, Knihovna anglistiky a romanistiky a Knihovna Šporkova Paláce)

Vlastní rešeršní práce potvrdila význam využívání více různorodých informačních zdrojů, jelikož ne vždy je informace v paratextech knihy či katalogu kompletní či úplná. Největší výzvou při hledání překladů byla nejednotnost funkcí katalogů a databází a práce s online nástroji. Každý informační zdroj má své vlastní kategorie pro vyhledávání; bylo proto velmi důležité se nejprve s nástrojem rešerše seznámit, abychom byli schopni využít jeho funkcí co nejefektivněji. Snažili jsme se vytvořit úplný seznam mexických překladů české literatury, ale jsme si vědomi toho, že náš korpus nemusí být konečný.

Při studiu mexických překladů jsme se často setkali s chybějícími, protichůdnými či chybnými údaji v bibliografických datech či studovaných paratextech knihy (především v tiráži). Nejčastěji například chyběly informace o předloze (název a datum vydání), což nám znemožňovalo mimo jiné určit, zda se jedná o přímý či nepřímý překlad. V takovém případě jsme se snažili údaj dohledat či ověřit jinde. Kvaček (1985: 168) uvádí, že některé údaje mohou být nepřesné nezáměrně, ale i úmyslně (např. s cílem skrýt pravého autora původního díla či překladu). Ringmar (2008: 175 in Vavroušová 2016: 90) doplňuje, že bibliografické údaje nemusí být kompletní především u překladů z druhé ruky; ve většině případů se pouze kopíruje informace z paratextů knihy či dříve existující bibliografie, tedy „co zatají paratext, zatají i bibliografie“. Touroy (1995) také podotýká, že paratextuální materiál nemusí být vždy pravdivý vlivem zásahu různých kontrolních mechanismů literární produkce (např. cenzura).

Ačkoliv jsme se snažili o co nejpreciznější práci, náš rešeršní výzkum nemusí být úplný vlivem několika faktorů: nedostupnost některých publikací v archivech mexických knihoven

⁵² Jedná se o překlad *Ekonomie dobra a zla* od Tomáše Sedláčka.

⁵³ Online katalog Národní knihovny ČR přístupný zde: https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkc [cit. 2020-06-12].

⁵⁴ Online Centrální katalog knihoven Univerzity Karlovy dostupný zde: https://ckis.cuni.cz/F/LSN5SK7BG9VC9C7IST7UFTXPP26B6M7H557ST743TL6JTA5AJN-23114?RN=729825086&pds_handle=GUEST [cit. 2020-06-12].

a složitý systém fyzických konzultací knih, omezené časové rozmezí na rešeršní práci, (ne)úspěšnost komunikace s knihovnami během studijního pobytu v Mexiku či omezený přístup ke zdrojům během letního semestru 2020. Na základě těchto omezení lze předpokládat, že námi sestavený korpus překladů do roku 2019 včetně nemusí být konečný.

3.2 Paratextuální analýza

Pro studium paratextů jsme využili poznatků kritické analýzy diskurzu (*critical discourse analysis*), které se věnuje např. Leung (2006) ve svém článku o ideologickém obratu v translatoologii. Tato metoda studia textů čerpá z Hellidayovy funkční gramatiky a jejích nástrojů vhodných pro kvantitativní i kvalitativní analýzu. Zkoumá daný diskurz kriticky a analyticky, a to s cílem odhalit, jak může každodenní užívání běžného jazyka (autora původního textu i překladatele) manipulovat recepci čtenáře. Leung (2006: 141) zastává názor, že překladatel jako mediátor textu má povědomí o potenciální manipulaci s jeho textem, a proto by měl obeznámit čtenáře, s jakými texty při překladu pracoval, a snažit se o co největší transparentnost. Taková informace, pokud je součástí knihy, se objevuje především v prologu, epilogu, poznámce k vydání či výjimečně na obálce knihy.

Kvaček (1985: 174) upozorňuje na to, že při interpretaci pramene je nutné hodnotit jej jako celek a z hlediska doby jeho vzniku, protože obsah slov je nutné posuzovat historicky a v souvislostech a kontextu jejich použití. Středová (2019: 103) dodává, že u textových pramenů je nutné pročíst celý text velmi důkladně a mít na paměti společensko-historické realie, o kterých by badatel měl mít přehled.

Analyzovali jsme dokumenty, které Hynek (1992: 81) definuje jako osobní dokumenty vytvořené z iniciativy autora (korespondence) a materiály hromadného předávání informací (knihy, noviny, časopisy atd.). Dále jsme vytvořili vlastní (původní) dokumenty pro analýzu dat, mezi které patří pořizení rozhovoru a osobní korespondence s překladateli.

Postup práce s dokumenty se řídil třemi operacemi, dle navrženého postupu Hynka (*ibid.*): 1) výběr dokumentů a získání přístupu k nim, 2) kritické zhodnocení dokumentů z hlediska využitelnosti pro zkoumání uvažovaného sociologického problému, 3) kódování a analýza z hlediska potřeb výzkumu.

3.2.1 Tiráž překladu

Jeden ze zkoumaných peritextů, který byl klíčový pro interpretaci překladového textu, je tiráž knihy. Tiráž bývá v českých knihách umístěna zpravidla na konci jako tzv. technická tiráž.

V mexických překladech jsme se setkali s umístěním tiráže na prvních stranách knihy a dodatečné informaci o nákladu vydání a tiskárně na poslední straně knihy.

Pistorius (2019: 44) řadí mezi povinné údaje, které v překladové knize musí být uvedeny, následující: titul (případně i podtitul), autor, překladatel, jméno a adresa nakladatele, rok vydání, jméno a adresa tiskárny, původní název díla (originálu), jméno nakladatele originálu a ISBN. Mezi nepovinné údaje uváděné v tiráži dle Pistoriuse (ibid.) patří: autor typografických úprav, editor, autoři epitextů knihy (doslov, poznámky, výtvarný scénář, jazyková úprava atd.), jména redaktora (odpovědného, výtvarného a technického), počet stránek, pořadové vydání knihy v nakladatelství, edice a číslo v edici, vydání. Pokorný a Pokorná (2011: 164) mezi další nepovinné údaje uvádějí: autora podstročnicku v případě skupinového překladu poezie, sazeče, autora obálky a autora zpracování rejstříku. Méně často uváděnými nepovinnými údaji v českém prostředí bývá podle Pistoriuse (ibid.) náklad a doporučená cena.

Každý knižní trh má svůj vlastní úzus; oproti českým titulům knihy vydané v Mexiku velmi často uvádějí informaci o nákladu, která bývá umístěna na samém konci knihy jako tzv. technická tiráž. Na druhou stranu jsme pozorovali menší kompletnost povinných údajů a preciznost uvedených dat v tiráži i jiných peritextech knihy, jak popisujeme níže.

3.3 Rozhovor a korespondence

Další fáze výzkumu souvisí se snahou doplnit písemné prameny a konzultované paratexty s cílem zjistit co nejvíce informací o překladatelích a dalších účastnících překladatelského a nakladatelského procesu. Pro tento záměr jsme použili nástroj historiografického výzkumu – *polostrukturovaný rozhovor*. Touto kvalitativní metodou jsme nejen získali cíleně hledanou informaci, ale i nabyli nové poznatky o tématu, jež z této metody přirozeně vyplynuly.

Teoretický rámec metody rozhovoru jsme čerpali z publikace *Třetí strana trojúhelníku* od Vaňka a Mückeho (2015). Autoři (2015: 9) metodu orální historie definují jako

„[...] řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu a doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“

Podle autorů má metoda orální historie dvě formy využití – rozhovor (neboli interview), vztahující se k jedné konkrétní události, a životní příběh (nebo také životopisné vyprávění). Druhý postup spočívá ve zcela volném vyprávění, ke kterému je dotazovaný povzbuzen, zatímco rozhovor se skládá z interakce mezi dobře připraveným tazatelem a dotazovaným,

kteřá je zaznamenána audio nebo video formou (ibid.: 121–124). Hendl (2016: 173) připomíná, že „základním účelem interview je co nejvíce minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Struktura informací je dána sekvencí otázek. Tento typ rozhovoru je vhodný, pokud ho nemáme možnost opakovat a máme málo času se respondentovi věnovat“. Rozhovor je vhodná metoda pro výzkum omezený tématem nebo časovým rozpětím, což je případ naší práce. Vaněk a Mücke (2011: 129) podotýkají, že se jedná o neopakovatelnou metodu, která vyžaduje přípravu, jelikož na rozdíl od písemných pramenů nemá možnost opravy; rozhovor se nikdy nepodaří opakovat jako v duchu předchozím.

Miovský (2006: 155–163) rozlišuje mezi tzv. nestrukturovaným, polostrukturovaným a strukturovaným interview. My jsme zvolili metodu polostrukturovaného rozhovoru. Připravili jsme tedy tzv. jádro interview – témata a otázky, které jsme s účastníky chtěli probrat, a rozhovor následně doplňovali novými otázkami podle odpovědi dotazovaného. Polostrukturovaný rozhovor nabízí volnost v zaměňování pořadí otázek, v rozsahu odpovědi tazatele a v možnosti následné inquiry, tj. upřesnění a vysvětlení odpovědi účastníka (ibid.). V našem výzkumu jsme polostrukturovaný rozhovor zkombinovali s metodou neformálního rozhovoru, což je podle Hendla (2016: 179) metoda kvalitativního výzkumu, která spoléhá na spontánní generování otázek v přirozeném průběhu interakce. Výhodou neformálního rozhovoru je možnost využít individualizace otázek, aby se dosáhlo hloubkové komunikace a posílila konkrétnost a bezprostřednost rozhovoru (ibid.).

3.3.1 Příprava a provedení rozhovoru

V přípravné fázi jsme se inspirovali v Rubášově (ed.) práci *Slovo za slovem: s překladateli o překládání* (2012) a diplomové práci Šindelářové *Orální historie tlumočení v Československu před rokem 1989* (2015). Při formulaci otázek a dotazníku pro každého účastníka jsme se řídili pravidly uspořádání rozhovoru formulované Jeřábkem (1993: 74–80). Při realizaci rozhovoru jsme se drželi úkolů, které podle Miovského (2006: 164) musí tazatel v přípravné fázi zvládnout: navázat kontakt; informovat, co potřebuje a co od účastníka očekává; informovat o sobě; získat souhlas s provedením interview; dohodnout se na způsobu provedení rozhovoru.

Již na začátku jsme věděli, že se pokusíme oslovit co nejvíce žijících překladatelů, autorů překladů našeho korpusu. Z důvodu heterogenní skupiny oslovených jsme vytvořili sadu otázek pro každého překladatele zvlášť s cílem požádat jej o rozhovor „na dálku“, protože oslovení překladatelé žijí v různých koutech světa. Všechny rozhovory měly poznávací charakter, jelikož cílem bylo získat informace. Naším záměrem bylo použít ve všech případech

polostrukturovaný rozhovor, tedy připravit otázky, které upravíme či doplníme podle průběhu interview.

Vaněk a Mücke (2015: 134) zdůrazňují důležitost přípravné fáze orálně-historického projektu, která spočívá v informování tazatele o zkoumaném tématu z dostupných zdrojů. Před samotnou realizací rozhovorů jsme provedli přípravnou fázi, která spočívala ve 1) studiu konkrétního překladu, 2) jeho porovnání s jeho předlohou či s dalšími vydáními a edicemi překladu, 3) studiu paratextů překladu a dalších souvisejících textů, 4) seznámení s osobností překladatele (vyhledání informací o životě, vlastním díle, překladech, profesi atd.). Na základě získaných informací jsme sestavili sadu konkrétních otázek tak, aby odpovědi vyplnily prázdná místa našeho dosavadního studia daného překladu.

Pokusili jsme se navázat kontakt s co nejvíce soudobými překladateli děl našeho korpusu a získat tak informace o tom, co, proč a jak překládali. Podařilo se nám spolupracovat s těmito soudobými překladateli: Fernando de Valenzuela, Ludmila Holková, Jorge Simón, Odile Cisneros, Alexandra Šapovalová. Jelikož oslovení překladatelé žijí, až na jednu výjimku, v zemích Latinské Ameriky, pro větší flexibilitu výzkumu a pohodlí dotazovaných jsme se rozhodli požádat o online rozhovor, ale zároveň nabídnout možnost písemné korespondence. Ve všech případech jsme tedy písemně zaslali připravené konkrétní otázky a požádali jsme o jejich zodpovězení slovně přes videohovor či písemně prostřednictvím e-mailové korespondence, podle preference dotazovaných⁵⁵.

Podařilo se nám provést rozhovory se čtyřmi dotazovanými (někdy i s dodatečnou korespondencí) a vyměnit si písemnou korespondenci s pátým osloveným překladatelem. Během studijního pobytu v Mexiku, v dubnu 2019, jsme se spojili přes skype s Jorge Simónem, mexickým překladatelem žijícím v Praze. Po návratu jsme se sešli osobně v Praze v červenci 2020 kvůli konzultaci překladové knihy, která byla v mexických knihovnách nedohledatelná. S Fernandem de Valenzuelou, překladatelem španělského původu žijícím v Argentině, jsme si vyměnili několik e-mailů během června 2020. S Odile Cisneros jsme během května a června 2020 zkombinovali obě metody pro vyjasnění odpovědí; překladatelka na otázky odpověděla nejprve písemně, a následně jsme se spojily přes videohovor a použili neformální rozhovor, který sloužil pro doplnění odpovědí na naše otázky. Alexandru Šapovalovou, českou pedagožku žijící většinu života v Mexiku, se nám podařilo zkontaktovat v červenci 2020 a realizovat video-rozhovor. S Ludmilou Holkovou, významnou překladatelkou žijící v Mexiku, jsme se

⁵⁵ Každého dotazovaného jsme oslovili a následně s ním vedli rozhovor v jeho mateřštině, tedy ve španělštině nebo v češtině.

spojili v lednu 2021, využili jsme videorozhovoru i následné korespondence pro upřesnění některých odpovědí.

Před samotným rozhovorem jsme se představili, seznámili jsme každého překladatele s naším výzkumem a vysvětlili přínos, který by jejich spolupráce měla pro naši práci. Požádali jsme účastníky o svolení pořídit záznam⁵⁶ rozhovoru pro potřeby naší práce a poté jsme přešli k předem připraveným otázkám v logickém sledu. Otázky rozhovoru byly vždy otevřené s cílem získat co nejrozsáhlejší odpověď, na kterou bychom mohli flexibilně reagovat. Hlavním těžištěm našich otázek byla fakta a skutečnosti, o kterých se nám informaci v jiných zdrojích dohledat nepodařilo. Ve všech případech rozhovorů šlo o polostrukturovaná interview, která jsme v průběhu doplňovali dalšími otázkami a reagovali tak na podněty překladatele. Během rozhovoru jsme také kladli otázky s cílem získat potřebné informace, ale také dozvědět se více o osobnosti dotazovaného, jeho díle, profesním životě apod. Podle Vaňka a Mückeho (2011: 135) je totiž tazatel zasvěcený motivátor, profesionál se zkoumanou problematikou, psycholog chápající pohnuty dotazovaného i partner v rozhovoru.

Během každého rozhovoru jsme pořídili audiozáznam a následně jsme provedli přepis rozhovoru, který je součástí přílohy této práce. Podle Miovského (2006: 197) je audiozáznam nestranný a autentický pramen, který má i důležitou kontrolní funkci. Přepis rozhovoru jsme provedli podle zásady Vaňka a Mückeho (2015: 157) tedy s cílem zachovat přesný smysl a obsah rozhovoru. Přepsali jsme však jen relevantní části rozhovoru, které mají informativní charakter a přímo souvisí s otázkami našeho výzkumu (tj. vynechali jsme úvodní „představovací“ a zdvořilostní část rozhovoru a případné otázky dotazovaného ohledně naší práce). Během transkripce jsme tedy prováděli i analýzu rozhovoru, vybírali relevantní prvky, a stěžejní informaci jsme zahrnuli do samotného textu práce (viz korpus přeložených děl a jejich popis). Po vzoru Miovského (2006: 220) jsme se věnovali především těmto fázím analýzy kvalitativních dat: propojování dat, jejich komentování a doplňování, vyvozování závěrů a verifikace.

Relevantní informace získané metodou rozhovoru a osobní korespondence jsme zahrnuli do popisu jednotlivých překladů v kapitole Mexické překlady české literatury.

⁵⁶ Během rozhovorů byl pořizován audiozáznam pro účely přepisu rozhovoru. Všichni dotázaní písemně či slovně souhlasili s nahráváním rozhovoru a publikováním jeho transkriptu v této práci. Stejně tak jsme obdrželi souhlas s uvedením osobní korespondence v přílohách práce. Osobní korespondence s překladateli a audionahrávky rozhovorů jsou uloženy v osobním archivu autorky diplomové práce.

4. MEXICKÉ PŘEKLADY ČESKÉ LITERATURY

Tato kapitola je souhrnem několika dílčích výzkumů, které na sebe navazovaly. Postupně jsme realizovali tyto výzkumné metody: 1) rešeršní práce v knihovnách a jejich katalogích především v mexickém hlavním městě Ciudad de México (od února do června 2019), 2) studium a analýza paratextového materiálu, 3) rozhovory a korespondence s účastníky překladatelského procesu. Naším cílem bylo zjistit, jaká původně česky psaná díla byla ve španělské verzi v Mexiku vydána a (případně i) přeložena. Zahrnujeme tedy překlady, které byly 1) zcela vyhotovené v Mexiku (od práce překladatele až po vydání titulu), 2) překlady v Mexiku pouze vydané, včetně překladů vyhotovených a prvotně vydaných v jiné hispanofonní zemi a následně reeditované v Mexiku.

Níže představujeme korpus překladů, které se nám podařilo dohledat a popsat na základě vlastní práce, ve dvou skupinách dle místa prvního vydání: 1) seznam španělských překladů české literatury vydaných v Mexiku jako reedice překladu původně vydaného v jiné hispanofonní zemi, 2) seznam překladů české literatury původně vyhotovených a/či vydaných v Mexiku. Bibliografický seznam překladů je řazen chronologicky dle data vydání. Mexické reedice titulu vydaného v rámci jednoho či více nakladatelství označujeme v Tabulce 1 a Tabulce 2 zelenou barvou.

Tabulka 1: Korpus reedice překladů původně přeložených a/nebo vydaných mimo Mexiko⁵⁷

	Autor originálu	Název překladu	Název originálu	Překladatel(é)	Rok vydání v Mexiku	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
Reedice překladů původně přeložených a/nebo vydaných mimo Mexiko	Zelený Jindřich	<i>La estructura lógica de el Capital de Marx</i>	<i>O logické struktuře Marxova Kapitálu</i>	Sacristián Manuel	1974	México: Ediciones Grijalbo	próza (esej)
	Kundera Milan	<i>La vida está en otra parte</i>	<i>Život je jinde</i>	Fernando de Valenzuela	1982	México: Editorial Planeta	próza
	Kundera Milan	<i>La broma</i>	<i>Žert</i>	Fernando de Valenzuela	1984	México: Seix Barral	próza
	Čapek Karel	<i>Apócrifos</i>	<i>Knihy Apokryfů</i>	Ana Orozco de Falbr	1987	México: Ediciones y Distribuciones Hispánicas	próza
	Kundera Milan	<i>La broma</i>	<i>Žert</i>	Fernando de Valenzuela	1987	México: Editorial Planeta	próza
	Kundera Milan	<i>El libro de la risa y el olvido</i>	<i>Knihy smíchu a zapomnění</i>	Fernando de Valenzuela	1987	México: Seix Barral	próza
	Kundera Milan	<i>El libro de amores ridículos</i>	<i>Směšné lásky</i>	Fernando de Valenzuela	1988	México: Tusquets Editores México	próza
	Kundera Milan	<i>El libro de amores ridículos</i>	<i>Směšné lásky</i>	Fernando de Valenzuela	1989	México: Tusquets Editores México	próza
	Kundera Milan	<i>La inmortalidad</i>	<i>Nesmrtelnost</i>	Fernando de Valenzuela	1990	México: Tusquets Editores México	próza
	Havel Václav	<i>La responsabilidad como destino</i>	(Antologie esejů)	Jana Novotná, Violeta Urribe	1991	México: Fondo de Cultura Económica	próza (soubor esejů)
	Čapek Karel	<i>Ocho cuentos del perrito y la gatita</i>	<i>Povídání o pejskovi a kočičce</i>	Clara Janés	1991	México: CONACULTA	próza
	Hrabal Bohumil	<i>Una soledad demasiado ruidosa</i>	<i>Příliš hlučná samota</i>	Monika Zgustová	1991	México: Editorial Planeta Mexicana	próza
	Hašek Jaroslav	<i>Las aventuras del buen soldado Schweik durante la guerra mundial</i>	<i>Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války</i>	Rubén Martí (Kuba)	1992	México: CONACULTA	próza

⁵⁷ Zelenou barvou označujeme opakovaná vydání překladu.

Autor originálu	Název překladu	Název originálu	Překladatel(é)	Rok vydání v Mexiku	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
Kundera Milan	<i>La vida está en otra parte</i>	<i>Život je jinde</i>	Fernando de Valenzuela	1992	México: Seix Barral	próza
Kundera Milan	<i>La insoportable levedad de ser</i>	<i>Nesnesitelná lehkost bytí</i>	Fernando de Valenzuela	2002	México: Tusquets Editores México	próza
Čapek Karel	<i>Nueve cuentos y uno de propina de Josef Čapek</i>	<i>Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek</i>	Jitka Mlejnková, Alberto Ortiz	2004	México: Ediciones Siruela	próza
Kundera Milan	<i>La despedida</i>	<i>Valčík na rozloučenou</i>	Fernando de Valenzuela	2006	México: Tusquets Editores	próza
Kundera Milan	<i>El libro de amores ridículos</i>	<i>Směšné lásky</i>	Fernando de Valenzuela	2008	México: Tusquets Editores México	próza
Čapek Karel	<i>La guerra con las Salamandras</i>	<i>Válka s mloky</i>	Mauricio Amster (Chile)	2009	México: Siglo XXI	próza
Kundera Milan	<i>La despedida</i>	<i>Valčík na rozloučenou</i>	Fernando de Valenzuela	2009	México: Tusquets Editores	próza
Kundera Milan	<i>El libro de la risa y el olvido</i>	<i>Knih smíchu a zapomnění</i>	Fernando de Valenzuela	2013	México: Tusquets Editores	próza
Kundera Milan	<i>La vida está en otra parte</i>	<i>Život je jinde</i>	Fernando de Valenzuela	2014	México: Tusquets Editores	próza
Kundera Milan	<i>La broma</i>	<i>Žert</i>	Fernando de Valenzuela	2015	México: Tusquets editores	próza
Kundera Milan	<i>El libro de amores ridículos</i>	<i>Směšné lásky</i>	Fernando de Valenzuela	2016	México: Tusquets Editores México	próza
Kundera Milan	<i>La insoportable levedad de ser</i>	<i>Nesnesitelná lehkost bytí</i>	Fernando de Valenzuela	2016	México: Tusquets Editores	próza
Kundera Milan	<i>La vida está en otra parte</i>	<i>Život je jinde</i>	Fernando de Valenzuela	2016	México: Tusquets Editores	próza

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 2: Korpus překladů původně vyhotovených a/nebo vydaných v Mexiku

	Autor originálu	Název překladu	Název originálu	Překladatel(é)	Rok vydání v Mexiku	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
Překlady původně vyhotovené a/nebo vydané v Mexiku	Čapek Karel	<i>Tomas G. Masaryk</i>		Luis Lladó	1942	México: Ediciones Minerva	próza (soubor esejů)
	Kosík Karel	<i>Dialéctica de lo concreto: estudio sobre los problemas del hombre y el mundo</i>	<i>Dialektika konkrétního (Studie o problematice člověka a světa)</i>	Adolfo Sánchez Vázquez	1967	México: Grijalbo	próza (esej)
	Richta Radovan	<i>La civilización en la encrucijada: Implicaciones sociales y humanas de la revolución científicotécnica</i>	<i>Civilizace na rozcestí – společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce</i>	Fernando de Valenzuela	1971	México: Siglo XXI Editores	próza (esej)
	Fišer Ladislav, Bureš Milan, Frič Jaromír	<i>Carreras atléticas de fondo y medio fondo</i>	<i>Mílaři a vytrvalci</i>	Karel Wendl	1973	México: Pax México	próza (lit. faktu)
	Kožík František	<i>Comenio: Ángel de la paz</i>	<i>Anděl míru</i>	Ludmila Holková	1993	México: Trillas	próza (esej)
	Kožík František	<i>Comenio: Ángel de la paz</i>	<i>Anděl míru</i>	Ludmila Holková	1996	México: Trillas	próza (esej)
	Seifert Jaroslav	<i>Na vlnách TSF = En las ondas de la TSF</i>	<i>Na vlnách TSF</i>	Odile Cisneros	2000	México: CONACULTA	poezie
	Blatný Ivan	<i>Lejos en octubre</i>	(Výbor poezie z <i>Básně z rukopisů</i>)	Alexandra Šapovalová	2005	Morelia: Secretaría de Cultura Michoacán	poezie
		<i>Poetas checos del siglo XX</i>	(Antologie českých básníků)	Juliana Benešová, Miguel Ángel Flores	2006	México: Editorial Letras Vivas	poezie (antologie)
	Holan Vladimír	<i>Encima de la muchacha dormida y otros poemas: antología</i>	(Výbor poezie)	Běla Mrkosová, Miguel Ángel Flores	2007	Oaxaca: CONACULTA, Calamus Editorial	poezie
	Havel Václav	<i>La inauguración</i>	<i>Vernisáž</i>	David Psalmon, Alena Pavelková	2011	México: Ediciones TeatroSinParedes	drama
	Kosík Karel	<i>Reflexiones antediluvianas</i>	<i>Předpotopní úvahy</i>	Fernando Valenzuela	2012	México: Editorial Itaca	próza (esej)
	Sedláček Tomáš	<i>Economía del bien y del mal</i>	<i>Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi</i>	Adolfo García de la Sienra	2014	México: Fondo de Cultura Económica	próza (esej)
	Blatný Ivan	<i>Codornices de plata. Antología poética</i>	(Výbor poezie z <i>Básně z rukopisů</i> a jiné)	Alexandra Šapovalová	2016	Morelia: LunaMía EDICIONES	poezie

	Autor originálu	Název překladu	Název originálu	Překladatel(é)	Rok vydání v Mexiku	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
	Ryšavý Martin	<i>Siberia</i>	<i>Cesty na Sibiř</i>	Jorge Simón	2018	México: Elefanta Editorial	próza

Zdroj: vlastní šetření

Představený korpus, ve kterém uvádíme i překlady distribuované ze Španělska a reedice, čítá celkem 41 knih. Pokud bychom nepočítali reedice, které jsou otiskem původního překladu, získali bychom seznam 28 titulů české literatury, které byly přeloženy a/nebo vydány v Mexiku:

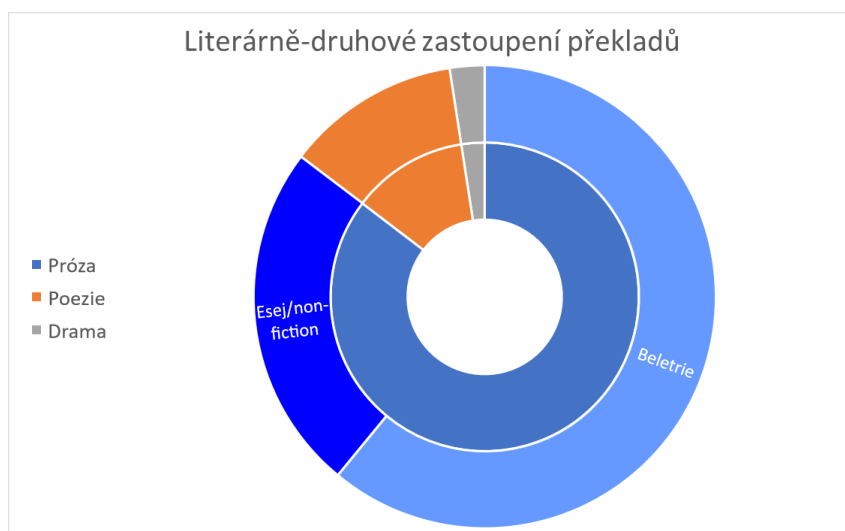
Tabulka 3: Počet titulů a reedice vydaných v Mexiku podle žánru

Žánr	Počet vydaných titulů celkem	Počet titulů vydaných původně v Mexiku	Počet vydaných knih (včetně reedice)
Próza – beletrie	14	1	25
Próza – esej, literatura faktu	9	7	10
Poezie	4	4	5
Drama	1	1	1

Zdroj: vlastní šetření

Většina „dovezených“ titulů druhově spadá do umělecké prózy, zatímco původně mexické překlady jsou z hlediska typu literatury nejčastěji filozofické eseje a básnické sbírky. Literárně-druhové a žánrové zastoupení překladů je následující:

Graf 1: Literární druh mexických překladů české literatury

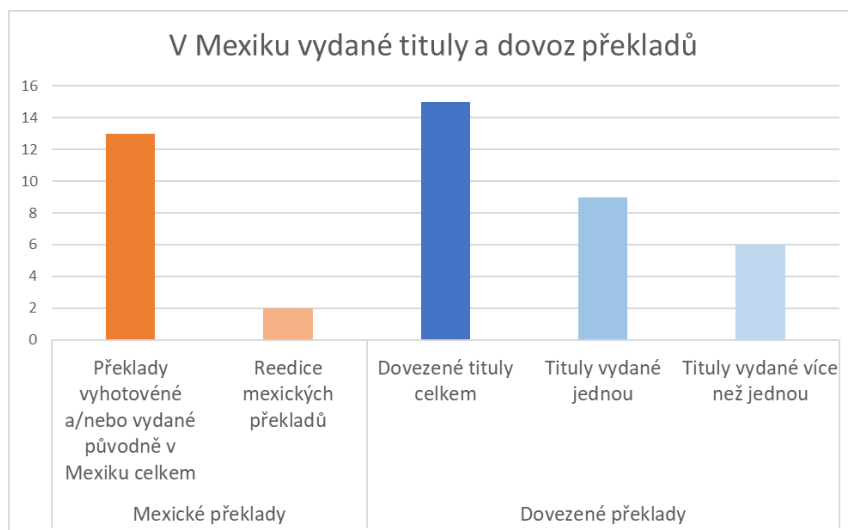


Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce překládaným a vydávaným literárním druhem jsou prozaické texty (35), poezie je zastoupena celkem pěti překlady a drama je s jedním překladem nejméně překládaným literárním druhem. Ačkoliv umělecká próza převažuje, počet přeložených esejů není zanedbatelný. Navíc z devíti překladů českého eseje vyšlo celkem šest původně v Mexiku. Význam eseje jako literárního druhu v původní i překladové produkci hispanofonních zemích potvrzuje i Housková (2011: 109).

Ze získaných dat můžeme vyčíst, že počet překladů pořízených v jiné hispanofonní zemi a distribuovaných v Mexiku (včetně opakovaných vydání) je o něco vyšší než počet překladů pořízených nebo prvotně vydaných v Mexiku:

Graf 2: Přehled překladů vydaných v Mexiku a dovezených překladů



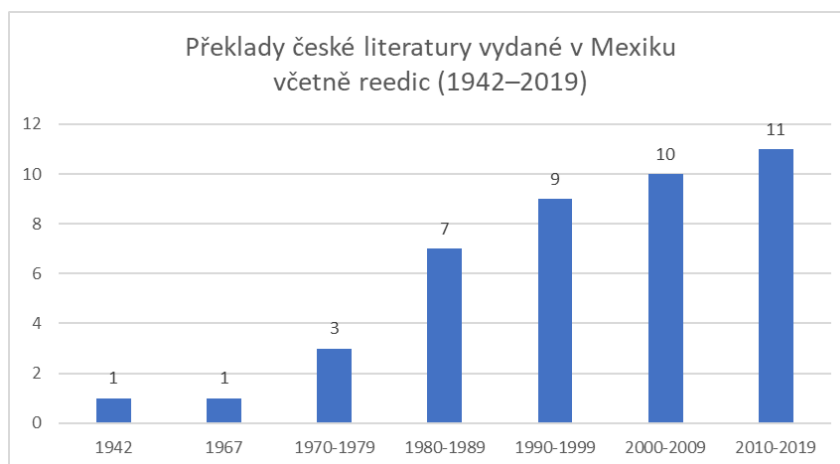
Zdroj: vlastní šetření

Nicméně pokud vezmeme v úvahu opakované vydání téhož titulu, zjistíme, že import překladů vyhotovených mimo Mexiko (15 titulů – tmavě modrá barva) pouze nepatrně převyšuje počet původně mexických překladů (13 titulů – oranžová barva). Ze získaných dat tedy vyplývá, že mexická překladová produkce je téměř srovnatelná s „dovozem“ české literatury do Mexika. V reedici vyšlo v Mexiku celkem 8 titulů, jedná se o překlad Kožíkova díla *Comenio: Ángel de la paz*, Blatného *Básní z rukopisů (Lejos en octubre a Codornices de plata)* a překlady Kunderových románů: *La vida está en otra parte* (4 vydání), *El libro de amores ridículos* (4 vydání), *La broma* (3 vydání), *El libro de la risa y el olvido* (2 vydání), *La insupportable levedad de ser* (2 vydání) a *La despedida* (2 vydání).

Z dovezených titulů vyšlo celkem 13 původně ve Španělsku, jeden titul vyšel na Kubě a jeden v Chile.

Z časového hlediska můžeme konstatovat, že do 70. let byla česká literatura v Mexiku vydávána velmi málo. Od 80. let 20. století diachronický vývoj počtu vydávaných překladů české literatury postupně stoupá:

Graf 3: Vývoj překladů české literatury v Mexiku

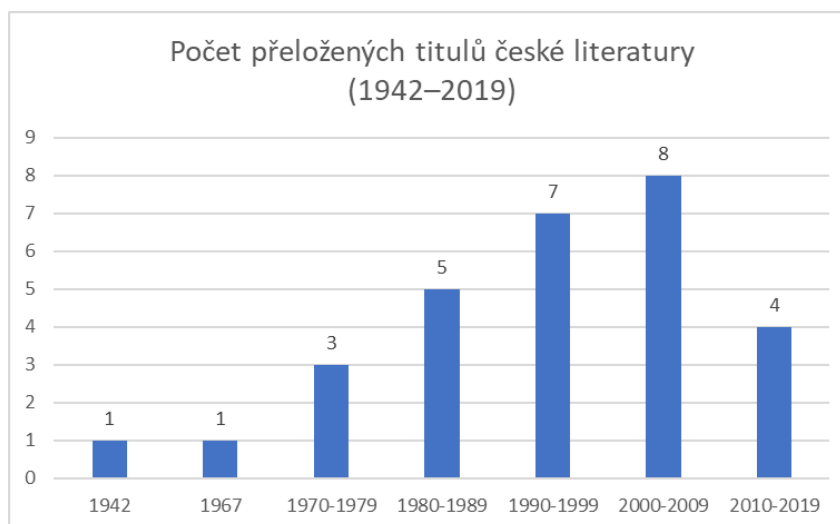


Zdroj: vlastní šetření

Poměrně konzistentní nárůst počtu vydaných překladů vidíme zejména u dovezených překladů umělecké literatury, zatímco původně mexické překlady jsou do konce 90. let 20. století skrovné a jejich nárůst je zjevný až od přelomu století.

Když se ale podíváme na vývoj počtu titulů vydaných v Mexiku jednou, tedy nebereme v úvahu reedice dovezených překladů, v posledním desetiletí pozorujeme úbytek nové překladové literatury:

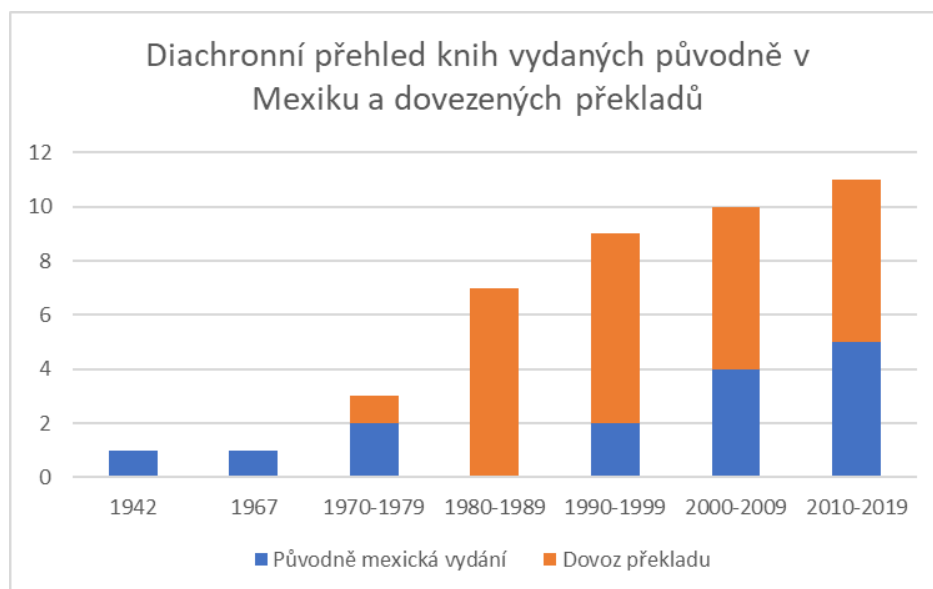
Graf 4: Počet přeložených titulů české literatury (1942–2019)



Zdroj: vlastní šetření

Zajímavé je srovnání bilance dovezené překladové literatury a původní překladové produkce. Česká literatura se do Mexika začala významněji dovážet až v 80. letech 20. století a od té doby dovoz české literatury ze zahraničí konzistentně převyšuje mexickou překladovou produkci:

Graf 5: Podíl domácích a dovezených překladů v Mexiku



Zdroj: vlastní šetření

Vidíme, že první překlad české literatury vydaný původně v Mexiku sahá až do roku 1942. V 60. letech se objevil jediný překlad, v následujícím desetiletí dva překlady a v roce 1993 jeden titul české literatury. Všimněme si, že prvních pět překladů vydaných původně v Mexiku jsou prozaické esejistické texty a dílo literatury faktu. Krásná literatura se v Mexiku začala překládat až po přelomu tisíciletí. V prvním desetiletí tohoto století byly přeloženy hned čtyři soubory (výbory, antologie, sbírky) poezie, v druhém desetiletí byly přeloženy dvě esejistické prózy, jeden román a jedna dramatická hra.

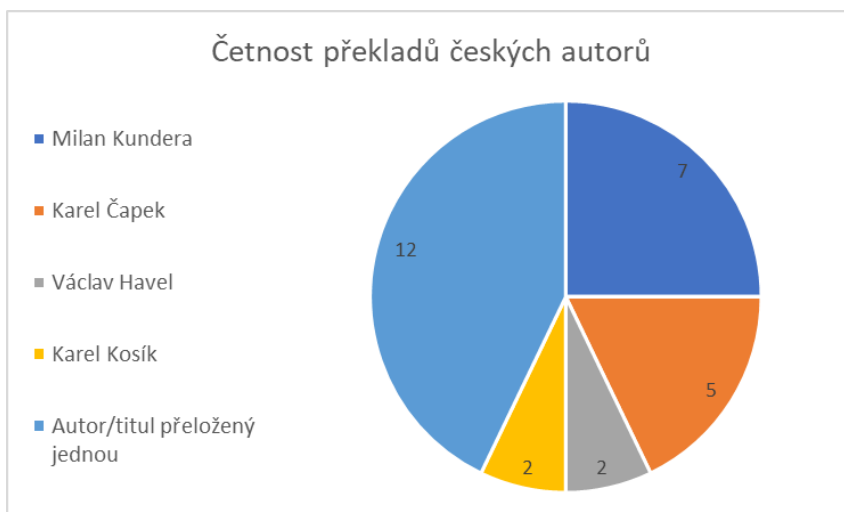
V Mexiku byla ve 20. a na začátku 21. století vydávána česká novodobá díla. Rozdíl mezi vydáním českého originálu a španělského překladu v Mexiku je různý. U umělecké literatury opožďení osciluje mezi -3⁵⁸ a 75 roky. Nejrychleji byla přeložena soudobá díla a díla 2. poloviny 20. století. U filozofických esejů a literatury faktu je časový rozdíl menší, osciluje mezi 4 a 18 roky. Všechny překlady, až na dvě sbírky poezie, vyšly v hlavním městě Ciudad de México. Nejvíce českých titulů vydalo nakladatelství Tusquets Editores México (4 knihy), které distribuovalo španělské překlady Kunderových románů a vydávalo jej opakovaně (celkem 13 vydání). Významná nakladatelství pro vydávání překladů české literatury jsou španělská nakladatelství Seix Barral, Editorial Planeta a mexická nakladatelství Trillas a Siglo Editores XXI. Obě španělská nakladatelství využívají vyhotovených španělských překladů, které

⁵⁸ Španělský překlad Kunderova románu *Nesmrtelnost* vyšel dříve (1990) než český originál (1993).

distribuuji v Mexiku. Vydání několika překladů české umělecké literatury a českého eseje v Mexiku podpořily významné mexické instituce: CONACULTA a FCE.

V tabulce 1 a tabulce 2 lze pozorovat, že někteří čeští autoři vyšli v Mexiku opakovaně:

Graf 6: Četnost překladů českých autorů v Mexiku

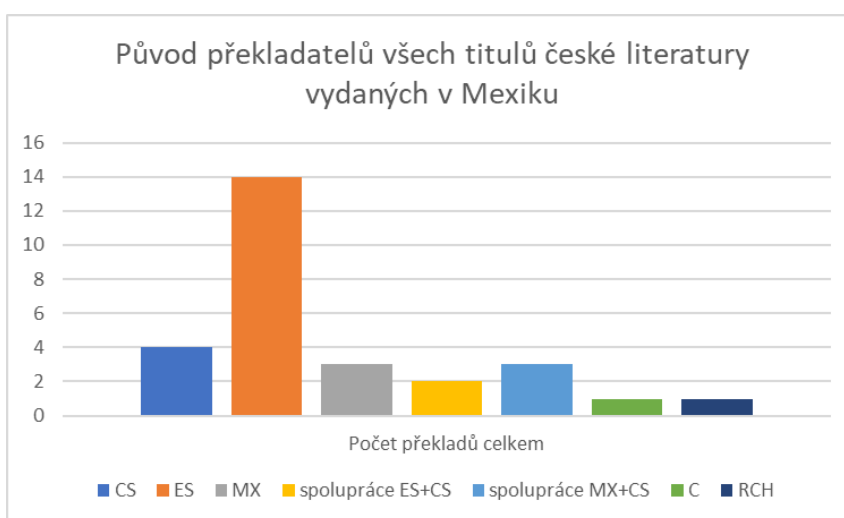


Zdroj: vlastní šetření

V Mexiku je nejčastěji vydávaným autorem Milan Kundera⁵⁹. Dále bylo v Mexiku vydáno více titulů následujících autorů: Karel Čapek, Václav Havel a Karel Kosík. Nejpočetněji vydanou knihou je Kunderův román *Život je jinde* (celkem 4 vydání), následované romány *Žert* a *Směšné lásky* (celkem 3 vydání každého titulu).

Následující graf odpovídá na otázku *Kdo českou literaturu vydanou v Mexiku překládá:*

Graf 7: Překladatelé české literatury vydané v Mexiku



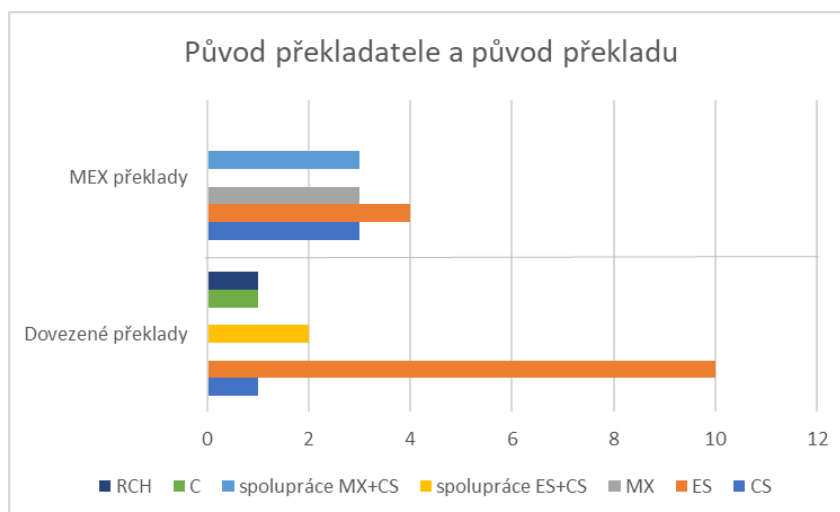
Zdroj: vlastní šetření

⁵⁹ V grafu uvádíme počet přeložených titulů Milana Kundery bez ohledu na reedice, tj. mexičtí čtenáři mají k dispozici celkem 7 knih Milana Kundery přeložených do (evropské) španělštiny.

Českou literaturu vydávanou v Mexiku překládají nejčastěji španělští překladatelé, následovaní překladateli českého a mexického původu. Vysoký podíl španělských překladatelů je dán významným dovozem ze Španělska. Některé původně mexické překlady vyšly díky práci překladatele, který žil/žije v Mexiku, ale pochází z jiné země (Španělsko, Česká republika)⁶⁰. Neméně významná je česko-mexická a česko-španělská překladatelská spolupráce. Mexičtí čtenáři mají také k dispozici překlad z pera kubánského a chilského překladatele.

Následující graf demonstruje vztah mezi původem překladu (mexický či dovezený) a původem překladatele:

Graf 8: Překladatelé domácích a dovezených překladů



Zdroj: vlastní šetření

Mezi překladateli dominuje Fernando de Valenzuela s 9 přeloženými tituly; včetně reedic vyšlo celkem 20 přeložených a v některých případech i upravených knih z pera tohoto překladatele. Jedná se o překlady všech 7 románů Milana Kundery publikovaných v Mexiku a dvě esejistická díla českých filozofů, Karla Kosíka a Radovana Richty.

Co se týče předlohy překladů, většina z dovozu i původně mexických překladů byla převedena z českého originálu. Mezi tituly vydanými původně mimo Mexiko se nachází dva překlady z druhé ruky: Zeleného esej *O logické struktuře Marxova Kapitálu/La estructura lógica de el Capital de Marx* (1974), kterou převedl Manuel Sacristián z německého překladu, a Čapkův román *Válka s mloky/La guerra con las Salamandras* (2009), jenž vyšel poprvé v Chile v překladu Mauricia Amstera, který vycházel z německé překladové předlohy. Z původně mexických překladů byly nepřímo přeloženy dva tituly: Kosíkova esej *Dialektika*

⁶⁰ Tyto překladatele uvádíme v grafu podle jejich původu, nikoliv podle místa bydliště v době vzniku či vydání překladu.

konkrétního (*Studie o problematice člověka a světa*)/*Dialéctica de lo concreto: estudio sobre los problemas del hombre y el mundo* (1967), kterou přeložil Adolfo Sánchez Vázquez z italské předlohy, a Sedláčkova esej *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi/Economía del bien y del mal* (2014), kterou do španělštiny převedl Adolfo García de la Sienna z anglického překladu.

Ač se nejedná o nepřímý překlad, uvedeme, že antologii českých básníků *Poetas checos del siglo XX* a výbor básní Vladimíra Holana *Encima de la muchacha dormida y otros poemas: antología* připravil Miguel Ángel Flores spolu s českými hispanistkami, jež mu poskytly filologický překlad. U publikace *Tomas G. Masaryk*, souboru esejů Karla Čapka, kterou připravil a do španělštiny přeložil Luis Lladó, se nám na základě studia paratextů nepodařilo dohledat, ze které předlohy překladatel vycházel.

4.1 Popis korpusu překladů vyhotovených a/či vydaných v Mexiku

V této kapitole představujeme přehled překladů české literatury vyhotovených a/či vydaných v Mexiku, který jsme sestavili na základě rešerše v informačních zdrojích a katalozích mexických knihoven, včetně těch, které jsme nemohli fyzicky prostudovat.

U každého titulu uvádíme úplný bibliografický údaj o daném vydání a o českém originálu (jméno překladatele, nakladatelství, místo vydání, další osoby podílející se na překladatelském a vydavatelském procesu, identifikace předlohy, se kterou překladatel pracoval, údaj, zda se jedná o přímý překlad z češtiny atd.) včetně popisu jeho formální a grafické úpravy. Dále uvádíme základní informaci o překladateli a data získaná metodou rozhovoru či písemné korespondence (se svolením dotazovaných), abychom objasnili některé nejasnosti, nesrovnalosti a doplnili prázdná místa analyzovaných paratextů.

U opakovaného vydání díla uvádíme všechny dohledané reedice titulu, které vyšly v Mexiku. Když se nám podařilo konzultovat více překladů jednoho českého díla vydaných v Mexiku, snažili jsme se o obecné porovnání obou textů prostřednictvím translátologické analýzy, abychom zjistili, zda se jedná o totožný překlad, či zda text prošel změnami a úpravami. V tomto případě uvádíme v bibliografii překladu údaje prvního vydání v Mexiku a následně údaje o konzultovaných exemplářích.

Korpus překladů rozdělujeme na 1) literaturu uměleckou (umělecká próza, poezie, drama) a 2) literaturu faktu a filozofické eseje, jelikož jsme si vědomi specifík těchto dvou typů literatury, se kterými může souviset i rozdílný překladatelský proces. Knihy jsou řazeny v těchto dvou seznamech chronologicky dle data vydání, nikoliv abecedně dle autora.

Pro kompletnost výzkumu na konci seznamu uvádíme i překlady, které jsme do našeho korpusu nezařadili pro nesplnění některých z definovaných kritérií.

4.1.1 Umělecká literatura

1. KUNDERA, Milan. 1982. *La vida está en otra parte*. México: Editorial Planeta

Překlad: Fernando de Valenzuela

Originál: *Život je jinde* (1969/1979)

Román vznikl v roce 1969 a byl poprvé vydán ve francouzském překladu v roce 1973 pod názvem *La vie est ailleurs* (překlad François Kérel). V češtině román vydalo exilové nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu až v roce 1979.

Ve španělštině kniha vyšla poprvé v roce 1979 v překladu Fernanda de Valenzuely v Barceloně nakladatelstvím Seix Barral v řadě Biblioteca Formentor, a v roce 1982 jej v Mexiku vydalo španělské nakladatelství Editorial Planeta. Od roku 1982 titul vydalo nakladatelství Seix Barral v Mexiku několikrát; naposledy v roce 2016. My jsme měli možnost prostudovat dvanácté mexické vydání z roku 1992 a také vydání nakladatelství Tusquets Editores México z roku 2014.

Fernando de Valenzuela Villaverde je španělský publicista, novinář a překladatel české literatury, který prožil část svého dětství a mládí v exilu v Argentině. Vystudoval obor filozofie v Praze na UK a v roce 1972 obhájil doktorskou práci vedenou Janem Patočkou. Ve Španělsku byl redaktorem a šéfredaktorem mnoha periodik (např. *La Calle*, *Mundo Obrero Diario*, *El Globo*, *El Sol*). Českou literaturu začal překládat již jako mladý student a do španělštiny celkem přeložil přes 50 titulů významných českých autorů jako je Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Karel Kosík, Jan Patočka, Tomáš Halík atd. V roce 2007 získal cenu Gratias Agit za šíření dobrého jména ČR v zahraničí.

1.a KUNDERA, Milan. 1992. *La vida está en otra parte*. México: Seix Barral.

Jak je uvedeno v tiráži, jedná se o konečnou verzi prvního překladu z roku 1979, kterou revidoval původní překladatel Fernando de Valenzuela. Tato publikace je dvanáctým vydáním knihy v Mexiku, kterou vytiskly dílny Offset Libra v říjnu roku 1992. Obálka, kterou vyhotovili Jaon Batallé a Jaume Brodax, má velmi nápaditou ilustraci. Přední i zadní strana obálky představuje obsah a myšlenku knihy. Na přední záložce je stručně představen život a dílo Milana Kundery a zadní záložka shrnuje recepci Kunderova díla ve světě.

1.b KUNDERA, Milan. **2014**. *La vida está en otra parte*. México: Tusquets Editores México.

Nakladatelství Tusquets Editores España, stejně jako mexická pobočka Tusquets Editores México, vydalo tento překlad v roce 2014 poprvé v řadě Andanzas a v roce 2016 vyšel titul v reedici. Peritexty knihy potvrzují, že se jedná o překlad Fernanda de Valenzuely z roku 1979.

Pro nové vydání jak ve Španělsku, tak v Mexiku nakladatelství vytvořilo novou obálku s využitím fotografie Johna Silvestera. Zadní strana obálky čtenáře stručně seznamuje s obsahem knihy. Na záložce je umístěn portrét Milana Kundery, nicméně toto vydání nenabízí téměř žádné informace o autorovi a jeho díle.

Neměli jsme možnost konzultovat první španělské vydání Kunderova románu, ale porovnali jsme první kapitoly konzultovaných vydání, tedy z roku 1992 (Seix Barral) s vydáním z roku 2014 (Tusquets Editores México), a identifikovali jsme tyto textuální změny:

Tabulka 4: Porovnání překladů Kunderova díla *Život je jinde* (1992 a 2014)

Typ úpravy	Seix Barral: 1992	Tusquets Editores México: 2014
Výrazová změna lexikální jednotky a větné struktury – explicitace vs. simplifikace	⁶¹ Por eso estaba absolutamente convencida de que (7)	Por eso sabía perfectamente que (11)
	⁶² un principiante (10)	un aprendiz (14)
	⁶³ un nombre tan sublime (11)	un nombre tan pomposo (15)
	⁶⁴ en un ser que está fuera del mundo de los hombres (10)	en un ser sobrenatural que interviene en el mundo de los hombres (14)
Suprasegmentální prostředky	⁶⁵ un aspecto tiernamente afeminado o divinamente virginal; y no es que hayamos utilizado sin más la palabra « divinamente » (10)	un aspecto tiernamente afeminado o divinamente virginal; y no es que hayamos utilizado sin más la palabra divinamente (14)
Změna grafické struktury lexikální jednotky	⁶⁶ posa-sombrero (10)	posasombrero (14)

Zdroj: vlastní šetření

Na základě mikroanalýzy obou překladů a jejich komparace usuzujeme, že vydání z roku 2014 použilo původní překlad (z roku 1992), který byl zrevidován a prošel nepatrnými změnami; jedná se většinou o drobné výrazové a formální úpravy. Tuto premisu nám potvrdil samotný překladatel Fernando Valenzuela. Podle slov překladatele nakladatelství Seix Barral v některých edicích provedlo konečné úpravy textu, které s překladatelem nekonzultovalo.

⁶¹ *Bylo jí tedy zcela jasné, že [...]* (Kundera 2016: 11)

⁶² *břídil* (ibid.: 15)

⁶³ *(se) vznešeným jménem* (ibid.)

⁶⁴ *[...] bytostí z mimolidského světa, která do lidského světa zasahuje* (ibid.: 14)

⁶⁵ *(dodávala postavě [...] cosi) božsky panického; ostatně nepoužili jsme slova božsky nadarmo* (ibid.)

⁶⁶ *podstavec pro inženýrův klobouk* (ibid.)

Proto se Valenzuela po dohodě s Kunderou rozhodl nabídnout svůj překlad nakladatelství Tusquets Editores, které překlad vydalo ve Španělsku a následně v Mexiku.

2. KUNDERA, Milan. 1984. *La broma*. México: Editorial Seix Barral.

Překlad: Fernando de Valenzuela

Originál: *Žert* (1967)

Nakladatelství Seix Barral vydalo španělský překlad poprvé v roce 1984 v Barceloně a v témž roce i v Mexiku. Nám se podařilo prostudovat dva překlady vydané v Mexiku ve dvou nakladatelstvích: Editorial Planeta (1987) a Tusquets Editores (1987).

2.a KUNDERA, Milan. 1987. *La broma*. México: Editorial Planeta

Konzultovaný titul je pátým vydáním překladu v Editorial Planeta, který byl vytištěn v Ciudad de México v tiskárně Offset Libra v nákladu 3 000 výtisků. Kniha má velmi pěknou obálku, na jejíž zadní straně je popsán obsah knihy a její celosvětový úspěch. Informace uvedené v tiráži jsou velmi strohé, neúplné a vykazují ortografické či typografické chyby (jako název originálu je uveden „Zerr“, jako autor „Milán Kundera“).

2.b KUNDERA, Milan. 2015. *La broma*. México: Tusquets Editores

Přepracovaný překlad: Fernando de Valenzuela (2012)

Podle ediční poznámky byl v roce 2012 překlad Valenzuely přepracován pro nové vydání v nakladatelství Tusquets España⁶⁷ v řadě Andanzas. Rok poté kniha vyšla v edici Maxi a v roce 2015 byla kniha poprvé uvedena v Mexiku nakladatelstvím Tusquets México v řadě Maxi. Kniha má novou obálku; odpovídá formátu obálek řady Andanzas a vytvořilo ji španělské muzeum Museo Arqueológico Nacional de Paestrum. Zadní strana obálky představuje obsah knihy, stručnou poznámku o autorovi a citaci Václav Havla.

Na základě mikroanalýzy textu z roku 1987 a 2015 můžeme potvrdit, že se jedná o přepracovaný překlad, který prošel řadou změn. Porovnali jsme první a poslední kapitoly obou vydání a identifikovali jsme především tyto úpravy⁶⁸:

⁶⁷ Pravděpodobně se jedná o nakladatelství Tusquets Editores España, ale uvádíme název nakladatelství uvedený v tiráži knihy.

⁶⁸ Uvádíme jen vybrané fragmenty jako příklad úprav (1987: 9-13, 2015: 11-15).

Tabulka 5: Porovnání překladů Kunderova díla *Žert* (1987 a 2015)

Typ úprav	Editorial Planeta: 1987	Tusquets Editores: 2015
Gramatická struktura a interpunkce	⁶⁹ Así que después de muchos años me encontré otra vez en casa. (9)	Así que, después de muchos años, me encontraba otra vez en casa. (11)
Lexikum (obecné) – simplifikace vs. explicitace	⁷⁰ semejante a un soldado con un antiguo casco (9)	semejante a un soldado con su yelmo (11)
	⁷¹ el coche blanco del servicio de ambulancias (13)	una ambulancia (325)
	⁷² Sosteniéndolo (328)	sosteniéndolo por las axilas (325)
Vlastní jména – exotizace vs. naturalizace	Clara, Pedro	Klara, Petr

Zdroj: vlastní šetření

I v tomto případě je zřejmé, že mezi překlady jsou poměrně významné rozdíly v lexikální a gramatické výstavbě. Vidíme také, že nakladatelství Editorial Planeta provedlo úpravy jmen postav, které se objevují v transkribované španělské formě, zatímco nové vydání v Tusquets Editores se vrací k původnímu řešení překladatele, tj. jména mají českou formu.

Z formálních úprav obou edic došlo ke změně umístění obsahu knihy. Ve vydání z roku 1987 je obsah umístěn na konci knihy, vydání z roku 2015 jej představuje na začátku. Také se liší rozsah a typ informace uvedené na zadní straně obálky. Nakladatelství Tusquets Editores využívá první stránky knihy k propagačním účelům a uvádí doposud vydaná díla od Milana Kundery.

3. ČAPEK, Karel. 1987. *Apócrifos*. México: Ediciones y Distribuciones Hispánicas. Překlad: Ana Orozco de Falbr

Originál: *Knihy Apokryfů* (1932)

První překlad českého originálu zhotovila Ana Orozco de Falbr v roce 1962, vydalo jej pražské nakladatelství Artia. V roce 1974 překlad vyšel v nakladatelství Felmar v Madridu (Cuenca, 2013). My jsme prolistovali první vydání překladu publikované nakladatelstvím Ediciones y Distribuciones Hispánicas v roce 1987.

O překladatelce se nám nepodařilo zjistit mnoho informací. Cuenca (2019: 158) ve své práci zjistil, že Anna Orozco de Falbr, někdy ve svých překladech uváděná jako Anna Falbrová, je překladatelka španělského původu vdaná za Richarda Falbra, která žila v 60. a 70. letech v socialistickém Československu.

⁶⁹ TAK JSEM SE po mnoha letech octl zase najednou doma. (Kundera 1968: 5)

⁷⁰ podobná vojáku se starodávnou helmou (ibid.)

⁷¹ bílý vůz sanitky (ibid.: 276)

⁷² podírající ho (ibid.)

Tiráž obsahuje velmi málo informací; chybí informace o výchozím textu, autorovi obálky, velikosti nákladu atd. Víme, že náklad byl vytištěn v nakladatelství Premiá editora de libros, s. a., které zaniklo v roce 1992. Kniha má měkkou vazbu, graficky jednoduchou, ale zajímavou obálku a na záložce je uvedena informace o Karlu Čapkovi a jeho světoznámém díle.

Porovnali jsme tento výtisk s vydáním z roku 1962 a ověřili jsme, že se jedná o tentýž překlad. Text neprošel žádnými úpravami, a je dokonce zachována i jeho formální úprava (velikost, typ písma); každá stránka vydání z roku 1987 je identická s odpovídající stránkou edice z roku 1962. Stejně tak obálka obou vydání zachovává totožné grafické prvky.

4. KUNDERA, Milan. 1987. *El libro de la risa y el olvido*. México: Seix Barral.

Překlad: Fernando de Valenzuela

Originál: *Kniha smíchu a zapomnění* (1981⁷³)

Španělský překlad poprvé vyšel v nakladatelství Seix Barral v Barceloně roce 1982 (Vavroušová, 2016). Mexičtí čtenáři se vydání dočkali v roce 1987, které publikovalo nakladatelství Seix Barral, v rámci skupiny Grupo Editorial Planeta, v řadě Biblioteca Breve. Podařilo se nám konzultovat první mexické vydání a vydání z roku 2013, které publikovalo nakladatelství Tusquets Editores México.

4.a KUNDERA, Milan. 1987. *El libro de la risa y el olvido*. México: Seix Barral.

Tomuto vydání chybí náležitá úprava, není uvedeno jméno překladatele ani autora obálky atd. Kniha má měkkou vazbu s pěknou obálkou podobné ostatním obálkám vydaným ve stejné řadě. Na zadní straně obálky je představena myšlenka a obsah knihy. Titul byl vytištěn v dílně Avelar Editores Impresores v nákladu 2 000 výtisků.

4.b KUNDERA, Milan. 2013. *El libro de la risa y el olvido*. México: Tusquets Editores México.

Nakladatelství Tusquets Editores vydalo přepracovaný překlad z roku 2013 ve Španělsku a zároveň i v Mexiku v řadě Andanzas. Podobně jako v případě překladu *La broma* došlo

⁷³ Kniha vyšla původně ve francouzském překladu v roce 1979 a v roce 1981 jej vydalo v češtině nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu.

k revizi úvodního překladu a text prošel drobnějšími změnami. Porovnali jsme první tři kapitoly obou vydání a objevili úpravy tohoto typu⁷⁴:

Tabulka 6: Porovnání překladů Kunderova díla *Kniha smíchu a zapomnění* (1987 a 2013)

Typy úprav	Seix Barral: 1987	Tusquets Editores México: 2013
Lexikum – simplifikace vs. explicitace	⁷⁵ los cientos de miles de personas (9)	los cientos de miles de ciudadanos (11)
	⁷⁶ habla a la nación (9)	habla al pueblo (11)
	⁷⁷ Su hijo [...] se opuso a que Mirek [...] (10)	El hijo de Mirek [...] se opuso a que Mirek [...] (13)
Gramatika – změna původce děje (agens)	⁷⁸ conocía aquella fotografía que aparecía en los carteles (9)	conocía aquella fotografía por haberla visto en los carteles (11)
Výrazová změna lexikální jednotky – konkretizace obrazu	⁷⁹ Uno de esos instantes decisivos que ocurren una o dos veces por milenio. (9)	Un momento fatídico. (11)
	⁸⁰ El brazo herido se balanceaba, colgado del vendaje, inútil e inservible. (11)	El brazo herido, en cabestrillo, se balanceaba delante de su pecho, impotente e inservible. (13)
(Auto)cenzorské zásahy?	⁸¹ Es verdad que la Constitución garantiza la libertad de expresión, pero las leyes castigan todo lo que pueda ser definido como subversión. (10)	Es verdad que la Constitución garantiza la libertad de expresión, pero las leyes castigan todo lo que pueda ser definido como atentado contra la seguridad del Estado. (12)
	⁸² Uno nunca sabe cuándo va a empezar a gritar el Estado que tal o cual palabra lo subvierte. (10)	Uno nunca sabe cuándo va a empezar a gritar el Estado que tal o cual palabra atenta contra su seguridad. (12)

Zdroj: vlastní šetření

V tomto případě kromě výrazových změn lexikálních a gramatických se v textu objevily úpravy, které se zdají být (autor)cenzorského původu⁸³. Ačkoliv kniha vyšla v roce 1979 ve francouzštině a následně v roce 1981 jej v češtině publikovalo exilové nakladatelství v Torontu, Kundera dílo sepsal již v polovině 70. let. Jak usuzujeme z korespondence s Valenzuelou, překladatel tehdy mohl mít přístup ke Kunderovým rukopisům či textům, které byly připravené k publikaci, ale zatím nevyšly. Je tedy možné, že Valenzuela překlad vyhotovil již za doby španělského frankismu s ohledem na omezené publikační a cenzorské možnosti v té době, ale z nějakého důvodu se kniha publikovala o několik let později⁸⁴. Touto hypotézou bychom pak

⁷⁴ Uvádíme opět pouze příklady textových změn (1987: 9-13, 2013: 11-14). Překlady jsme také porovnali s českým originálem vydaným v roce 2017.

⁷⁵ *(k) tisícům občanů* (Kundera 2017: 11)

⁷⁶ *mluvi k národu* (ibid.)

⁷⁷ *Jeho [...] syn protestoval, že Mirek [...]* (ibid.: 12)

⁷⁸ *Tu fotografii znalo z plakátů [...]* (ibid.: 11)

⁷⁹ Ve vydání z roku 2017 pasáž chybí.

⁸⁰ *Zraněná ruka se mu houpala v pásce před hrudí, bezmocná a nepoužitelná.*

⁸¹ *Ústava sice zaručuje svobodu slova, ale zákony trestají vše, co se dá nazvat podvrácením státu.* (ibid.: 12)

⁸² *Člověk nikdy neví, kdy začne stát křičet, že ho to či ono slovo podvrací.* (ibid.: 12)

⁸³ Podle Abellána (1982) je v překladech 20. století běžná autocenzura překladatele, který se buď záměrně snaží vyhnout problémům s vydáním textu (*censura explícita*), nebo nevědomě uzpůsobuje překladový text historicko-politickým či sociální konvencím literárního textu (*censura implícita*).

⁸⁴ Jak komentuje Vavroušová (2016: 124), překlad Švejka z 60. let od Alfonsiny Janés (*Las aventuras del valeroso soldado Schvejk*), vyšel ve Španělsku poprvé až v roce 1980, jelikož kniha neprošla cenzurním řízením a celý proces vydání se zpozdil.

vysvětlili rozdíly v některých pasážích knihy odkazující na politické reálie doby v překladech z roku 1987 a 2013 a zdůvodnili, proč pozdější překlad používá explicitnější výrazy.

Ve vydání z roku 2013 je také rozdílná úprava kapitol. Nová kapitola nezačíná na nové stránce, jako je tomu u vydání z roku 1987. Novější vydání představuje obsah knihy na začátku, starší vydání na konci publikace. Vydání překladu v kolekci *Andanzas* má novou obálku v souladu s grafikou ostatních vydaných titulů této kolekce. Na její zadní straně je stručně popsán obsah knihy. I v této publikaci na první stránce knihy *Tusquets Editores* zmiňuje publikované překlady Milana Kundery v rámci nakladatelství.

5. KUNDERA, Milan. 1988. *El libro de amores ridículos*. México: Tusquets Editores México. Překlad: Fernando de Valenzuela

Originál: *Směšné lásky* (1970)

Sbírka deseti povídek vznikala v průběhu 60. let a poprvé vyšla slovensky v nakladatelství *Smena* v roce 1967. O tři roky později sbírku vydalo nakladatelství *Československý spisovatel*. Fernando de Valenzuela je autorem španělského překladu, který vyšel v nakladatelství *Tusquets Editores* v Barceloně roku 1987 jako výběr sedmi povídek⁸⁵. V Mexiku vyšla kniha krátce po vydání ve Španělsku hned dvakrát, v roce 1988 a 1989 v nakladatelství *Tusquets Editores México*. Podle naší rešerše román vydalo totéž nakladatelství s delším časovým odstupem ve dvou reedicích v roce 2008 a 2016.

V Mexiku jsme prostudovali výtisk z roku 1989, který vyšel v řadě *Andanzas*, jenž je (podle informace v tiráži) identický s prvním španělským vydáním. Na obou stranách obálky je zobrazena ilustrace Pabla Picassa ve formální úpravě totožné všem publikacím řady *Andanzas* zmíněného nakladatelství. Na přední záložce je umístěn portrét autora díla a jeho stručná biografie s výčtem vydaných děl. Na zadní straně obálky je pod ilustrací umístěn text, který stručně představuje myšlenkový obsah knihy sbírek. Seznam kapitol je uveden tradičně na začátku publikace.

Kromě autora originálu a autora překladu nejsou uvedeny další osoby, jež se podílely na vzniku publikace. Na poslední straně je uvedeno, že překlad byl vtištěn v dílně *Talleres Gráficos Continental* v Ciudad de México v nákladu 3 000 výtisků.

⁸⁵ Španělské vydání představuje překlad těchto osmi povídek: *Nadie se va a reír* (Nikdo se nebude smát), *La dorada manzana del eterno deseo* (Zlaté jablko věčné touhy), *El falso autoestop* (Falešný autostop), *Symposion* (Symposion), *Que los muertos viejos dejen sitio a los muertos jóvenes* (Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvím), *El doctor Havel al cabo de veinte años* (Doktor Havel po deseti letech), *Eduard y Dios* (Eduard a Bůh).

6. KUNDERA, Milan. 1990. *La inmortalidad*. México: Tusquets Editores México. Překlad: Fernando de Valenzuela.

Originál: *Nesmrtelnost* (1993)

Mexická verze překladu je přetisk španělského překladu z pera Fernanda de Valenzuela, který vydalo nakladatelství Tusquets Editores v Barceloně v březnu 1990. Kundera psal román *Nesmrtelnost* původně v češtině v letech 1987–1988. Dílo ale poprvé vyšlo ve francouzštině v prestižní edici Pléiade nakladatelství Gallimard v Paříži. Českou verzi publikovalo nakladatelství Atlantis až v roce 1993. Je tedy zřejmé, že španělský překlad nemohl být vyhotoven na základě prvního českého vydání, které je pozdější. Nabízí se tedy otázka, který text sloužil jako výchozí pro překlad do španělštiny. V mexickém vydání je jako název originálního díla uvedeno dílo *Nesmrtelnost*, podle informace nakladatele tedy Valenzuela překládal z české verze⁸⁶. Údaj jsme ověřili prostřednictvím korespondence s překladatelem a zjistili jsme, že při pořizování překladů Valenzuelas Kunderou úzce spolupracoval. Přestože nám překladatel na otázku písemně přímo neodpověděl, usuzujeme, že na překlad měl k dispozici český originál ještě dřív, než byl vydán.

Kniha vyšla v nakladatelství Tusquets Editores v edici Andanzas. Ilustrace obálky přední i zadní strany je olejomalba Charles-Paula Landona. Na zadní straně obálky je představena myšlenka díla a na přední záložce je umístěn portrét autora i s jeho stručnou biografií a seznam jeho titulů publikovaných Tusquets Editores. Uvádí se, že produkci a distribuci v Mexiku provedlo nakladatelství Editorial Patria. Překlad byl pro mexický trh vtištěn v dílně společnosti Editormex Mexicana ve velkém nákladu 30 000 kusů.

7. ČAPEK, Karel. 1991. *Ocho cuentos del perrito y la gatita*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, Dirección General de Publicaciones. Překlad: Clara Janés.

Originál: *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929)

Tuto knihu jsme neměli možnost fyzicky prolistovat, a nepodařilo se nám prostudovat žádné paratexty k tomuto vydání. Jelikož jako překladatelka je uvedena Clara Janés, předpokládáme,

⁸⁶ Tento závěr podporuje i fakt, že téměř všechna Kunderova francouzsky psaná díla přeložila do španělštiny Beatriz de Moura, zatímco všechny překlady česky psaných románů pořídil Fernando de Valenzuela. Na základě korespondence s Valenzuelou jsme se dozvěděli, že ve spolupráci se svou matkou také přeložil francouzsky psaný esej *El arte de la novela*.

že se jedná o mexické vydání španělského překladu, které vydalo v roce 1989 nakladatelství Espasa Calpe v Madridu.

8. HRABAL, Bohumil. 1991. *Una soledad demasiado ruidosa*. México: Editorial Planeta Mexicana. Překlad: Monika Zgustová

Originál: *Příliš hlučná samota* (1989)

Ačkoliv Hrabal své dílo dokončil v roce 1976, čeští čtenáři se jeho vydání dočkali až v roce 1989. Překlad z pera Moniky Zgustové vyšel v roce 1990 v nakladatelství Ediciones Destino, Barcelona, jako součást řady Áncora y Delfín. O mexické vydání se zasloužilo nakladatelství Editorial Planeta Mexicana, které titul vydalo v roce 1991. Kniha byla do španělštiny přeložena záhy po vydání originálu s velmi rychlou distribucí v Mexiku.

Překlad vyšel v řadě Áncora y Delfín a byl vytištěn v dílnách Offset Libro. Na obálce, která je identická s obálkou španělského vydání, je koláž obrázků Prahy, kterou vytvořil Jiří Kolář. Vnitřní záložka představuje bibliografii autora i s jeho portrétem. Zadní strana obálky shrnuje myšlenku díla a na zadní záložce jsou zmíněny některé další tituly vydané v řadě Áncora y Delfín.

Vydání má velmi zajímavé řešení poslední stránky knihy; slouží jako prostor pro dva poslední řádky samotného textu knihy a pro údaje technické tiráže (údaje o tisku). Tato stránka předchází obálce, nenásleduje tedy žádná prázdná poslední stránka, jak bývá zvykem.

9. HAŠEK, Jaroslav. 1992. *Las aventuras del buen soldado Schveik durante la guerra mundial*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes. Překlad: Rubén Martí.

Originál: *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (1921–1923)

Haškovo dílo je jedním z nejpřekládanějších českých titulů do španělštiny. Vavroušová (2016) zmiňuje, že první dva překlady do španělštiny vyšly v Argentině v překladu Ricarda de Benedetti (*El buen soldado Schweik*, 1946) a Estely Canto (*El buen soldado Shveik*, 1969). V roce 1980 byl vydán ve Španělsku překlad Alfonsiny Janés (*Las aventuras del valeroso soldado Schwejk*) a také překlad kubánský. Vavroušová (2016: 124) uvádí, že se jedná o přímý překlad z češtiny, jehož autorem je Rubén Martí (*Las aventuras del buen soldado Shveik durante la guerra mundial*). Překlad vyšel v nakladatelství Editorial Arte y Literatura v roce 1980.

První překlad Haškova Švejka, respektive první knihy tohoto čtyřsvazkového díla, v Mexiku vyšel pod záštitou Národní mexické rady pro kulturu a umění (CONACULTA)

v edici Cien del Mundo, tj. v řadě s názvem „Sto nepostradatelných knih světové kultury“⁸⁷. O tvorbu obálky, o produkci a úpravu mexického vydání se postaralo nakladatelské ředitelství Dirección General de Publicaciones, které v roce 1992 publikovalo španělský překlad v nákladu 5 000 titulů.

Samotnému textu předchází obsah s očíslovanými kapitolami. Na konci knihy je umístěn překlad Haškova epilogu, který má stejný groteskní tón jako celé dílo. Autorkou fotografie, která byla využita jako obálka knihy, je Estela Macías Carranco. Zadní strana obálky obsahuje text Sergia Pitola, který komentuje hodnotu díla a cituje některé autory, kteří se vyjadřovali k Haškově grotesknímu rázu.

Jako překladatel je v mexickém vydání z roku 1992 uveden Rubén Martí. Revizi textu provedl Sergio Pitol, který je zároveň autorem prologu. Porovnali jsme konzultovaný překlad s kubánským vydáním z roku 1980 a potvrdili, že se jedná o tentýž text, který prošel nepatrnými úpravami provedenými pravděpodobně Sergiem Pitolem. Na základě porovnání první kapitoly knihy jsme identifikovali především tyto úpravy:

Tabulka 7: Porovnání překladů Haškova díla *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (1980 a 1992)

Typ změny	Editorial Arte y Literatura: 1980 (1–12)	Consejo Nacional para la Cultura y las Artes: 1992 (25–34)
Diakritika osobních jmen, oprava diakritiky	Shveik , Mullerova Ni que decir	Schveik , Müllerová Ni qué decir
Lexikum – náhrada výrazu	idiota	imbécil
Úprava (chybných) interpunkčních znamének	¡(...). «la obra prosperará»	¡(...)! “la obra prosperará”
Oprava chyb v textu	empezaron por su tío ³ ³ Aquí, Shveik comete un error. Francisco Fernando no es tío, sino sobrino de Francisco José I.	empezaron por su pariente

Zdroj: vlastní šetření

Největší změnou, která je zachována v celém díle, je fonetický přepis Švejkova jména; Martího formu *Shveik* Sergio Pitol upravil na *Schveik* a dále také zachoval původní formu příjmení paní *Müllerové*. Výsledkem revize mexického vydání není úprava překladového textu jako takového, ale oprava a aktualizace interpunkčních znamének. Sergio Pitol dále často upravoval (zkracoval, dodával) překladatelovy četné poznámky pod čarou. Velmi zvláštní je jejich číslování; každá první poznámka na nové straně je označena číslem „1“, což Pitol v mexickém vydání nezachoval a číslování aktualizoval podle tehdejších (a současných) norem.

Na základě mikroanalýzy textu překladu je patrné velké množství poznámek pod čarou, které nejčastěji doplňují a konkretizují informaci o historických postavách a událostech. Dále

⁸⁷ Cien obras imprescindibles para el conocimiento de la cultura universal.

jsou v poznámce uváděny španělské překlady cizojazyčných (nejčastěji německých) pasáží textu a dovysvětlení rakousko-uherských a českých reálií (nejčastěji překladem do španělštiny) či toponym (zámky, hrady, části Prahy atd.). Je patrná nejednotnost v prepisu českých jmen a názvů s českou diakritikou: *Hasek, Konopiste, Müllerova, calle Retezova, Hodkovicky* ale *Karlák, Zábehlice, Pankrác, Ludvík*. V překladu zůstaly některé původní české názvy (např. *Vltava*), které mají ve španělštině ekvivalent, jenž je uveden v poznámce pod čarou (*Moldava*). Poznámky pod čarou jsou specifickým nástrojem explicitace, který se dnes v překladu příliš nepoužívá. Pro latinskoamerického čtenáře (a nejen pro něho) jsou užitečným nástrojem, který zprostředkovává a vysvětluje jemu neznámá fakta historie a reálie českých zemí. Martího fakticky velmi správné poznámky jsou důkazem jeho zájmu čtenáře vzdělávat. Sergio Pitol, který měl díky svému diplomatickému pobytu v ČSSR v 80. letech náležitý rozhled v české kultuře a historii, byl jistě adekvátní osobou pro revizi těchto poznámek. V tabulce zmiňujeme jeden případ ráznější úpravy, kdy Pitol smazal Martího (podle našeho názoru správně uvedenou) poznámku o věcné chybě ve Švejkově replice a nahradil výraz *tío* (strýc) a za obecnější *pariente* (příbuzný).

Kubánské vydání představuje kompletní překlad všech čtyř dílů Haškova Švejka, zatímco mexický překlad obsahuje jen knihu první. Autorem prologu kubánského vydání je Radko Pytlík; jedná se tedy pravděpodobně o překlad prologu českého originálu. Mexické vydání obsahuje nový prolog, který připravil Sergio Pitol. Kubánské vydání obsahuje úvod, jež sepsal Jaroslav Hašek pro původní dílo, ale neuvádí autorův epilog, jehož překlad je součástí vydání mexického. Dále můžeme pozorovat odlišnou formální úpravu obou edic; obsah vydání z roku 1980 je umístěn na konci knihy, zatímco vydání z roku 1992 jej umísťuje před samotný text díla, teda na začátek. Největší ztrátou mexického vydání je podle nás opomenutí nádherných ilustrací Josefa Lady, které se objevují průměrně na každé páté straně kubánské edice.

10. SEIFERT, Jaroslav. 2000. *Na vlnách TSF = En las ondas de la TSF*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes. Překlad: Odile Cisneros.

Originál: *Na vlnách TSF* (1925)

Podle naší rešerše se jedná o první české básnické dílo původně přeložené a vydané v Mexiku a zároveň o doposud jediný španělský překlad básnické sbírky *Na vlnách TSF*. Překlad překladatelky mexického původu Odile Cisneros vyšel díky podpoře instituce CONACULTA v kolekci El Tucán de Virgilia. Editory vydání jsou Víctor Manuel Mediola a Luis Soso Sebastián del Piombo, překlad sbírky byl tedy ryze mexický projekt. Jednoduchý obrázek

obálky byl převzat z obálky českého originálu. Překladatelka díla je také autorkou rozsáhlého prologu, který představuje Jaroslava Seiferta a hodnotu jeho díla v širším kontextu české literatury. Autorka zmiňuje formální i tematickou podobnost Seifertova díla s mexickým básníkem Juanem Josém Tabladou⁸⁸. Na stránce předcházející samotnému textu překladu je umístěno poděkování paní Janě Seifertové-Plichtové, dceři Jaroslava Seiferta, za podporu při překladu díla do španělštiny. Flor Ruiz je redaktorem publikace, která vyšla v nákladu 2 000 výtisků.

Překlad má zajímavou formu, jelikož se jedná o dvojjazyčné vydání; na levé straně je představen originální český text a na protější pravé straně je umístěn mexický překlad, jde tedy o tzv. zrcadlový překlad. V několika případech chybí v českém originálu specificky česká interpunkce (háčky a písmeno „ú“)⁸⁹. Pozitivně hodnotíme věrnou grafickou úpravu překladového textu, v němž se zachovává původní vizuální úprava této významné básnické sbírky českého poetismu. Nutno říci, že ač se překladatelce nepodařilo zachovat rým všude tam, kde verše originálu rýmují, snažila se udržet rytmičnost básně alespoň asonantním rýmem, který je pro básnickou tvorbu ve španělštině vlastní.

Původní české dílo vyšlo v roce 1925. V 90. letech minulého století byla sbírka přeložena do angličtiny (Valvoda, 2012: 49). Jelikož se nám nepodařilo dohledat další překlady české poezie, jejichž autorkou by byla překladatelka Odile Cisneros, domnívali jsme se, že mexický překlad byl vytvořen na základě překladu anglického. Kontaktovali jsme překladatelku žijící v Kanadě a Brazílii, abychom hypotézu potvrdili či vyvrátili. Prostřednictvím korespondence a videohovoru jsme zjistili mnoho zajímavých informací týkající se (nejen) překladu této knihy⁹⁰.

Odile Cisneros⁹¹ je literární teoretička a akademička původem z hlavního města Mexika, která se zabývá latinskoamerickou literaturou – především mexickou a brazilskou. Po studiu v Guadalajaře získala v roce 2003 doktorský titul na univerzitě New York University, aktuálně žije v Kanadě, kde působí jako akademická pracovnice a vyučující na univerzitě University of Alberta a vede časopis *Revista canadiense de estudios hispánicos*. Specializuje

⁸⁸ Odkazuje především na jeho formální experimenty a vizuální i tematickou hravost typickou pro poezii avantgardy.

⁸⁹ Úsměvné je vyřešení specifické české interpunkce (háčky, čárky, kroužek), která byla v obsahu konzultované knihy dopsána ručně. Bohužel nevíme, jestli se jedná o úpravu konkrétního výtisku, se kterým jsme pracovali, nebo zda je oprava součástí celého náladu.

⁹⁰ Písemná korespondence a poznámky z videohovoru je součástí příloh této práce.

⁹¹ Vycházíme z akademického kurikula dostupného na University of Alberta: <https://cloudfront.ualberta.ca/-/media/arts/people/cisneros/cvcisneros2018.pdf>. [cit. 2020-05-03]

se na výzkum latinskoamerické moderní literatury, literární komparatistiky, mexické literatury, současné brazilské poezie, věnuje se také literárnímu překladu (do angličtiny, portugalského a španělštiny) a environmentálním společenským vědám.

Na vlnách TSF = En las ondas de la TSF. Překlad Seifertovy poezie je jedním z mnoha překladů, které jsou dílem Odile Cisneros. Většina její překladatelské tvorby pracuje s originály psanými v angličtině, které převádí do španělštiny. Odile Cisneros žila od roku 1992 a 1997 v Praze a věnovala se výuce jazyků, angličtiny a španělštiny. Během pobytu se naučila česky jako samouk a když se vydala do New Yorku, aby pokračovala v doktorském studiu, vzala si s sebou sbírku Seifertovy poezie, kterou dostala darem od české přítelkyně. Začala překládat básně sbírky *Na vlnách TSF*⁹² pro potěšení a aby Seifertovu poezii mohla sdílet se svými přáteli. Během studií poznala mnoho důležitých osob mexické nakladatelské scény, kteří jí v překladu podpořili a díky kterým získala finanční podporu od CONACULTA pro vydání básnické sbírky v Mexiku. Když se v roce 1998 objevila možnost vydání mexického překladu *Na vlnách TSF*, Odile Cisneros kontaktovala Janu Seifertovou-Plichtovou ohledně autorských práv⁹³. Dcera Jaroslava Seiferta byla nadšena projektem překladu a souhlasila s jeho vydání v Mexiku. Překladatelka nám potvrdila, že při překladu do španělštiny věnovala pozornost především zachování grafické a vizuální stránky básnické sbírky.

ABECEDA. Dozvěděli jsme se také o dalším projektu překladu české poezie, za kterým stojí Odile Cisneros, a sice o překladu Nezvalovy hravé sbírky *ABECEDA*. Během svého doktorského studia se Cisneros zajímala o konstruktivismus v poezii, a seznámila se s tvorbou Vítězslava Nezvala. V roce 2005 Cisneros sbírku převedla do angličtiny a portugalského⁹⁴ a překlady vyšly časopisecky v New Yorku⁹⁵ a São Paulu⁹⁶. Cisneros v rozhovoru uvedla, že španělský překlad jí ležel v šuplíku několik let. V roce 2009 překladatelku oslovila současná baskická umělkyně a tanečnice Mabi Revuelta, která měla o překlad Nezvalovy sbírky do španělštiny zájem a chtěla jej performativně ztvárnit v baletním představení. Jako inspirace jí nepochybně posloužilo taneční ztvárnění Nezvalovy poezie, které umělecky zpracovala

⁹² Jako předloha jí posloužilo faksimilové vydání první edice z roku 1925: SEIFERT, J. (1992): *Na vlnách TSF*. Československý spisovatel.

⁹³ Odile Cisneros se s námi podělila o osobní korespondenci s paní Janou Seifertovou-Plichtovou; je součástí příloh této práce.

⁹⁴ Překládala z faksimilové předlohy originálního vydání z roku 1926: NEZVAL, V. (1926): *Abeceda. Taneční kompozice Milči Mayerové*. Praha: Torst 1993. V Praze: Nákladem J. Otto spol. s.r.o.

⁹⁵ CISNEROS, O. (2005): "ABC," By Vítězslav Nezval. Translation from Czech and Note "Nezval's Poetist ABC." New York: *Circumference*. Jaro/léto: 66-81.

⁹⁶ CISNEROS, O. (2005): "ABECEDA / ABECEDÊ." By Vítězslav Nezval. Translation from Czech with Introduction. São Paulo: *Sibila: Revista de Poesia e Cultura*. Ročník 4., 8-9, říjen: 93-103.

avantgardní tanečnice Milča Mayerová⁹⁷. Cisneros španělské tanečnici s nadšením nabídla svůj již hotový překlad a v srpnu roku 2009 se v Bilbau se uvedlo baletní představení s názvem *ABECEDA, Ballet Triádico*, jehož součástí bylo promítání a předčítání překladu Nezvalovy *Abecedy*. V roce 2010 pak performativní dílo Mabi Revuelty vyšlo v Bilbau jako umělecká kniha s překladem Odile Cisneros⁹⁸.

Odile Cisneros potvrdila, že by v budoucnu ráda přeložila další české avantgardní básníky, konkrétně například poezii Konstantina Biebla.

11. KUNDERA, Milan. 2002. *La insoportable levedad de ser*. México: Tusquets Editores México. Překlad: Fernando de Valenzuela.

Originál: *Nesnesitelná lehkost bytí* (1985)

Kunderův román vyšel poprvé ve francouzském překladu v roce 1984, český originál poprvé vydalo nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu v roce 1985 a 1988, a pak v roce 2006 a 2015 vyšlo dílo v reedici v nakladatelství Atlantis. O první vydání španělského překladu se zasloužilo nakladatelství Tusquets Editores España již v roce 1985. Totéž nakladatelství román vydalo v Mexiku dvakrát:

10.a KUNDERA, Milan. 2002. *La insoportable levedad de ser*. México: Tusquets Editores México. Fábula.

10.b KUNDERA, Milan. 2016. *La insoportable levedad de ser*. México: Tusquets Editores México. Maxi.

Obě vydání jsme v Mexiku porovnali a zjistili jsme, že se jedná o totožný text; nakladatelství tedy v druhém mexickém vydání žádné úpravy textu neprovedlo. Novější vydání využilo ilustrace přední strany obálky vyhotovené pro vydání z roku 2002 a provedlo grafické úpravy celkového vzhledu obálky. Na zadní straně obou vydání je umístěn podobný text popisující myšlenku díla. Na první straně vydání z roku 2002 je navíc popsán život autora a jeho dílo vydané v nakladatelství Tusquets Editores. Výčet kapitol je v obou knihách umístěn na stránce za tiráží před samotným textem díla.

⁹⁷ NEZVAL, V. (1926): *Abeceda. Taneční kompozice Milči Mayerové*. Praha: J. Otto. Video záznam performance ke zhlédnutí zde: <https://www.doctorojiplatico.com/2013/08/abeceda-1926-vitezslav-nezval-karel.html> [cit. 2020-05-10].

⁹⁸ REVUELTA M. (2010): *Divertimentos tipográficos* (Umělecká kniha). Bilbao: Fundación Bilbaoarte. Z originálu NEZVAL, V. (1926): *ABECEDA* přeložila CISNEROS, O.: *Abeceda: Un abecedario para la vida moderna*. Ke zhlédnutí online zde: <http://mabirevuelta.com/en/portfolio-mabi-revuelta/typographical-amusements/> [cit. 2020-05-10].

12. ČAPEK, Josef. 2004. *Nueve cuentos y uno de propina de Josef Čapek*. México: Ediciones Siruela. Překlad: Jitka Mlejnková, Alberto Ortiz.

Originál: *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek* (1923)

Dílo Josefa Čapka přeložili manželé Jitka Mlejnková a Alberto Ortiz a titul vyšel v roce 1993 v nakladatelství Ediciones. Dvojice překladatelů převedla do španělštiny především dílo Karla Čapka a Bohumila Hrabala. V Mexiku byl týž překlad vydán v roce 2004 v Ediciones Siruela v řadě SEP s ilustracemi Josefa Čapka. Mexické vydání využilo obálky, na jejíž přední straně je ilustrace Josefa Čapka a na zadní straně stručná charakteristika titulu, jeho autora i ilustrátora, která byla použita v reedici španělského překladu v roce 2003. Tisk překladu měla na starost instituce Comisión Nacional de Libros de Textos Gratuitos, která nechala knihu připravit v dílnách Reproducciones Fotomecánicas ve značném nákladu 11 961 kusů.

Podobně jako v případě Švejka i v překladu českých pohádek vymizela česká diakritická znaménka (Koricky, Upice, Heisovina, Vasek); háček je správně zachován pouze u jména Karla Čapka. Bylo by zajímavé zjistit, zda jde o rozhodnutí překladatele, úpravu editora nebo změnu, která byla provedena v mexickém vydání. Takový údaj ale peritexty knihy neuvádí.

13. (Antologie) BLATNÝ, Ivan. 2005. *Lejos en octubre*. Morelia: Secretaría de Cultura Michoacán. Překlad: Alexandra Šapovalová.

Tento překlad poezie vydaný v Mexiku jako výbor pěti desítek básní představuje básníka Ivana Blatného ve španělštině vůbec poprvé.

Jak ve svém prologu *La vida es, en el fondo, la búsqueda de un pequeño consuelo* Jorge Bustamante García uvádí, jedná se o výbor poezie připravený a přeložený Alexandrou Šapovalovou. Překladatelka vybrala především dlouho knižně nepublikované básně z rukopisů Ivana Blatného. Pod každou přeloženou básní je uvedeno, z jaké sbírky či jiného zdroje pochází. V úpravě je také znatelný záměr překladatelky seznámit mexického čtenáře s reáliemi české literatury; Blatný často zmiňuje další české básníky (Seiferta, Nezvala atd.) a překladatelka v poznámce pod čarou stručně dodává informace o jejich tvorbě.

Autorkou překladu je **Alexandra Šapovalová**, původem z Nového Bohumína, která se v 60. letech provdala za Mexičana a přestěhovala se do hlavního města Ciudad de México. S rodinou se po sedmi letech přestěhovala do nedalekého města Morelia, kde se stala lektorkou ruštiny na místní univerzitě Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo a vedla třicet let vlastní rádio kanál, na kterém vysílala každý týden program o české kultuře. Akademička udržovala kontakt s profesorem Opatrným a Univerzitou Karlovou, která každoročně vysílala

zájemce na studijní pobyt na Universidad Michoacana. V Morelii se Šapovalové podařilo uspořádat množství koncertů, uměleckých festivalů, kulturních výstav atd. Mimo jiné je autorkou velmi úspěšné každoroční akce Tianguis de Ciencia (Trh vědy) určené dětem školního věku, která má již třicetiletou tradici (Cicáková 2020⁹⁹). Za dlouhodobý přínos pro prezentaci ČR v Mexiku a rozvoj vzájemných vztahů, vědy a školství se v roce 2004 stala laureátkou ceny *Gratias Agit* (MZV 2004).¹⁰⁰

S A. Šapovalovou se nám podařilo na dálku pořídit rozhovor o vydání Holanova překladu, ve kterém vysvětluje motivaci a okolnosti vydání tohoto díla v Mexiku. Z rozhovoru, který je součástí příloh této práce, jsme se dozvěděli, že vydání Blatného poezie je souhrou životní náhody. Při návštěvě českých hudebníků města Morelie obdržela A. Šapovalová darem výbor Blatného poezie *Básně z rukopisů* (1994). Vybrané básně začala překládat do španělštiny pro sebe, svou rodinu a své blízké. Přátelé z literárního a nakladatelského prostředí ji přesvědčili, aby básně vydala, a tak s jejich přičiněním vyšel v roce 2005 Blatný ve španělštině vůbec poprvé právě v Mexiku.

V rozhovoru jsme se mimo jiné dozvěděli, že Blatného poezie v překladu A. Šapovalové byla v Mexiku vydána podruhé v rozšířeném vydání v roce 2016¹⁰¹. Jedná se o výbor básní s názvem *Codornices de plata*¹⁰², který obsahuje již vydané básně a také nové překlady Blatného poezie z pera A. Šapovalové. Sbíрка tady také čerpá především z Blatného výboru *Básně z rukopisů*, proto překlad považujeme za reedici první ve španělštině vydané sbírky. Kniha vyšla v Morelii tentokrát v nakladatelství LunaMía EDICIONES, které vede přítel překladatelky.

⁹⁹ Více informací v podcastu dostupném zde: <https://epimoni-ac.com/2020/05/05/gratias-agit-neobycejne-krajanky-aneb-jak-ukazat-lasku-ke-svemu-kraji-v-mexiku/?fbclid=IwAR0M4E2c1TqH233yulKgWwwOgNNBgUdWmPaw3fWx6xc8Df8FLm7WOnWTbaE>. [cit. 2020-07-07].

¹⁰⁰ Více o překladatelce zde: <https://www.radio.cz/es/rubrica/personalidades/gracias-a-alexandra-sapovalova-mexico-conoce-mas-a-la-rch> [cit. 2020-05-03].

¹⁰¹ Jedná se zatím o jediné překlady české poezie, které překladatelka v Mexiku publikovala.

¹⁰² Tuto publikaci jsme rešerši nenašli v žádné námi použité databázi, ale knihu na svých stránkách nabízí mexické knihkupectví, které sídlí v Morelii, Librerías Hidalgo: <https://libreriahidalgo.com/librodetalle.php?codigo=9786079696429&libro=266155&titulo=CODORNICES%20DE%20PLATA%20ANTOLOGIA%20POETICA> [cit. 2020-09-20].

14. KUNDERA, Milan. 2005. *La despedida*. Ciudad de México: Tusquets Editores México. Překlad: Fernando de Valenzuela.

Originál: *Valčík na rozloučenou* (1979)

Podobně jako u dalších Kunderových knih, ačkoliv tento román vznikl v češtině v roce 1972, byl poprvé vydán ve francouzském překladu roku 1976. Český kniha vyšla poprvé v roce 1979 v exilovém Nakladatelství Sixty-Eight Publishers. Španělský překlad vytvořil Fernando de Valenzuela pro nakladatelství Tusquets Editores, které dílo vydalo v Barceloně v roce 1986. Po španělské reedici byl v roce 2006 překlad publikován v Mexiku týměž nakladatelstvím v řadě Fábula. Tuto publikaci jsme v Mexiku nemohli prostudovat, ale podařilo se nám dohledat mexickou reedici řady Maxi z roku 2009.

Stejně jako u ostatních překladů Kunderových románů, jejichž autorem je Valenzuela, předlohou byl český originál. Obálka konzultované knihy je téměř totožná s obálkou prvního španělského překladu. Zadní strana obálky stručně popisuje obsah knihy a Kunderovo dílo. Seznam kapitol je uveden před samotným textem.

15. (Antologie českých básníků) 2006. *Poetas checos del siglo XX*. Ciudad de México: Editorial Letras Vivas. Překlad: Juliana Benešová, Miguel Ángel Flores.

Výbor české poezie, který přeložil a sestavil Miguel Ángel Flores, jsme bohužel neměli možnost fyzicky prostudovat. Dílo vyšlo v roce 2006 v mexickém nakladatelství Editorial Letras Vivas a jeho obálka představuje obrázek staré Prahy. V roce 2010 vyšel v Radio Praha audio článek-rozhovor (Núñez 2010¹⁰³) o překladatelské práci Miguela Ángela Florese a jeho snaze šířit povědomí o poezii českých básníků, ze kterého čerpáme informace o této publikaci.

Miguel Ángel Flores vystudoval ekonomii na mexické univerzitě Instituto Politécnico Nacional, ale svůj akademický život zasvětil studiu poezie, autorské tvorbě a překladům poezie z angličtiny, portugalštiny, francouzštiny a češtiny. Miguel Ángel Flores je autorem mnoha esejů o mexické i zahraniční poezii, výborů a překladů poezie; mezi nimi dva výbory české poezie přeložené do španělštiny, které uvádíme v našem korpusu. V článku (Núñez 2010) se dozvídáme, že ač mu Praha a česká poezie učarovala a byl velmi motivován k osvojení češtiny, aby české básně mohl překládat, česky se nikdy nenaučil. Chtěl ale českou poezii představit mexickým čtenářům, jelikož je „ve španělštině nespravedlivě neznámá.“ (Ángel Flores in Núñez 2010). Ángel Flores připouští, že od roku 1984, kdy Seifert získal Nobelovu cenu,

¹⁰³ Ve španělštině k poslechu či četbě zde: <https://www.radio.cz/es/rubrica/panorama/nezval-es-uno-de-los-grandes-poetas-del-siglo-xx>. [cit. 2020-07-07].

vzniklo více překladů české poezie, například z pera překladatelky Clary Janés¹⁰⁴, ale kromě Seiferta jsou čeští básníci ve španělštině prakticky neznámí (ibid.). O kráse Prahy české poezii se dozvěděl od Antonia Rodrígueza¹⁰⁵, který jej vyučoval na univerzitě. Ángel Flores krácel ve stopách svého učitele a často navštěvoval Prahu. Při překládání české poezie do španělštiny využíval spolupráce českých hispanistek, které vytvářely tzv. podstročnik – doslovný filologický překlad básně, který Ángel Flores následně upravil do básnické formy. Jak je uvedeno v bibliografickém údaji, na překladu tohoto výboru spolupracovala Juliana Benešová. Z překladů Petra Krále, který převedl české básníky do francouzštiny, poznal především surrealistickou tvorbu českých autorů, např. básně Františka Halase, Jiřího Koláře, Vladimíra Holana. Tyto autory spolu s Vítězslavem Nezvalem, Jaroslavem Seifertem a dalšími českými básníky přeložil a vydal ve výboru poezie *Poetas checos del siglo XX*.

Miguel Ángel Flores zesnul v roce 2018, rozhovor s významným propagátorem české poezie v Mexiku jsme pořídit bohužel nemohli.

16. HOLAN, Vladimír. 2007. *Encima de la muchacha dormida y otros poemas: antología*. Oaxaca: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, Calamus Editorial. Překlad: Běla Mrkosová, Miguel Ángel Flores.

Tato antologie je druhým překladem české poezie z pera Miguela Ángela Florese, na kterém pracoval společně s Bělou Mrkosovou. Podle údajů v tiráži exempláře, do kterého jsme měli možnost nahlédnout, české básně vybrala Běla Mrkosová, jež také vytvořila filologický překlad, který Ángel Flores přepracoval do básnické formy. Název antologie odkazuje na jednu z přeložených básní, jež je součástí výboru. Překlad, výroba obálky i tisk je mexický projekt, který podpořilo nakladatelství Calamus a CONACULTA. Jak je uvedeno na konci knihy, na výrobu titulu byl použit přírodní papír a speciální technika tisku a vazby. Překlad vyšel v Mexiku v nákladu 1 000 kusů.

Na záložce je poměrně detailně představena osobnost Vladimíra Holana a překladatele Miguela Ángela Florese. O díle a životě Vladimíra Holana pojednává prolog, který byl sepsán

¹⁰⁴ Clara Janés například připravila výbor poezie Nezvala, Seiferta, Halase, Holana a Ortena, který vyšel v Madridu v roce 2006 pod názvem *Cinco poetas checos*. Byla velkou obdivovatelkou poezie Vladimíra Holana, kterého osobně velmi dobře znala (Núñez 2008).

¹⁰⁵ Připomínáme, že Antonio Rodríguez je autorem opěvné básně na Prahu *Declaración de amor a Praga*. Ángel Flores (Ángel Flores in Núñez 2010) prozrazuje, že jeho vlastní jméno je Francisco de Paulo Oliveira. Autor pocházel z Portugalska a po druhé světové válce odešel do exilu do Mexika a stal se velkým znalcem mexických muralistů. V roce 1957 se rozhodl odjet do Prahy, kde zůstal celý rok a psal reportáže o Praze. Během pobytu publikoval reportáže ve svém časopisu, zamiloval se do české poezie a poznal osobně Nezvala, se kterým udržoval přátelský vztah.

v Praze na podzim roku 2003, a jehož autor se nezmiňuje. Předpokládáme, že autorem by mohl být překladatel Ángel Flores, jelikož se o Holanovo dílo velmi zajímal. Po více než padesáti stranách přeložené poezie následuje chronologický soupis Holanova života od narození až po jeho úmrtí. Text má poznávací funkci, jelikož pojednává o jednotlivých vydání Holanovy tvorby a významných historických momentech v Evropě a na českém území. Odhadujeme, že jeho autorem je taktéž Ángel Flores.

Ángel Flores v rozhovoru pro Radio Praha (Núñez 2010) uvedl, že po španělském vydání překladů Holanovy tvorby se chystal v roce 2011 publikovat dílo Vítězslava Nezvala. Bohužel se nám v katalozích mexických a španělských knihoven a online databázích nepodařilo knihy dopátrat. Nevíme tedy, jestli se Ángelu Floresovi podařilo tento projekt před jeho smrtí v roce 2018 dokončit.

17. ČAPEK, Karel. 2009. *La guerra con las salamandras*. México: Siglo XXI.

Překlad: Mauricio Amster.

Originál: *Válka s mloky* (1936)

Cuenca (2013, 2019: 160) potvrzuje informaci uvedenou v tiráži tohoto vydání, a sice že se jedná o reedici překladu, který byl vydán v roce 1944 v Santiagu de Chile nakladatelstvím Zig-Zag. Je to vůbec první překlad českého díla *Válka s mloky*, které bylo poprvé převedeno nepřímou z německého překladu. Přestože se překladu tohoto díla španělštiny chopilo od té doby hned několik překladatelů (Carmen Díez de Oñate a Milfred Forrester, Ana Falbrová, José Diéguez¹⁰⁶, Ana Falbrová a Ciro Elizondo, Luz Monteagudo), pro mexickou reedici byl vybrán překlad z Chile, který vyšel v nakladatelství Siglo XXI. Původní obálka chilského vydání byla nahrazena obálkou s obrázkem velkého mloka, kterou vytvořila María Luisa Martínez Passarge. Zadní strana obálky představuje osobnost Karla Čapka a řadu Escuchar con los ojos, ve které dílo v Mexiku vyšlo. Knihu uvádí citát španělského barokního básníka Francisca de Quevedy a přeložený prolog Janky Kleščové a uzavírá chronologický přehled života a díla Karla Čapka.

¹⁰⁶ Podle Cuency (2019: 156-160) se jedná o pseudonym Anny Falbrové.

18. HAVEL, Václav. 2011. *La inauguración*. México: Ediciones TeatroSinParedes.

Překlad: David Psalmon a Alena Pavelková.

Originál: *Vernisáž* (1975)

Tento titul, který vyšel původně v češtině v roce 1975 v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, má mezi překlady české literatury pořízené v Mexiku zvláštní postavení; jedná se o jedinou českou divadelní hru přeloženou v Mexiku, které jsme se během výzkumu dopátrali. Překlad vzešel z iniciativy mexického divadelního uskupení TeatroSinParedes, které od dubna do července roku 2011 uvádělo hru *Vernisáž* v kulturním centru mexické univerzity UNAM. Jako překladatelé jsou uvedeni Alena Pavelková a David Psalmon, který je zároveň režisérem hry. Překlad, který byl vyhotoven pravděpodobně kvůli záměru předvést hru vůbec poprvé mexickému publiku, byl vydán knižně za podpory Velvyslanectví ČR v Mexiku, divadelního ředitelství UNAM a mexického fondu FONCA.

Jedná se o velmi moderní a zajímavou publikaci co se obálky, formy a záměru publikace týče. Obálku, která reprezentuje jakési mučící křeslo, vytvořila Aura Gómez Arreola, která též navrhla scénu a kostýmy divadelního představení. Přední záložka shrnuje děj hry a zadní záložka shrnuje činnost divadla TeatroSinParedes. Samotnému překladu hry předchází úvodní slovo překladatele a režiséra, ve kterém ve zkratce představuje hodnotu a vyznění Havlovy hry a záměr představení mexickému publiku. Následuje stručný popis života a postavy Václava Havla jako významné české osobnosti konce 20. století. Na konci knihy je v tiráži zmínka o tom, kdy a kde byla hra uvedena (1. dubna 2011 v univerzitním sále Foro Sor Juana Inés de la Cruz) a v jakém hereckém obsazení včetně ostatních účinkujících, kteří se podíleli na divadelním ztvárnění hry¹⁰⁷. Následuje představení divadelní skupiny TeatroSinParedes, která vznikla v roce 2001 a během deseti let se stala významným uměleckým uskupením, jež vytváří a sleduje současnou linii avantgardní tvorby. Dvoustránkový popis zahrnuje představení témat, estetiky a záměru propojit scénické mexické umění s tematikou současného světového dění. Popis zmiňuje, které hry a autory už představilo (Bertold Brecht, Karl Valentín, Édgar Chías a další) a jaké hry má v plánu ztvárnit v letech 2011–2012. Na závěr jsou uvedeny instituce a komerční společnosti, které podpořily divadelní představení a knižní vydání překladů her (Instituto Nacional de Bellas Artes, FONCA, el Festival Internacional Cervantino, UNAM,

¹⁰⁷ Více o uvedení hry *La inauguración* divadelním uskupením TeatroSinParedes zde: http://www.uam.mx/difusion/casadeltiempo/47_iv_sep_2011/casa_del_tiempo_eIV_num_47_68_72.pdf, <http://www.teatro.unam.mx/wwwteatrounam/Paginas/la-inauguracion.html> [cit. 2020-07-7]

Teatro UNAM a další.). Španělský překlad hry *La inauguración* byl hotov v dubnu 2011 již před premiérou představení a vyšel v nákladu 500 výtisků.

19. RYŠAVÝ, Martin. 2018. *Siberia*. México: Elefanta Editorial. Překlad: Jorge Simón.

Originál: *Cesty na Sibiř* (2008)

Tento překlad má také velmi zajímavý příběh od iniciace překladu až po jeho vydání právě v Mexiku, které bylo spíše než záměrem vydařenou náhodou. Originální titul *Cesty na Sibiř* je dvoudílné prozaické dílo českého spisovatele, scénáristy a režiséra Martina Ryšavého, které v roce 2008 získalo literární ocenění Magnesia Litera. O překlad do španělštiny se zasloužil Jorge Simón, se kterým jsme provedli online rozhovor¹⁰⁸.

Vydání tohoto obsáhlého překladu má úhlednou a precizní úpravu. Na barevné obálce s fotografií Sibíře je uveden název díla, jméno autora i překladatele. V tiráži je doplněna kompletní informace o předloze i vyhotovení překladu. Překlad vydalo nakladatelství Elefanta del Sur s podporou mexického Ministerstva kultury. Jak bývá zvykem u titulů vydaných v Mexiku, informace o nákladu a tisku je uvedena na poslední straně. Je zde navíc uvedena kompletní informace o typu a původu použitého papíru, o spolupráci a o autorech grafické úpravy a obálky. Kniha byla vtištěna v tiskárně Impresión y Diseño v nákladu 2 000 kusů.

Jorge Simón je mladý lingvista a překladatel původem z Mexika, jenž od roku 2008 žije v Praze. S knihou *Cesty na Sibiř* se seznámil náhodou, a protože jej tvorba Martina Ryšavého zaujala, rozhodl se rozsáhlé dílo postupně překládat pro zábavu, přestože česky ještě dokonale neuměl. Nakonec z překladu vznikl nový překladatelský projekt, se kterým mu pomáhala mnoho odborníků i samotný autor původního díla. Hotový překlad o 980 stranách „mu ležel několik let v šuplíku“. Až později se Jorge Simón pokusil oslovit španělské nakladatele se záměrem překlad vydat. Protože ve Španělsku neuspěl, obrátil se přes známost i na mexické vydavatelství Elefanta del Sur, které mělo o vydání překladu zájem. Jorge Simónovi se v roce 2017 podařilo získat finanční podporu Ministerstva kultury ČR, a i přes náročnou komunikaci s mexickým nakladatelem překlad vyšel v Mexiku v roce 2018 v nemalém nákladu 2 000 výtisků.

¹⁰⁸ Přepis rozhovoru je součástí příloh práce.

Do korpusu nezařazený mexický překlad českého překladu *Děti opeřené hada. Mýty, legendy a pohádky mexických indiánů*:

HOLKOVÁ, Ludmila. 2004. Cuentos, mitos y leyendas del México antiguo.

Narrado por Oldrich Kaspar, adaptado por Ludmila Holkova. México: Trillas.

Ve velmi cenném rozhovoru s Ludmilou Holkovou jsme se dozvěděli, že v roce 2004 v Mexiku vyšel překlad díla O. Kašpara s názvem *Děti opeřené hada. Mýty, legendy a pohádky mexických indiánů*. O. Kašpar se věnoval sbírání mexických mýtů, legend a pohádek, které přeložil a v roce 1980 vydal v nakladatelství Odeon pod zmíněným názvem. Překladatelka uvedla, že tyto mýty tvořící jádro mexické historie existují v několika mexických verzích, a že Kašparovo podání je výjimečné tím, že vyprávěné příběhy interpretuje z pohledu své kultury. L. Holková zmínila, že dle jejího názoru mexické verze mýtů nejsou příliš čtivé a líbivé. Rozhodla se proto Kašparovo dílo přeložit do španělštiny a příběhy jazykově podat podle svého literárního citu a vkusu. Autorka mexického překladu v rozhovoru uvedla: „Můj překlad je obsahově věrný, někde slovně upravený, asi tím stylem, jak já jsem byla vychovaná. Mýty v češtině jsou Kašparem podané věrně a můj zpětný překlad jim na věrohodnosti také nic neubral.“¹⁰⁹ Tato kniha je tedy velmi zvláštním případem překladu, kdy je materiál výchozí kultury z cizojazyčného překladu přeložen, potažmo adaptován, zpět do kultury, ze které pochází.

V roce 2006 české nakladatelství Garamond vydalo dvě bilingvní knihy: *El coyote y el tlacuache y otros cuentos mexicanos / Kojot a oposum a jiné mexické pohádky* a *Por qué los indios temen el canto del búho / Proč se indiáni bojí soviho křiku*. L. Holková potvrdila, že tyto knihy připravilo nakladatelství Garamond, které s jejím svolením a svolením O. Kašpara vybralo příběhy z českého a mexického překladu a vydalo jako knihy určené studentům španělštiny. Jak je uvedeno v poznámce, český text převedla do mexické španělštiny L. Holková a revizi provedl Juan Antonio Sánchez.

4.1.2 Literatura faktu a filozofické eseje

1. (Antologie textů) **ČAPEK, Karel. 1942. Tomas G. Masaryk. México: Ediciones Minerva. Překlad: Luis Lladó.**

První překlad české literatury faktu vydaný v Mexiku, který se nám podařilo dohledat, nás opět přivádí ke Karlu Čapkovi. Tento překlad, jehož název zní *Tomas G. Masaryk*, je antologií textů

¹⁰⁹ L. Holková v rozhovoru pořizovaném dne 14. 1. 2021, který je součástí příloh této práce.

Karla Čapka uvedeného jménem Carlos Capek. Jak se dočteme v tiráži, nejedná se o překlad konkrétního vydaného díla, ale o výběr textů, které byly přeloženy a seřazeny překladatelem Luisem Lladó. Těžiště knihy představují přeložené texty a fragmenty Čapkova díla o prvním československém prezidentovi: jeho biografie, filozofie, dílo, Masarykovy vzpomínky na dětství, jeho odkaz učitelům a další. Vedle nich ale titul obsahuje i jiné texty, které se svým obsahem zdají být původními texty překladatele: úvod, úvodní esej o lidském myšlení, kapitola o tehdejší situaci Československa, o geografických, demografických, sociálních a ekonomických aspektech země, závěrečná kapitola o dvanácti příkázáních dobrého učitele atd. Domníváme se, že Luis Lladó je tedy nejen překladatelem textů, ale zároveň i spoluautorem knihy, která je souborem přeložených textů a textů původních, které vytvořil pravděpodobně překladatel¹¹⁰. Uvádí se, že prolog je dílo Edvarda Beneše, který byl v době vydání knihy ve funkci československého prezidenta. Pod prologem je podepsán jako Eduardo Benés (na obálce knihy je uveden jako Eduardo Benes); zůstává tedy tajemstvím, jestli prolog napsal opravdu samotný československý prezident, jehož jméno je uvedeno v knize ve dvou chybných variantách. Pokud je údaj pravdivý, bylo by zajímavé zjistit, zda Beneš překladatele znal a zda překlad a vydání knihy nějakým způsobem podpořil. Kniha je věnovaná „slavnému a statečnému československému národu a nesmrtelnému synovi TGM“¹¹¹. Nicméně v žádných paratextech a dalších informačních zdrojích jsme o vztahu překladatele Luise Lladó k Československu nenašli žádnou zmínku.

V kapitole o česko-mexických vztazích jsme uvedli, že Vlastimil Kybal se snažil budovat kulturně-literární spolupráci s mexickými knihovnami. Na tomto místě připomeneme, že Kybal v roce 1936 věnoval národní mexické knihovně Biblioteca Nacional různé knihy o Československu. Lze uvažovat, že texty Karla Čapka o TGM se do Mexika dostaly touto cestou, a mexický překlad jimi byl motivován.

Kniha byla vytištěna v dílně nakladatelství Editorial AMERICA a má velmi jednoduchou obálku s měkkou vazbou. Kromě textů dílo obsahuje mnoho fotografií TGM, jeho blízkých a také významných míst, kde prezident působil. Dále kniha představuje umělecké

¹¹⁰ Není bez zajímavosti, že v katalogu Národní knihovny Mexika (Catálogo de la Biblioteca y Hemeroteca Nacionales de México) je uveden Luis Lladó jako autor knihy: https://catalogo.iib.unam.mx/F/?func=find-b&local_base=BNM&request=Luis+Llado&x=0&y=0&find_code=WRD&adjacent=N&filter_code_2=WYR&filter_request_2=&filter_code_3=WYR&filter_request_3=&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_4=WFM&filter_request_4=. [cit. 2020-07-07]

¹¹¹ V originále: „A la gloriosa y heroica nación Checoslovaca y su inmortal hijo TOMAS G. MASARYK“ (Čapek 1942).

ilustrace českých malířů s uvedením jejich jmen (ač bez diakritiky a s překlady): Josef Mánes, Mikoláš Aleš, Zdeňka Braunerová, Adolf Kašpar, Jaroslav Benda, František Koblíha.

Luis Lladó Frabregas. Otázkou je věrohodnost informací v paratextech knihy, protože samotné autorství překladu je málo transparentní a dle našeho studia nepodložené; o životě Luise Lladó Fábregase jsme nenalezli dostatek známých dat. Narodil se na počátku 70. let 19. století¹¹² v Barceloně a od roku 1920 se v Madridu věnoval fotografii a výuce architektury na Escuela Superior de Arquitectura de Madrid. Během občanské války pracoval ve fotografickém archivu republikánské propagandy (Archivo Fotográfico de la Delegación de Propaganda y Prensa de Madrid) a hned po válce v roce 1939 odešel do Mexika se svou ženou, kde strávil své poslední roky života v exilu. Publikace *La emigración republicana española: una victora de México* (1950) odhaluje, že vedle fotografie se Lladó Fabregas věnoval vlastní literární tvorbě a žurnalistice. Jiný zdroj uvádí, že v Mexiku také překládal do španělštiny. Nedohledali jsme však žádné další dílo, ve kterém by byl Lladó Fabregas uveden jako autor či překladatel. Tento závěr potvrzuje i práce Álvareze Garcíi (2018), která pojednává o životě a díle tohoto málo známého španělského umělce. Možná se tedy jedná o jedinou knižně vydanou překladatelskou práci, která byla vydána během jeho sedmiletého působení v Mexiku.

2. KOSÍK, Karel. 1967. *Dialéctica de lo concreto: estudio sobre los problemas del hombre y el mundo*. México: Grijalbo. Překlad: Adolfo Sánchez Vázquez.

Originál: *Dialektika konkrétního (Studie o problematice člověka a světa)* (1963)

Karel Kosík byl český filozof, historik a sociolog. Jako mladý byl během druhé světové války za svou levicovou orientaci vězněn. Od roku 1953 pracoval jako akademik na Filozofickém ústavu ČSAV. Celosvětově přijímaným intelektuálem se stal právě díky svému dílu *Dialektika konkrétního*, které bylo přeloženo do mnoha jazyků. V roce 1968 byl Kosík jmenován profesorem na FF UK. Za své poslední dílo vydané za jeho života, *Předpotopní úvahy* (1997), získal Cenu Toma Stopparda. V roce 2001 mu byla udělena medaile Artis Bohemie Amicis a v roce 2016 získal in memoriam Medaili za zásluhy.

Tento překlad vznikl pravděpodobně v roce 1967, pouhé čtyři roky poté, co bylo dílo Karla Kosíka vydáno v češtině. Překlad pořídil **Adolfo Sánchez Vázquez**, kterého Kosíkovo myšlení velmi zaujalo. Adolfo Sánchez Vázquez byl španělský filozof a spisovatel, který se po

¹¹² Různé zdroje uvádí hned několik možných datumů jeho narození (1971 nebo 1972: https://www.fpabloiglesias.es/archivo-y-biblioteca/diccionario-biografico/biografias/11564_llado-fabregas-luis, 1974: biblioteca.cchs.csic.es/archivos/llado/#biografia). [cit. 2020-07-07]

občanské válce ve Španělsku uchýlil jako mladý intelektuál do mexického exilu. Na mexické univerzitě UNAM získal doktorský titul a stal se uznávaným vyučujícím filozofie. V Mexiku publikoval od 40. let minulého století až do začátku tohoto století řadu filozofických, ale i literárněvědných prací, a v roce 2011 zemřel v hlavním městě Ciudad de México.

Tiráž i prolog knihy potvrzuje, že překlad vycházel z italské předlohy, kterou roku 1965 vyhotovil Valentino Bompiani, a to s přihlédnutím k verzi německé, která vyšla těsně před vydáním mexickým. Překladatel Adolfo Sánchez Vázquez znal Karla Kosíka osobně; seznámil se s ním na mezinárodním kongresu filozofie (Congreso Internacional de Filosofía), který se konal v roce 1963 v Mexiku. Právě tam Kosík představil myšlenku svého díla, které oslovilo Sáncheze Vázqueze a ostatní myslitele, kteří společně navrhli nakladatelství Editorial Grijalbo knihu přeložit a vydat, aniž by měli možnost český originál nejprve přečíst. Když o dva roky později vyšel italský překlad, věděli, že se ve svém odhadu nespletli a že se chystají přeložit, podle nich, „jedno z nejzajímavějších děl marxistické literatury“¹¹³ (Sánchez Vázquez in Kosík, 1967: 9), které „obnovuje a obohacuje marxistickou filozofii“¹¹⁴ a „vrací se k původním myšlenkám ‚mladého Marxe‘“¹¹⁵ (ibid.: 16).

Co se týče formální úpravy, v peritextech díla nacházíme určité nesrovnalosti v dataci vydání. Ačkoliv v tiráži se uvádí rok 1967 jako datum vydání, text překladatele *Post-scriptum*, který následuje po prologu, byl sepsán v roce 1976. Na poslední straně je v informaci o tisku, který provedla tiskárna Tipográfica Barsa, poznamenáno, že titul byl dokončen v nákladu 1 000 výtisků v roce 1998. Vedle vydání, které jsme osobně analyzovali v archivu Centrální knihovny UNAM, jsme v katalogu Národní knihovny Mexika narazili na reedici téhož díla z roku 1976. Předpokládáme, že jsme tedy konzultovali toto druhé vydání, kterému náležité ediční údaje chybí nebo jsou nesprávné¹¹⁶. Nicméně překlad z roku 1967 existuje, jelikož je evidován v katalogu několika mexických a španělských knihoven.

Podle rešerše v katalogu Worldcat vyšel tento překlad také v roce 1976 v kolumbijském městě Medellín a v roce 1988 také ve Venezuele. V obou případech byla kniha publikována nakladatelstvím Grijalbo.

¹¹³ [...] una de las obras más [...] atractivas [...] en la literatura marxista“ (Sánchez Vázquez in Kosík, 1967: 9)

¹¹⁴ „[...] esfuerzo de renovación y enriquecimiento del marxismo“ (Sánchez Vázquez in Kosík, 1967: 16)

¹¹⁵ „[...] una vuelta al ‚joven Marx‘“ (ibid.)

¹¹⁶ Zůstává záhadou rok 1998, který je uveden na konci knihy jako rok tisku.

3. RICHTA, Radovan. 1971. *La civilización en la encrucijada: Implicaciones sociales y humanas de la revolución científicotécnica*. México: Siglo XXI Editores. Překlad: Fernando de Valenzuela.

Originál: *Civilizace na rozcestí – společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce* (1966)

Publikace *Civilizace na rozcestí – společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce* je kolektivní dílo jednašedesáti autorů, které vzniklo pod vedením českého sociologa a filozofa Radovana Richty. Kniha vyšla v roce 1966, kdy se Richta stal vedoucím *mezioborového vědeckého týmu pro výzkum společenských a lidských souvislostí vědeckotechnické revoluce*. Téměř okamžitě po vydání originálu byla práce převezena do slovenštiny, následovalo vydání italského překladu v roce 1968, rok poté v anglickém převodu a v roce 1971 vyšlo dílo španělsky.

Španělský překlad zhotovil Fernando de Valenzuela z českého originálu. Kniha byla vytištěna v mexickém nakladatelství Siglo XXI Editores v nákladu 3 000 výtisků. Oproti strohé obálce českého originálu má překlad na dobu vzniku velmi moderní obálku. Na přední straně obálky jsou dobové obrázky průmyslových městských částí a na zadní straně je vyobrazen Radovan Richta. Na přední záložce je přestavena myšlenka díla. Před samotným textem se nachází velmi detailní obsah se třemi úrovněmi kapitol a podkapitol. Text obsahuje mnoho poznámek pod čarou, které většinou odkazují na další autory, jejich díla a myšlenky filozofie.

Za překvapivé považujeme zjištění, že přestože překladatel Valenzuela pochází ze Španělska, kde vyšla téměř všechna jím přeložená díla, tato edice vyšla poprvé v Mexiku. Další zajímavostí je, že už v roce 1972 vznikl nový španělský překlad tohoto díla z pera Daniela Iríbara. Překlad byl publikován v madridském nakladatelství Artiach a následně v roce 1974 v nakladatelství Ayuso taktéž v Madridu. Nedopátrali jsme se vysvětlení, proč v tak krátkém časovém rozmezí vznikly hned dva španělské překlady Richtova díla, zdá se ale, že jeho publikace byla ve španělsky mluvícím světě velmi žádaná.

S překladatelem Fernandem de Valenzuela jsme se přes elektronickou korespondenci snažili nalézt odpovědi na otázky, která vplynuly v souvislosti s překladatelským procesem a opakovaným překladem (proč jeho překlad vyšel prvotně v Mexiku, a ne ve Španělsku, jaká byla motivace vzniku díla, zda převod nebyl pro nezkušeného překladatele příliš velkou výzvou – když dílo překládal, bylo mu 23 let, a zda Valenzuela věděl o druhém překladu, který vycházel

ve Španělsku atd.)¹¹⁷. Dozvěděli jsme se, že překlad Richtova díla *Civilizace na rozcestí* byl součástí velkého projektu českého nakladatelství Dilia, který „měl tehdejšímu režimu nabídnout perspektivu budoucnosti bez nutných strukturálních změn ve společnosti, kterých se tehdy dožadovali zastánci Pražského jara“¹¹⁸. Překladatel v rozhovoru uvedl: „Cílem projektu bylo dílo šířit za hranice země, o což se postaralo státní nakladatelství Dilia, které mělo k dispozici veškeré nutné prostředky pro export překladu. Nakladatelství Dilia se zasadilo o překlad díla do několika jazyků a domnívám se, že podpořilo i jeho šíření na zahraničním trhu“¹¹⁹. Valenzuela byl v době překladu studentem českých akademiků a filozofů Karla Kosíka a Jana Patočky. Radovan Richta mladého studenta oslovil a osobně mu nabídl možnost spolupráce na překladu – dal mu plnou důvěru a volnost v překladu bez supervize další osoby. Valenzuela potvrzuje, že překlad s nikým nekonzultoval a nemusel jej kvůli vnějším faktorům (např. cenzuře) pozměňovat či upravovat. Valenzuela byl prý s překladem tohoto díla o téměř 350 stranách hotov za několik měsíců. Nakladatelství mu po vydání díla zaslalo jeden exemplář, čímž byl ukončen veškerý vztah s nakladatelstvím či Richtou. Nedoověděl se, jak s jeho překladem bylo naloženo, v jaké zemi, kdy a kým byla publikace vydána.

4. FIŠER, Ladislav, BUREŠ, Milan, FRİČ, Jaromír a kol. 1973. *Carreras atléticas de fondo y medio fondo*. México: Pax México. Překlad: Karel Wendl.

Originál: *Milaři a vytrvalci* (1965)

Tuto zajímavou publikaci jsme bohužel neměli možnost fyzicky prohlédnout. Jedná se o další dílo české literatury, které bylo přeloženo a vydáno v Mexiku souhrou životního osudu jedné osoby.

Česká kniha o lehkootletických bězích na střední a dlouhé trati *Milaři a vytrvalci* je kolektivní dílo autorů z oboru sportu. Český originál zmiňuje jako autora knihy pouze Ladislava Fišera, sprintera, olympijského reprezentanta a držitele českých rekordů. Ve španělském překladu jsou jmenováni další dva spoluautoři: Jaromír Frič, český závodník, činovník, rozhodčí a lékař, a Milan Bureš, známý jako trenér českých běžkyň (Jirka 2004). Dílo bylo

¹¹⁷ Přepis elektronické korespondence ve španělštině je součástí příloh práce.

¹¹⁸ „La civilización en la encrucijada” fue parte de una amplia operación que pretendía ofrecerle al régimen una perspectiva de supervivencia basada en los milagros de la revolución científico técnica, que permitirían además evitar los cambios estructurales que ya por entonces reclamaban los partidarios de la primavera de Praga.“ (Valenzuela v korespondenci zasláné 24. 5. 2020 autorce práce)

¹¹⁹ „La operación requería una amplia difusión internacional y de eso se encargó una empresa del estado, Dilia, que gozaba de todos los privilegios de las empresas dedicadas al comercio exterior. Dilia gestionó la traducción de la obra a varios idiomas y supongo que también las oportunas subvenciones a su publicación.“ (Fernando de Valenzuela v korespondenci ze dne 24. 5. 2020)

vydáno v roce 1965 v STN (Sportovní a turistické nakladatelství) a zaplňovalo mezeru v odborné literatuře o českém sportu. Autoři se pokusili obsáhnout konkrétní tréninkové metody na podkladě vlastních i ověřených cizích poznatků a zkušeností.

Překlad titulu do španělštiny a jeho vydání v Mexiku záviselo na jedné osobě. Překladačem knihy je **Karel Wendl**, výborný maratónský běžec, který není příliš známý možná proto, že ač dosahoval lepších výkonů než olympijští vítězi, kvůli rozpočtovým omezením Československého olympijského výboru olympijských her v Melbourne v roce 1956 se nemohl účastnit. Karel Wendl byl syn českého velvyslance, hodně v dětství cestoval (v rámci diplomatických cest svého otce pobýval i v Mexiku) a v roce 1966 emigroval se svou manželkou do Mexika, kde spolupracoval s Mexickým olympijským výborem a Kulturní komisí k olympijským hrám v roce 1968¹²⁰. Než se v roce 1981 odstěhoval se svými syny do Švýcarska, v Mexiku se vedle sportu věnoval i tlumočnické a překladatelské práci (ISOH 2020). V roce 1973 se zasloužil o překlad kolektivního díla kolegů sportovců do španělštiny pod názvem *Carreras atléticas de fondo y medio fondo*. Titul vyšel podruhé v roce 1980 a 1987, opět v nakladatelství Pax México. Další vydání tohoto titulu jsme nedohledali v mexických ani španělských knihovnách.

5. ZELENÝ, Jindřich. 1974. *La estructura lógica de el Capital de Marx*. México: Ediciones Grijalbo. Překlad: Sacristián Manuel.

Originál: *O logické struktuře Marxova Kapitálu* (1962)

Přestože se nám nepodařilo prolistovat toto mexické vydání z roku 1974, zkonzultovali jsme elektronickou verzi reedice z roku 1978¹²¹ a pokusili jsme se zrekonstruovat proces vzniku tohoto překladu. Tento španělský překlad pořídil roku 1974 španělský filosof a marxista Manuel Sacristián z německého překladu *Die Wissenschaftslogik bei Marx und "Das Kapital"*, který vyšel v roce 1968 v překladu Petera Bollhagena. Jedná se o německou verzi českého díla *O logické struktuře Marxova Kapitálu*, které napsal český filozof Jindřich Zelený; dílo vyšlo v Nakladatelství Československé akademie věd v roce 1962.

Španělský překlad tedy vznikl ve Španělsku, vydalo jej v roce 1974 nakladatelství Ediciones Grijalbo v Barceloně, a v témž roce i v Mexiku. Překladatel Sacristián Luzón Manuel

¹²⁰ Na těchto olympijských hrách se do povědomí mexické veřejnosti dostalo jméno Věry Čáslavské, která na hrách v Mexiku získala několik zlatých i stříbrných medailí. Tentýž rok byla vyhlášena nejlepší sportovkyní světa.

¹²¹ Dostupné zde: <https://es.scribd.com/document/116476566/Jindrich-Zeleny-La-estructura-logica-de-El-Capital-de-Marx>. [cit. 2020-05-16]

se věnoval především své esejistické tvorbě, ale Sarrión Andaluz (2017: 62) připomíná, že byl také významným překladatelem velkých děl světové filozofie. Sacristián Manuel (2004: 53) ve své publikaci *Escritos Sobre el Capital*, která komentuje eseje a práce o Marxově *Kapitálu* uvádí, že překlad Zeleného díla vyšel v ediční řadě Teoría y realidad. V této řadě vycházely ve španělštině filozofické eseje, které diskutují politická a kulturně-společenská témata. V tiráži konzultovaného mexického překladu se píše, že překlad vyšel i v Argentině a že tuto španělskou verzi přečetl a ocenil samotný autor knihy, Jindřich Zelený¹²². Mexickou verzi uvádí prolog, který napsal Jindřich Zelený v roce 1967 pro německý překlad publikovaný v roce 1968.

Je překvapivé, že jsme v katalogu knihovny UNAM našli nejen mexický překlad, ale i český originál a jeho německou verzi. Bohužel jsou tyto a další publikace Jindřicha Zeleného¹²³ veřejnosti dlouhodobě nepřístupné.

6. (Antologie esejů) HAVEL, Václav. 1991. *La responsabilidad como destino*. México: Fondo de Cultura Económica. Překlad: Jana Novotná a Violeta Urribe.

Tato publikace je jedinečným překladem antologie několika esejů Václava Havla, které přeložily Jana Novotná a Violeta Urribe na začátku 90. let. V Roce 1991 byl překlad vydán ve španělském nakladatelství El País-Aguilar a v témž roce překlad vydal mexický kulturní fond FCE. Protože se na překladu podílely překladatelky z Česka a Španělska, předpokládáme, že španělské vydání předcházelo vydání mexickému. Prolog, který uvádí knihu i jejího autora v širším společensko-politickém kontextu, napsal Juan María Alponete. Jedná se o první souhrnný překlad Havlových esejů do španělštiny, který zahrnuje texty sepsané od roku 1975 do roku 1989: *Dopis Alexandru Dubčekovi*, *Dopis Gustavu Husákovi*, *Politika a svědomí*, *Moc bezmocných*, *Anatomie jedné zdrženlivosti*, *Děkovná řeč za Erasmovu cenu*, *O smyslu Charty 77*, *Příběh a totalita*, *Slovo o slovu*. Na konci knihy je uveden seznam jednotlivých textů.

Knihy má měkkou vazbu a jednoduchou elegantní obálku. Publikace byla vytištěna v květnu roku 1991 v dílnách Encuadernaciones Progreso v nákladu 2 000 kusů.

¹²² Bohužel se nám nepodařilo informaci ověřit; nikde jsme se nedočetli, zda byl český filozof jazykově natolik vybavený, že by si mohl přečíst španělskou verzi svého díla.

¹²³ UNAM má ve svém archivu i další dílo Jindřicha Zeleného: *Dialéctica y el conocimiento*.

7. KOŽÍK, František. 1993). *Comenio: Ángel de la paz*. México: Trillas. Překlad: Ludmila Holková.

Originál: *Anděl míru* (1984)

František Kožík byl český spisovatel, esperantista a autor historických a biografických románů. Pocházel z Uherského Brodu a (možná právě proto) napsal hned několik děl o J. A. Komenském. Už v roce 1958 vznikl jeho první román o učiteli národů *Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského*, který vyšel v anglickém a francouzském překladu. V roce 1970 autor knihu přepracoval a vydal pod názvem *Světlo v temnotách*. V roce 1984 pak vyšlo dílo věnované mládeži *Anděl míru* (Blažejovská 2015).

Ludmila Holková je velká propagátorka mexické literatury v Česku a naopak. Žije v Mexiku již přes padesát let a vedle historie se věnuje studiu kultury a literatury staré mexické nahualské kultury a překladu nahualské literatury. Do češtiny přeložila několik děl nahualské filozofie, poezie a historie podané v mýtech a legendách. Tato díla překládala ze španělských překladů, které pořídil významný akademik, historik a odborník na nahualskou kulturu, literaturu a jazyk Miguel León-Portilla, s kterým spolupracoval na četných akademických a překladatelských projektech. Jejím nejvýznamnějším překladem českého díla do španělštiny je právě tento překlad života Jana Amose Komenského, které překladatelka hodnotí jako světově důležité.

Údaje o roku vydání v paratextech se rozcházejí. V knihovně UNAM jsme konzultovali čtvrté vydání překladu publikovaného v roce 2003, ve kterém je uvedeno, že kniha byla vydaná ve španělštině poprvé v roce 1993 a přetiskem v roce 1995. Druhá edice se objevila v roce 1996 s dotiskem v roce 1998 a 2000. V katalogu knihovny UNAM jsme vypátrali tentýž překlad, u kterého je uvedeno datum vydání rok 1989. Rešerše podle ISBN knihy objevila i publikaci, která byla údajně vydána v roce 1980¹²⁴. Tento údaj je určitě mylný, protože původní dílo Františka Kožíka bylo poprvé vydáno až v roce 1985 v nakladatelství Albatros¹²⁵. Otázku prvního vydání nám pomohla rozluštit překladatelka díla Ludmila Holková. Poprvé byl její překlad vydán v roce 1993 v Trillas, mexické nakladatelství zaměřující se na pedagogickou a výchovnou literaturu, v ediční řadě Grandes Educadores.

Překlad pořídila Ludmila Holková a revizi textu provedla Marcía Torres Sasía. Kniha je opatřena dlouhým prologem, jehož autorkou je Ludmila Holková, a epilogem, což je překlad

¹²⁴ Rešerše v online vyhledávači bookfinder: https://www.bookfinder.com/search/?author=Frantisek+Kozik&title=&lang=es&isbn=9682446910&new_used=* &destination=cz¤cy=USD&mode=basic&st=sr&ac=qr. [cit. 2020-05-16]

¹²⁵ Ve velkém nákladu 18 000 výtisků.

původního autorského epilogu, jak nám potvrdila překladatelka. Biografický román ve 33 kapitolách představuje život J. A. Komenského od narození v Nivnici až po úmrtí v Amsterdamu. Kniha má měkkou vazbu a jednoduchou obálkou s portrétem Komenského. Na rubu přední strany obálky je přeložen text, který obeznamuje čtenáře s osobou J. A. Komenského. Na zadní straně obálky je podrobněji popsán Komenského přínos pro pedagogiku, filozofii humanismu a univerzální myšlení, včetně jeho díla a vliv na dnešní společnost.

V rozhovoru s překladatelkou jsme se dozvěděli, že mexická verze Kožíkovy knihy vznikla na žádost nakladatelství Trillas, které Ludmilu Holkovou oslovilo. V tomto nakladatelství totiž Holková vydala své učebnice chemie (*Química analítica cualitativa* a *Química anlítica cuantitativa*) a jako Češka by mohla být potenciální překladatelkou Kožíkova díla, které doposud nikdo nepřeložil. Podle slov překladatelky se překlad stal velmi propagovanou a známou knihou mezi pedagogy nejen v Mexiku, ale i jiných zemí Latinské Ameriky. Univerzita v Bogotě navíc pořádá semináře a kolokvia na počest Jana Amose Komenského a jeho učení. Ludmila Holková se sama některých akademických událostí účastnila a mluvila o Komenském a představovala podobnosti mezi jeho filozofií a filozofií starých Aztéků.

Překladatelka také potvrdila, že její mexické překlady lze považovat za překlady do španělštiny mexické varianty, jelikož ve svém životě i práci používá výhradně španělštinu používanou v Mexiku. Navíc také zmínila, že knihy psané evropskou variantou španělštiny pro ni nejsou jazykově čtivé a plně srozumitelné. Více detailů a dalších zajímavých údajů uvádíme v česky vedeném rozhovoru s Ludmilou Holkovou, který je součástí příloh této práce.

8. KOSÍK, Karel. 2012. *Reflexiones antediluvianas*. México: Editorial Itaca. Překlad: Fernando Valenzuela.

Originál: *Předpotopní úvahy* (1997)

Kosíkovy *Předpotopní úvahy*, poslední knižně publikované dílo za jeho života v roce 1997, byly ve španělštině prvotně vydány v Mexiku. Za překlad tohoto díla do španělštiny vdčíme Fernandu de Valenzuela. Překlad byl podpořen Ministerstvem kultury ČR a vyšel v roce 2012 v mexickém nakladatelství Editorial Itaca. Editorem vydání je David Moreno Soto a Antonín Kosík, syn Karla Kosíka. Kniha vyšla v měkké obálce s jednoduchou ilustrací Efraína Herrery a byla vytištěna v tiskárně Impresiones Integradas de Sur v nákladu 1 000 výtisků. Na zadní straně obálky je stručně představen autor Karel Kosík, jeho dílo a filozofie, o které tato kniha pojednává. Na předposlední straně je mylně uvedeno, že tento překlad je prvním Kosíkovým

dílem přeloženým do španělštiny, a že v budoucnu budou publikovány další překlady Kosíkovy práce. Od roku 2012 žádná z Kosíkových publikací do španělštiny přeložena nebyla¹²⁶.

Překlad takového díla bylo jistě dlouhodobý projekt. Jedná se o antologii zápisů Kosíkových přednášek, konferencí, publikovaných článků i nepublikovaných myšlenek. Dílo má mnoho kapitol týkajících se různých témat: od teorie tržní ekonomiky, síly imaginace, přes lidský úsměv až po ideologii kultur.

Z korespondence s překladatelem se nám nepodařilo zjistit, jakým způsobem byl iniciován překlad této knihy, jakou úlohu ve vydavatelském procesu hrál Antonín Kosík, proč byl překlad Kosíka opět vydán v Mexiku, a ne ve Španělsku, kdo žádal o podporu Ministerstva kultury ČR atd. Dozvěděli jsme se ale, že Valenzuela byl žákem Karla Kosíka a Jana Patočky a k jejich filozofii měl velmi blízko; byl tedy ideálním překladatelem – překládal do svého mateřského jazyka téma, kterému skvěle rozumí. Valenzuela nám prozradil, že kromě *Předpotopních úvah* přeložil i Kosíkovo dílo *Století Markéty Samsové* (1993) (*El siglo de Marketa Samsa*). Do španělštiny také převedl dílo Jana Patočky *O smysl dneška* (1965), které vydalo španělské nakladatelství Ediciones Akal pod názvem *Los intelectuales ante la nueva sociedad*. Valenzuela písemně také připomněl, že přeložil několik knih svého blízkého přítele Tomáše Halíka. Vedle překladu novel, esejů, článků atd. Valenzuela od 70. let organizoval na španělských univerzitách Universidad Menéndez Pelayo de Santander a Universidad del País Vasco de San Sebastián semináře o Střední Evropě, kterého se účastnily přední postavy kulturní a politické scény Česka a Slovenska (potažmo tehdejšího ČSSR), Maďarska a Polska. Semináře Valenzuela organizoval a řídil celých šestnáct let. Za svou zásluhu za propagaci české kultury v zahraničí získal v roce 2007 cenu Gratias Agit.

9. SEDLÁČEK, Tomáš. 2014. *Economía del bien y del mal*. México: Fondo de Cultura Económica. Překlad: Adolfo García de la Sienna.

Originál: *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi* (2009)

Tomáš Sedláček je významný český ekonom, teoretik a pedagog na UK. Jako mladý doktor filozofie se stal po přelomu tisíciletí poradcem prezidenta Václava Havla a poté ministrem financí. V roce 2009 sepsal svou první teoretickou knihu *Ekonomie dobra a zla: Po stopách*

¹²⁶ Do španělštiny bylo přeloženo následující dílo Karla Kosíka (nezmiňujeme kolektivní díla, na kterých spolupracoval): *Dialéctica de lo concreto* (México: 1976), *Dialéctica y moral* (Culiacán: 1978), *El individuo y la historia* (Santiago de Chile: 2010), *Reflexiones antediluvianas* (México: 2012).

lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi, která se okamžitě stala bestsellerem nejen pro odborníky a zájemce o ekonomii. V roce 2012, kdy kniha vyšla v reedici, za ni obdržel Německou ekonomickou knižní cenu (Deutscher Wirtschaftsbuchpreis). Obsáhlé dílo přeložil v roce 2014 mexický ekonom Adolfo García de la Sienna do španělštiny pod názvem *Economía del bien y del mal. La búsqueda del significado económico desde Gilgamesh hasta Wall Street*. Tiráž konzultované knihy uvádí, že předlohou byl anglický překlad, který vyšel v roce 2011 v překladu Douglase Arellanesa¹²⁷.

Adolfo García de la Sienna Guajardo je akademik působící na mexické univerzitě Universidad Veracruzana, který se zabývá logikou, metodologií a filozofií ekonomie, filozofií společnosti a teologií. Svůj doktorský titul získal na kalifornské univerzitě Stanford University a už v 80. letech minulého století překládal literaturu faktu anglicky píšících autorů¹²⁸. Zdá se, že publikace Tomáše Sedláčka je jediná kniha, kterou přeložil nepřímo z anglického překladu.

Mexický překlad vyšel díky fondu FCE. Samotnému textu předchází obsah, věnování, citace Alexandra Popea, prolog napsaný Václavem Havlem již pro českou verzi z roku 2009 a poděkování autora doplněné pro anglické vydání v roce 2011. Téměř pětisetstránkové dílo je uvedeno úhledně zpracovaným přehledem kapitol. Na záložce obálky byly otisknuty přeložené citace (recenze Sedláčkovy knihy) ekonomky Deirdre McCloskey, Václava Havla a deníku The Financial Times. Zadní strana obálky představuje Tomáše Sedláčka a jeho knižně vydané dílo. Technickou revizi mexického vydání provedl Alfonso Ávila del Palacio a obálku zhotovila Paola Álvarez Baldit. Publikaci vytiskly dílny Encuadernaciones Progreso v nákladu 2 000 výtisků. Tato kniha má úplnou a velmi dobře strukturovanou informaci v tiráži, která nám umožnila dohledat a interpretovat proces vzniku překladu.

Do korpusu nezařazená skripta pro studenty UNAM:

KOSÍK, Karel. 1974 (1978). *Dialéctica y moral*. Culiacán: Universidad Autónoma de Sinaloa. Překlad: „španělská verze A. J. A.“

Přestože tato publikace nesplňuje kritéria tištěné (odborné) knihy, zmiňujeme ji pro co nejúplnější přehled o překladech literatury faktu. Jedná se o kratší publikaci (32 stran) měkké

¹²⁷

Dostupné

zde:

<https://books.google.cz/books?id=DtRoAgAAQBAJ&pg=PR4&dq=Ekonomie+dobra+a+zla+in+ENGLISH&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiejcSboeDpAhXQiVwKHdyjAocQ6AEIKjAA#v=onepage&q&f=false>. [cit. 2020-05-16]

¹²⁸ Více o překladech Adolfa Garcíi de la Sienna na: <https://www.uv.mx/ifilosofia/files/2017/06/CVU-SIENRA.pdf>. [cit. 2020-05-16]

vazby, která byla vytvořena pravděpodobně jako studijní materiál pro studenty filozofie. Publikace vyšla v nakladatelství univerzity Universidad Autónoma de Sinaloa v nákladu 500 výtisků. Poznámka v tiráži uvádí, že se jedná o španělskou verzi textu převzatého z *La conception marxiste de l'homme*, Paříž, 1964. Nepodařilo se nám dohledat, zda se jedná o odbornou publikaci, příspěvek na konferenci či francouzský překlad díla *Dialektika konkrétního*. Záhadou je také autor překladu (potažmo mexické verze), který je uveden pouze jako A. J. A. Jelikož publikaci chybí prolog, úvod, doslov či obsah, přikláníme se k názoru, že se jedná o jakési shrnutí Kosíkovy filozofie ve španělštině, které má sloužit jako didaktická pomůcka. Text tedy nelze považovat za překlad jako takový.

4.2 Shrnutí výsledků výzkumu překladů české literatury v Mexiku

Tato kapitola nabízí odpovědi na některé výše předložené otázky a reaguje na koncepty zmíněné v předchozích kapitolách práce.

Na základě diachronního studia mexických překladů jsme mohli pozorovat souvislost mezi překladovou produkcí a vývojem česko-mexických vztahů, čímž jsme potvrdili, že produkce překladu hraje významnou roli v literárně-kulturní komunikaci a zároveň souvisí s kulturně-politickým kontextem obou zemí¹²⁹. Počet překládaných děl české literatury v Mexiku významně vzrostl v 80. a 90. letech, tedy v období, kdy probíhala častá kulturní interakce mezi oběma zeměmi. V tomto období také v mexické společnosti docházelo k významným změnám (např. již zmíněný proces alfabetizace), stejně jako v mexickém knižním trhu, ve kterém našla své místo zahraniční nakladatelství a stále větší moc začaly získávat nadnárodní nakladatelské skupiny. Nakladatelství, která se podílela na vydávání české literatury (a to především krásné literatury) významnou měrou, Tusquets Editores, Editorial Planeta, Seix Barral, se stala součástí velké nakladatelské skupiny Grupo Planeta. Původně menší mexické nakladatelství Ediciones Grijalbo, které vydalo velká esejistická díla českých filozofů (Kosíka a Zeleného), přešlo v roce 1989 pod správu nakladatelského giganta Random House. Domácí literární produkce Mexika byla čím dál více vytlačována zahraniční literaturou, především z velkých a jazykově dominantních kultur. Dle našeho výzkumu soudíme, že úbytek domácí literární produkce v Mexiku souvisí s dovozem zahraniční literatury a zároveň tedy

¹²⁹ Možná není náhoda, že první mexický překlad české literatury je dílo o TGM. První československý prezident byl a je v Mexiku velmi známý, o čemž svědčí i to, že je po něm pojmenován jeden z hlavních bulvárů města Mexika, kde stojí socha TGM. Možná se dokonce jedná o překlad některých textů, které věnoval v roce 1936 Vlastimil Kybal národní knihovně Biblioteca Nacional.

znamená příležitost pro dovoz překladové literatury i z kultur menšího dosahu, mezi které patří i česká literatura. Překladová literatura má pak možnost vyplnit prázdný literární prostor domácího trhu, nebo jej obohatit o nové žánry, témata apod.

Již jsme vysvětlili, že překlady české literatury do španělštiny jsou překlady z menší kultury do kultury větší. Přestože bychom očekávali vyšší počet překladů české literatury pořízených z druhé ruky, tj. vycházející z překladu nikoliv z českého originálu, většina české literatury vydané v Mexiku byla do španělštiny přeložena přímo. Není příliš překvapivé, že jsme se u překladu poezie z pera mexického překladatele Miguela Ángela Florese setkali s podstročником. Přestože jsme nastínili Popovičovu kritiku překladů z druhé ruky a použití podstročniku, hodnotíme pozitivně překladatelovo rozhodnutí využít pomoci rodilého mluvčího za účelem jazykové přesnosti. Translatologická analýza překladů poezie pořízených za česko-mexické spolupráce a hodnocení jejich kvality přesahuje téma naší práce, ale jsme toho názoru, že v případě překladu z malé kultury je možné sáhnout i k méně obvyklým či méně doporučovaným metodám překladu. Nabízelo by se porovnat kvalitu překladu poezie za využití podstročniku a za využití cizojazyčné předlohy, tj. nepřímého překladu, ale toto téma taktéž přesahuje zaměření této práce.

Jak jsme mohli pozorovat, česká literatura v překladu se do Mexika dostává třemi různými způsoby (srov. Nováková 2015):

- a) Iniciale překladu v Mexiku: dílo je přeloženo do mexické variety španělštiny mexickým či v Mexiku žijícím překladatelem (i českého původu) a přímo poprvé vydáno v Mexiku.
- b) Iniciale překladu mimo Mexiko: dílo je přeloženo do evropské/mexické španělštiny zahraničním překladatelem (českého/španělského nebo mexického původu) a poprvé vydáno v Mexiku.
- c) Dovoz překladu pořízeného v jiné hispanofonní zemi: dílo je přeloženo do jiné než mexické španělštiny a poprvé vydáno v jiné zemi a následně distribuováno v Mexiku bez úprav či s menšími úpravami.

Přestože případů a) a b) není zanedbatelné množství, dovoz překladů české literatury (především ze Španělska) je významný. Na vzniku překladů české literatury v Mexiku mají zásluhu vedle překladatelů mexického původu také čeští překladatelé žijící v Mexiku (Alexandra Šapovalová, Ludmila Holková, Alena Pavelková).

U ryze mexických překladů, jejichž paratexty či překladatelé poskytl více informací, jsme mohli určit, kdo konkrétně iniciuje překlad českého díla. V našem korpusu jsme se setkali se třemi možnostmi: a) překladatel má osobní zájem dané dílo přeložit, b) jiná osoba či entita

motivuje překlad díla pro jeho následné využití k uměleckému ztvárnění (v našem případě divadelnímu), a c) překlad vznikne na zakázku nakladatele. Uspokojivé pro nás bylo zjištění, že iniciace prvních dvou typů v případě překladů české literatury v Mexiku nebylo málo. Domníváme se, že substandardní překlad s převažujícím ekonomickým zájmem překladatele (dle Popoviče) bychom mezi zkoumanými překlady korpusu, po jejich hlubší analýze, našli stěží. Přestože vydávání některých překladů v Mexiku jistě mělo vedle literárně-kulturního záměru i záměr ekonomický, nelze slučovat úmysl nakladatele a překladatele dohromady. Domníváme se, že u překladů vydaných nezávislým nakladatelstvím či podpořených českou či mexickou státní institucí, literárně-kulturní cíl stojí na prvním místě.

Vedle mexických institucí, které podpořily vznik překladu české literatury v Mexiku (CONACULTA, Secretaría de Cultura, FCE), tuto překladovou produkci podpořilo dvakrát Ministerstvo kultury ČR; v roce 2012 překlad Kosíkova eseje *Reflexiones antediluvianas* z pera Fernanda de Valenzuela a v roce 2017 Ryšavého román *Siberia* v překladu Jorge Simóna. Z rozhovoru s překladatelem Fernandem de Valenzuela jsme se dozvěděli, že i české nakladatelství Dilia se v 70. letech zasloužilo o šíření překladové produkce české literatury v zahraničí¹³⁰.

Na základě našeho korpusu můžeme říci, že byl v Mexiku hojně překládán český esej, vydaný (většinou) menšími mexickými nakladateli. Téměř všechny tituly, které svým žánrem spadají do kategorie eseje, literatury faktu, poezie a dramatu, byly přeložené z českého originálu a vydány přímo v Mexiku. Významný podíl těchto děl české literatury v Mexiku vyšel (původně i z dovozu) díky působení státních institucí, které fungují jako státní nakladatelství: instituce CONACULTA a FCE v Mexiku vydaly další významné české autory (Čapek, Hašek, Sedláček, Seifert) nebo vydání překladu podpořily (Havel, Blatný, Holan). Tyto instituce vydávaly, společně s tehdy menšími nakladatelstvími, překlady české literatury z dovozu do konce 20. století. Dovoz literatury po přelomu století se stal monopolem velkých nakladatelských skupin. Velká španělská nakladatelství s pobočkami v Mexiku dováží především uměleckou prózu, s velkou převahou díla Milana Kundery. Například mezi roky 2006 a 2016 se do Mexika dovážely téměř výhradně překlady románů Milana Kundery. Velkým dovozcem se stalo nakladatelství Tusquets Editores, které překlady Fernanda de Valenzuela vydávalo v řadě Andanzas. Zůstává tajemstvím, proč některé překlady z pera španělského překladatele

¹³⁰ Také díky tomu, že nakladatelství vlastnilo práva na vydávání některých českých autorů v zahraničí, jak uvádí Cuenca (2013: 67–68).

Fernanda de Valenzuela (např. Richta 1971 a Kosík 2012) vyšly poprvé či pouze v Mexiku, nikoliv ve Španělsku. Ani samotný překladatel na tuto otázku neznal odpověď.

Mexický knižní trh sice je velký, ale domácích čtenářů není k jeho velikosti úměrné množství. V porovnání s realitou českého knižního trhu si můžeme všimnout, že překlady v Mexiku vychází v opravdu velkém nákladu. Díky technické tiráži v Mexiku vydaných překladů jsme se u vybraných knih dozvěděli přesný počet výtisků daného vydání. V případě některých vydání nás velikost nákladu zaskočila, např. Kunderův román *Inmortalidad* v Mexiku vyšel v nevídaně velkém nákladu 30 000 kusů.

Pro posouzení jednotlivých děl korpusu mexických překladů i jeho celkového zhodnocení jsme se opírali o studium vnějšího společenského kontextu překladatelské činnosti, spadající do Popovičovy sociologie překladu. Zabývali jsme se nejen překladatelem a překladem jako procesem a produktem, ale i interpretací vnějších okolností geneze překladového díla (kulturně-politický kontext vzniku překladu, fungování knižního trhu, nakladatelská politika atd.). Pozorovali jsme překlady v širším kontextu a v různých souvislostech, a využívali teorie polysystémů, která pohlíží na překlad jako jeden ze systémů onoho „systému systémů“, který je v neustálé interakci s dalšími systémy (literárním a kulturním), které ovlivňuje a je jimi zároveň ovlivňován. Rozhovory s překladateli nám přinesly mnoho odpovědí na naše otázky a vyplnily prázdná místa výzkumu. Svědectví překladatelů je velmi cenné v tom, že komentuje objektivní realitu a zároveň subjektivní pohled na věc. Díky komentářům překladatelů jsme mohli lépe zkonstruovat překladatelsko-nakladatelský proces a pochopit pohnutky geneze překladu a jejich vztah k překládanému dílu či autorovi.

5. ČESKÉ PŘEKLADY MEXICKÉ LITERATURY

Pro komplexní zmapování překladů české literatury vydaných v Mexiku jsme se rozhodli aktualizovat přehled českých překladů mexické literatury a oba získané korpusy porovnat.

Doposud nejaktuálnějším zpracováním českých překladů hispanofonních autorů je *Historia de las traducciones checas de literaturas de España e Hispanoamérica*, přehled Miloslava Uličného z roku 2005. První přehled českých překladů latinskoamerických děl (včetně děl mexických autorů) vytvořila Helena Kunzová. Čtyřstránková bibliografie, jež zachycuje překlady pořízené od roku 1898 do roku 1964, byla publikována v roce 1966 jako součást díla *Dějiny literatury Latinské Ameriky*. Jedná se o českou verzi přehledové knihy *Historia de la literatura hispanoamericana I-II*, jejímž autorem je Anderson Imbert; překlad do češtiny pořídili Josef Forbelský a Sylva Pavlíková. V roce 1967 je vydán další třístránkový přehled latinskoamerických autorů píšících španělsky a portugalsky, jejichž díla byla přeložená do češtiny do roku 1966, a to jako součást knihy Jitky Pouškové *Encuentros con la América Latina*. Uličný (2011: 202) uvádí, že při příležitosti pětistého výročí objevení Ameriky časopis Ibero-Americana Pragensia vydal rozšířenou a aktualizovanou bibliografii českých překladů, *Literaturas ibero-americanas en la traducción checa*, kterou sepsaly v roce 1992 Hedvika Vydrová (Hispanická Amerika) a Šárka Grauová (Brazílie). Uličný (2005: 58–69) nabízí přehled přeložených ukázek textů z latinskoamerické literatury publikovaných ve dvouměsíčníku *Světová literatura*, který vycházel mezi lety 1956 a 1996. V periodiku vycházely překlady latinskoamerické literatury, mezi kterými měly texty mexické literatury velké zastoupení.

Vycházíme-li z historie česko-mexických kulturních vztahů, není překvapením, že díla hispanoamerických autorů se začala překládat až ve 20. století, zatímco první české překlady španělských klasiků (např. Luise de Góngory) vychází už od roku 1835 v časopisu *Květy*. Jak uvádí Uličný (2005: 19), první knižně vydaný překlad vyšel v roce 1838; jedná se o výbor pěti Cervantesových *Novelas ejemplares* (Příkladné novely) vydaný pod názvem *Nowelly* v překladu J. B. Pichla. Čeští čtenáři se prvního překladu latinskoamerických autorů dočkali až o téměř 80 let později. V roce 1907 byl v časopisu *Květy* publikován překlad básní mexických básníků, které vybral a přeložil Antonín Pikhart. Uličný (2005: 73) podotýká, že někdy je za první český překlad latinskoamerické literatury považován Vrchlického překlad díla *La verdad*

sospechosa, který vyšel pod názvem *Lež na lež* už v roce 1898¹³¹; autorem je dramaturg mexicko-španělského původu Juan Ruiz Alarcón¹³².

Uličný (2005) hodnotí a analyzuje všechny práce shrnující české překlady latinskoamerické literatury a sám vlastní přehled českých překladů latinskoamerické literatury řadí chronologicky. Když porovnáme přeložená díla z jednotlivých literatur latinskoamerických zemí, mexičtí autoři patří mezi nejpřekládanější. Uličný (ibid.) ve své bibliografii překladů zmiňuje přes 60 titulů mexické literatury přeložených do češtiny. Je pozoruhodné, že poměr žánrového zastoupení překládané mexické literatury je poměrně vyvážený v porovnání s argentinskou literaturou s převahou překládané prózy a kubánskou literaturou, ze které nebylo přeložené žádné dramatické dílo. Uličný (2011: 204) také podotýká, že překlady mexické literatury se obecně soustředí mnohem méně než jiné latinskoamerické literatury na záměr „prodat jméno“ (až na výjimku velikána mexické literatury Carlose Fuentesese, jehož překlady mezi převody mexické literatury do češtiny převažují).

5.1 Aktualizace a popis korpusu

Uličný svou publikaci, která vyšla v roce 2005, doplnil o aktualizovanou bibliografii českých překladů mexických autorů v článku *Literatura mexicana en las traducciones checas* (2011). V jeho seznamu přeložených děl mexické literatury nicméně chybí překlady, které vyšly v posledním desetiletí, a několik publikací, které Uličného pozornosti unikly. Na základě práce s databázemi, nakladatelskými paratexty a katalogy českých knihoven jsme se snažili aktualizovat Uličného bibliografický seznam překladů mexické literatury češtiny do roku 2019 včetně a doplnili jsme jej o téměř dvě desítky titulů. Konkrétně jsme pracovali s těmito zdroji:

- Historia de las traducciones checas de literaturas de España e Hispanoamérica (Uličný 2005)
- Index Translationum: Bibliografía Internacional de la Traducción¹³³
- Národní knihovna České republiky¹³⁴

¹³¹ Uličný (2011: 219) zmiňuje, že o tomto překladu mnoho nevíme, jelikož v českých veřejných knihovnách není k dispozici jediný výtisk. Rok vydání, nakladatel, i počet stran jsou tedy sporné údaje.

¹³² Juan Ruiz Alarcón sice prožil dětství a mládí v Mexiku, ale jeho literární produkce spadá druhé části života, kterou strávil ve Španělsku. Přestože jeho tvorba se z tohoto důvodu řadí do španělského Zlatého věku, Uličný Ruize Alarcóna do seznamu překladů mexické literatury zařadil. V našem aktualizovaném seznamu překladů autora podle Uličného vzoru také ponecháváme.

¹³³ Vyhledávání bibliografie přeložených knih na platformě UNESCO: <http://www.unesco.org/xtrans/bsform.aspx?lg=2>. [cit. 2020-05-15]

¹³⁴ Online databázi Národní knihovny ČR lze konzultovat zde: https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkck. [cit. 2020-05-29]

- Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945 – Obec překladatelů¹³⁵
- Tištěná publikace katalogu pro knihovnu Carlose Fuentesese – Instituto Cervantes v Praze¹³⁶
- Databáze knih – bibliografie (nejen) mexických titulů přeložených do češtiny¹³⁷

Výsledkem rešerše je bibliografický seznam děl mexické literatury přeložených do češtiny od roku 1898 (tj. rok prvního překladu¹³⁸) do roku 2019 včetně. Ačkoliv naším cílem je podat obraz o překladech vydaných v knižní podobě, v seznamu zachováváme, podle vzoru Uličného, dva výbory poezie, které vyšly časopisecky¹³⁹. Do našeho přehledu bibliografie ale na rozdíl od Uličného nezahrnujeme dva tituly, které jsou výběrem adaptací mexického námětu zpracované Oldřichem Kašparem v překladu *Děti opeřeného hada* a vydané s překlady L. Holkové jako bilingvní text¹⁴⁰. Celkem bylo během 20. století a na začátku 21. století do češtiny přeloženo 83 titulů mexických autorů s tímto žánrovým poměrem: próza 58, drama 14, poezie 11. V této kapitole zmíníme nejvýznamnější překlady; celý seznam je k nahlédnutí v příloze této práce.

Z diachronního hlediska se překlad mexické literatury u nás vyvíjel následovně:

¹³⁵ Obec překladatelů nabízí bibliografickou databázi překladů podle jazykových oblastí. Překlady španělsky píšících autorů zde: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/ZZPREKLADY/totalspanelstina.htm>. [cit. 2020-04-10]

¹³⁶ Online verze Místní kolekce (Colección local) (nejen vydaných) překladů pro rok 2008: https://www.cervantes.es/imagenes/file/biblioteca/coleccion_local_catalogo_praga.pdf. [cit. 2020-05-15]

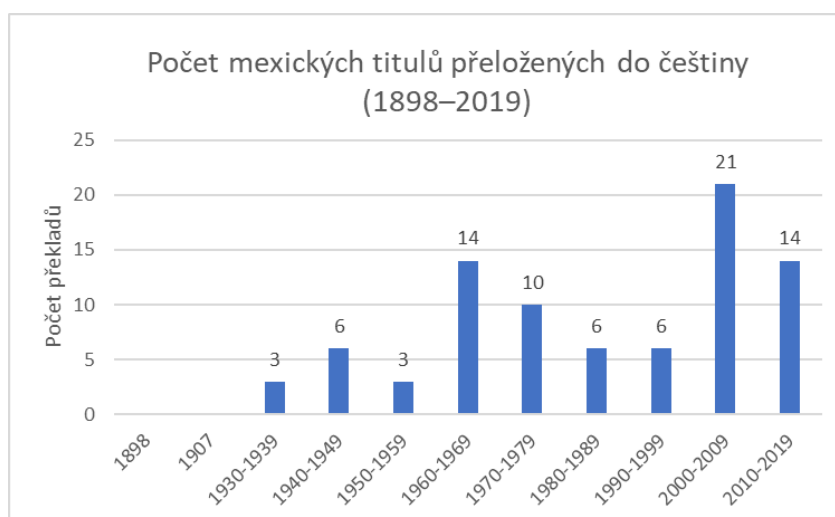
¹³⁷ Překlady knih vydaných v českých nakladatelstvích lze konzultovat online na <https://www.databazeknih.cz/>. [cit. 2020-05-29]

¹³⁸ V seznamu ponecháváme Vrchlického překlad *Lež na lež*, ačkoliv se nejedná o dílo mexické literatury v pravém slova smyslu.

¹³⁹ Jedná se o výbor poezie *Deset mexických básníků* vydaný v překladu A. Pikharta v časopisu *Květy* v roce 1907 a *Ovzduší samoty mlčenlivé*, výbor v překladu I. Slavíka vydaný v roce 1963 v časopisu *Světová literatura*.

¹⁴⁰ Jedná se o tato již výše zmíněná díla: *El coyote y el tlacuache y otros cuentos mexicanos / Kojot a oposum a jiné mexické pohádky* a *Por qué los indios temen el canto del búho / Proč se indiáni bojí soviho křiku*.

Graf 9: Vývoj českých překladů mexické literatury



Zdroj: vlastní šetření

Po prvních překladech z roku 1898 a 1907 zmíněných výše byly další překlady mexické literatury pořízeny až ve 30. letech. Prvním z nich je překlad významného mexického díla *Los de Abajo* z pera Mariana Azuely, který vyhotovil učitel a knihovník J. Kubíček pod názvem *Demetrio: Ti zdola*. O další dva překlady se zasloužil Z. Šmíd, jeden z nejpłodnějších překladatelů španělsky píšících autorů a průkopník šíření hispanoamerické literatury u nás, a to v první polovině 20. století, který převedl *Krvavý déšť* (Luis Martín Guzmán) a trojici esejů *Triptych: Cikánská píseň na oslavu Panny Marie, Vidina Anahuacu, Pád* (Alfonso Reyes).

V dalším desetiletí bylo vydáno 6 překladů různých autorů. U některých publikací je nejasný či sporný rok vydání (Ruiz de Alarcón, *Otcovrah aneb čest se platí draho* v překladu V. Renče), autorství (román *Výhěň* v překladu F. Nechvátala) nebo jméno překladatele (Guzmán Martín, *Orel a had*). Za zmínku stojí dva překlady autora G. López y Fuentes, *Můj generále!* (překlad J. Karsten) a *El indio* (překlad J. Rosendorfský), které vyšly v roce 1941, přičemž se jedná o první překlady mexické literatury, jejichž publikace zasahuje do válečných let. Na sklonku 40. let vyšly prozaizované dějiny Josého Mancisora pod názvem *Ve větrné růžici* v překladu J. Kuchvála a M. Pařavy.

Zdá se, že mrazivá politika 50. let v Československu ovlivnila i překládání a vydávání mexické literatury. V tomto desetiletí byly pořízeny pouze tři překlady, dva z pera J. Kvapilové, která převedla *Nepłodný mrak* od Antonia Rodrígueza a *Svítání v hlubinách* od Josého Mancisora. O třetí překlad se zasloužil V. Businský, který do češtiny převedl divadelní hru Ruize de Alarcóna (již podruhé), tentokrát s názvem *Podezřelá pravda*.

V 60. letech překlady mexické literatury zaznamenaly velký zlom. Bylo přeloženo celkem 14 titulů; 6 dram, 5 prozaických děl a 2 výběry poezie, které vydalo především

nakladatelství Dilia a v menší míře pak nakladatelství Odeon¹⁴¹ a Státní nakladatelství krásné literatury. K překladům mexické literatury se vrátil Z. Šmíd, který převedl divadelní hru *Malý den hněvu* od Emilia Carbadilla. Jako překladatel vstoupil na scénu I. Slavík, jenž přeložil tehdejší současné autory poezie ve výboru *Ovzduší samoty mlčenlivé* a také vybrané prozaické texty mexické a aztécké literatury vydané jako *Sláva a pád Tenočtitlánu*. Českým milovníkům divadla se představilo mexické drama prostřednictvím her autorů S. Inclána Federica (*Julie umírá každou noc* a *Noc s Casanovou* v překladu J. Makariuse) a Rafaela Solany (*Mohou být ženy biskupkami?* v překladu K. M. Walló a *Štědrovečerní salát* v převodu M. Effenbergerové). V roce 1964 byl znovu přeložen román *Los de abajo* od Mariana Azuely, tentokrát jako *Vojáci bídy* podle V. Čepa. V témž roce byl českým čtenářům představen významný mexický autor Juan Rulfo, jehož dílo *Llano v plamenech* přeložil V. Kajdoš. V roce 1966 vyšly poprvé v češtině dva tituly nejpřekládanějšího mexického autora Carlose Fuentes¹⁴². Román *Nejprůzračnější kraj* vydalo nakladatelství Odeon v překladu jednoho z nejvýznamnějších českých překladatelů ze španělštiny E. Hodouška. Další velké Fuentesovo dílo, *Smrt Artemia Cruze*, vyšlo v překladu Hany Posseltové v nakladatelství Mladá fronta. L. Čivrnému se ve stejném roce podařilo vydat překlad výboru poezie mexického básníka Octavia Paze, který nazval *Na břehu světa*.

Trend četných překladů pokračoval i v 70. letech, vycházely především v nakladatelstvích Odeon a Dilia. Mezi významné publikace patří například sbírka povídek *Bájení* Josého Arreoly v překladu E. Hodouška. J. Makarius přispěl již svým třetím překladem dramatu od S. Inclána Federica, *Romeo a Julie dnes nehrají*. Tento překladatel také společně se svou ženou vydal překlad divadelní hry *Jako dva holoubci, jako dvě hrdličky* od Maruxy Vilalty pouhý rok po publikování mexického originálu. Poprvé byl v překladech představen Agustín Yáñez (*Děšť na spadnutí* v překladu V. Čepa) a mladá autorka Rosario Castellanos (*Kněžka temnot* v překladu J. Pechara). Další divadelní hru od Emilia Carbadilla *Hodinář z Cordoby* přeložil V. Horáček. Velmi pozoruhodné překladatelské dílo předkolumbovské literatury je práce I. Slavíka z roku 1976: *Popol Vuh a výbor z Letopisů Cakchiquelů a knihy Chilama Balama čili proroka Jaguára na Yucatánu*; překlad této knihy pořídil z originálních textů s přihlédnutím k poznámkám ve španělštině. V témž roce českému čtenáři V. Mikeš

¹⁴¹ Nakladatelství Dilia, Odeon a Artia se ještě před uvolněním knižního trhu v roce 1989 snažila propagovat českou literaturu v zahraničí překladovými publikacemi.

¹⁴² Ještě před prvními knižními překlady byl v roce 1965 publikován v časopisu Světová literatura překlad Fuentesovy novely *Aura* v překladu V. Medka (Obec překladatelů).

přiblížil aztéckou poezii ve sbírce *Tanec živlů*, na které pracoval společně s českým etnologem F. Vrhelem. Byly vydány další dva výběry poezie: *Motýl z obsidiánu: Parafráze aztécké lyriky* v překladu I. Slavíka a básně ve výboru *Na vějíři váha slunce*, které převedl V. Maršíček.

V 80. letech překladů ubylo, ale je zřejmý zájem o předkolumbovskou tematiku. V roce 1980 byl vydán výběr mexických legend a pohádek *Děti opeřeného hada*, který přeložili O. Kašpar a E. Máňková. O. Kašpar také vydal o dva roky později úvahu tehdejšího mexického prezidenta Josého López Portilla y Pacheco jako *Příchod opeřeného hada*. Českým čtenářům byla poprvé představena kronika španělského conquistadora Bernala Díaze del Castillo jako *Pravdivá historie dobývání Mexika I-II* v překladu L. Kulta. Překlad Rulfova díla *El llano v plamenech* byl rozšířen v podání E. Hodouška a V. Kajdoše, kteří přispěli překladem jednoho z nejslavnějších mexických děl *Pedro Páramo*. V roce 1988 byla v češtině poprvé vydána poezie a próza Juany Inés de la Cruz v překladu J. Forbelského a I. Slavíka jako *Naděje do zlata tkaná*. Na padesát mexických básníků představil M. Uličný ve výboru poezie *Sluneční hodiny. Sto let mexické poezie*, který obsahuje i biografie překládaných latinskoamerických autorů.

Podobně jako u překladů španělské literatury, i přes politické uvolnění a vznik nového demokratického státu, jsou 90. léta typická úbytkem překladů z mexické literatury. Na druhou stranu vyšly rekordní 3 výběry poezie; poezie se v této dekádě stala nejpřekládanějším žánrem. Za jedním překladem mexické poezie stojí V. Mikeš, který převedl výbor *Pták vteřiny* od Octavia Paze, a pak také soubor esejů *Luk a lyra* od téhož autora. Dalším titulem je výbor z aztécké, kečuánské a mexické poezie *Neuvadnou mé květy, neumlknou mé písně*, který pořídil O. Kašpar. L. Holková se zasloužila o překlad básnické sbírky *Rozezni svůj atabal*, díla nejznámějšího předkolumbovského básníka Nezahualcóyotla, jenž tvořil v domorodém jazyce nahuatl. Byl také vydán již třetí překlad *Podezřelé pravdy* od Ruize de Alarcóna v převodu V. Mikeše. Jediný román vydaný v posledním desetiletí 20. století je *Koření vášně* od současné autorky Laury Esquivel, který převedla A. Jurionová.

Prvních deset let nového tisíciletí přineslo 21 překladů mexické prózy vydaných v mnoha nových nakladatelstvích. První dva tituly z roku 2000 se vracejí k předkolumbovské literatuře. O. Kašpar spolu s E. Máňkovou přeložili Cortésovy *Dopisy. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenočtitlánu* a I. Slavík doplnil a reeditoval svůj překlad svaté knihy Mayů *Popol Vuh*. Během prvního desetiletí 21. století bylo přeloženo 5 titulů Carlose Fuentesese: *Diana aneb osamělá lovkyně* (M. Hulešová), *Pohřbené zrcadlo* (A. Tkáčová), *Starý gringo* (V. Medek),

Milan Kundera. *Tajná idyla* (D. Poláková) a *Orlí Křeslo*¹⁴³ (J. Zamorová). Z mexické beletrie bylo představeno dílo Normy Lazo (*Věřící* v překladu M. Pilátové) a Pabla Borése (*Had našeptávač* v převodu L. Kučírkové). Překlad se zaměřil i na filozofické texty a eseje: E. Mánková převedla dílo Miguela León-Portilly *Aztécká filozofie. Myšlení Nahuů na základě původních pramenů*, L. Holková filozofický text *Huehuetlahtolli: Svědectví starého slova* od téhož autora, M. Housková představila nový překlad díla *Vidina Anáhuacu* od Alfonsa Reyese, M. Riebová přeložila prozaické dílo *Obřady chaosu* od Carlose Monciváise. Zajímavým počinem je překlad korespondence a deníků významné mexické umělkyně Fridy Kahlo, *Intimní autoportrét*, který pořídil L. Janda. Českým čtenářům byla představena mexická autorka polského původu Elena Poniatowska v překladech A. Tkáčové, *Ztřeštěná sedma, portréty mexických umělkyně a Drahý Diego, objímá Tě Quiela*. Jako kolektivní dílo publikovala výběr hispanoamerických povídek, z nichž devět pochází z pera mexických autorů, E. Lukavská pod názvem *Had, který se kouše do ocasu*. Dalším kolektivním dílem, na jehož překladu se podíleli M. Černá, J. Holub a S. Škoda, je vydání *Pět mexických her*, ve spolupráci s mexickým divadlem Teatro Línea de Sombra v rámci projektu Sezona českého divadla v Latinské Americe. V roce 2009 se také objevila bilingvní kniha *Amores perros/Psí lásky*, dílo současného autora Arriagy Guillerma, v překladu Š. Holišové.

Podle naší rešerše bylo v druhé dekádě 21. století přeloženo 14 mexických titulů beletrie a literatury faktu. V roce 2010 vyšla první mexická próza pro děti *Usnula jsem* v tandemu A. Jorgeho Estrady a T. Holečka¹⁴⁴. Sergio Pitol během svého diplomatického pobytu v Praze sepsal a publikoval literární a politické eseje *Umění fugy*, které byly vydány v překladu A. Tkáčové v roce 2010. V témž roce vyšly v překladu A. Alon povídky *Okvětní plátky a další nepříjemné povídky* od doposud neznámé mexické autorky mladé generace Guadalupe Netell¹⁴⁵. Autorka Sabina Berman se představila v překladu S. Dembické v románu *Žena, která se ponořila do srdce světa*. Rok 2012 byl překladově produktivní, přinesl tři nové mexické tituly. Guillermo Arriaga u nás vyšel v roce 2012 hned dvakrát; román *Sladká vůně smrti*, představil L. Janda a dvojjazyčný filmový scénář *21 gramů* přeložila Š. Holišová. Historický román o známé „první překladatelce“ španělských dobyvatelů *Malinalli, otrokyně bílého pána* od autorky Laury Esquivel přeložila A. Alchazidu. Velmi zajímavým titulem je kniha

¹⁴³ Poslední jmenovaný překlad, *Orlí křeslo*, který vyšel v roce 2009, chybí v Uličného seznamu překladů.

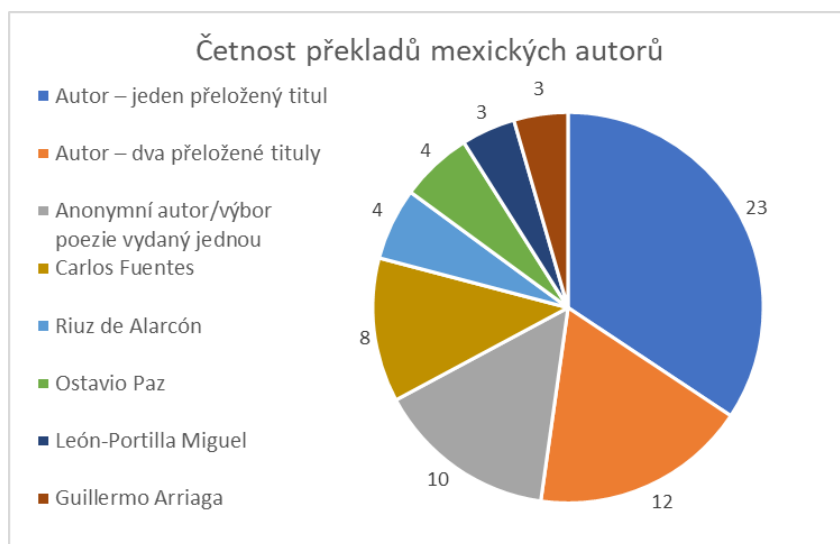
¹⁴⁴ Přestože L. Uličný toto dílo zmiňuje v bibliografickém seznamu překladů, nejedná se o překlad v pravém slova smyslu. Dílo nemá tištěný originál ve španělštině, protože se jedná o české převedení mexického námětu.

¹⁴⁵ Jedná se o výjimečný výběr knihy na překlad, když vezmeme v potaz, že mnoho mexických autorek doposud knižně přeloženo nebylo, dokonce ani skvělé autorky starší generace, jako je například Elena Garro.

Nepohodlní mrtví (Co schází, to schází), na jejímž překladu pracovali M. Chochola a L. Sirotný. Jedná se o historický román, jehož autorem je Subcomandante Marcos¹⁴⁶ a španělsko-mexický spisovatel známý pod jménem Paco Ignacio Taibo II. Další historickou prózu od Miguela León Portilly, *Conquista pohledem poražených*, českým čtenářům představila L. Holková v roce 2013. Alvaro Enrigue byl jako nový autor představen M. Brabcem v překladu románu *Podchlazení* a v roce 2019 vyšla v češtině další románová tvorba *Náhlá smrt*, opět v převodu M. Brabce. A. Charvátová v roce 2014 přeložila dílo *Vlad*, poslední román Carlose Fuentesse vydaný před autorovou smrtí. A. Tkáčová se zasloužila o převod naučné historické a biografické prózy Octavia Paze *Sor Juana Inés de la Cruz aneb nástrahy víry* v roce 2015. Posledním novým mexickým autorem přestaveným českému publiku je Jorge Zepeda Patterson, jehož *Černý trikot*, thriller z prostředí Tour de France, přeložila v roce 2018 J. Novotná.

Na základě přehledu přeložené mexické literatury lze vysledovat tendenci českého překladu k převodu více děl jednoho autora, jak ukazuje následující graf:

Graf 10: Četnost překladů mexických autorů



Zdroj: vlastní šetření

V přehledu vidíme, že celkem 23 autorů bylo přeloženo do češtiny pouze jednou. Po jednom překladu vyšlo také 10 titulů, které řadíme mezi díla bez konkrétního autora; jedná se o výběry poezie a sebrané texty neznámých předkolumbovských autorů. Se dvěma překlady se u nás představilo 13 mexických autorů¹⁴⁷ a po třech překladech vyšlo dílo současného scénáristy a

¹⁴⁶ Subcomandante Marcos je pseudonym, pod kterým je v Mexiku znám Rafael Sebastián Guillén Vicente, vojenský velitel zapatistického hnutí Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN).

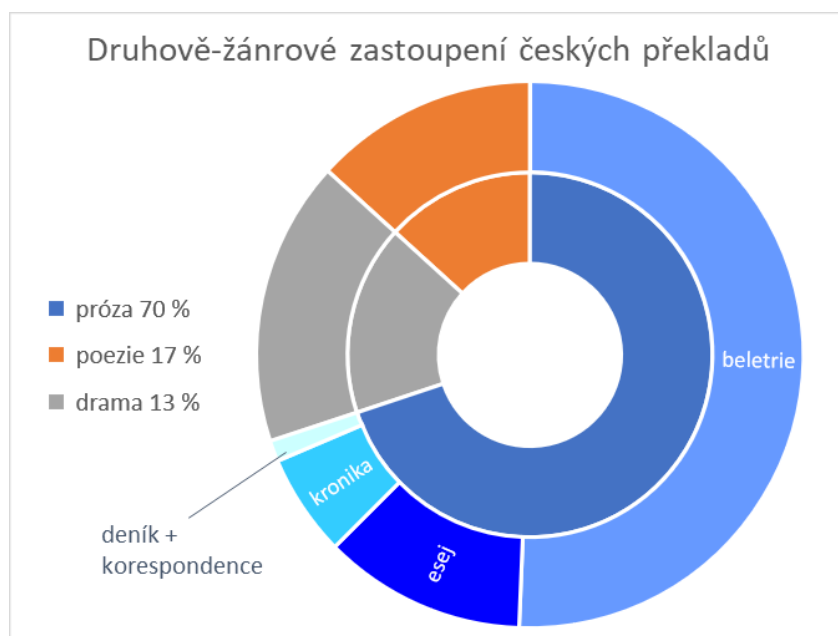
¹⁴⁷ Do této skupiny řadíme i dvakrát přeloženou knihu *Popol Vuh*, ač neznáme jejího autora.

filmového umělce Guillerma Arraigy a filozofické dílo nedávno zesnulého znalce aztécké kultury a nahualské literatury Miguela León-Portilly. Ruiz de Alarcón byl do češtiny převeden celkem čtyřikrát, ačkoliv se jedná o překlady dvou divadelních her. Alarcónovo drama *La verdad sospechosa* bylo převedeno se značnými časovými odstupy celkem třikrát, poprvé pod názvem *Lež na lež* a poté jak *Podezřelá pravda*. V češtině vyšly překlady tři básnických sbírek a jedné prózy Octavia Paze a nejvíce překládaným mexickým autorem je Carlos Fuentes.

V české překladové produkci 20. století můžeme pozorovat zájem o soudobé autory. Ve většině případů bylo soudobé dílo přeloženo do češtiny jen několik let po vydání originálu v Mexiku. Od 90. let se hojně překládají současní autoři, ale také doposud nevydaná starší díla velkých autorů, například Octavia Paze a Carlose Fuentese. Větší časový odstup mají jednotlivé překlady téhož originálu. Z mexické literatury byla přeložena vícekrát tato díla: svatá kniha mayů *Popol Vuh*, drama *La verdad sospechosa* (Ruiz de Alarcón), román *Los de abajo* (Mariano Azuela), soubor povídek *Llano en llamas* (Juan Rulfo) a drama *Cada noche muere Julieta* (S. Federico Inclán).

Literárně-druhové zastoupení překladů je následující:

Graf 11: Literární druh a žánr českých překladů mexické literatury



Zdroj: vlastní šetření

Z mexické literatury bylo do češtiny přeloženo celkem 58 prozaických titulů, 14 dramatických her a 11 básnických sbírek a výborů poezie. Nejčastějšími překlady prózy jsou díla beletrie (42), tj. romány, novely, soubory povídek, své zastoupení mají také esejistické texty a filozofické úvahy (9), kroniky a dějepisné knihy (5), a jeden soubor korespondence a deníkových zápisů. Zajímavé je pozorovat rozložení jednotlivých literárních žánrů podle

diachronního hlediska. Od prvních překladů až do 60. let vycházela prozaická a dramatická díla a na první mexickou poezii v knižním vydání si čeští čtenáři počkali až do roku 1966, kdy L. Čivrný přeložil básně Octavia Paze. Jak jsme již zmínili, mexická poezie byla téměř výhradním žánrem překládaným v 90. letech. A české vydání Nezahuacóyotlovy poezie z roku 1996 je zatím posledním českým překladem mexické poezie vůbec.

Co se týče osobnosti překladatele, můžeme pozorovat, že mexická literatura byla překládána především několika významnými překladateli španělsky psané literatury, kteří přeložili hned několik mexických titulů: I. Slavík (6), A. Tkáčová (5), O. Kašpar (4) V. Mikeš (4), L. Holková (3), E. Hodoušek (3) a Z. Šmíd (3).

5.2 Shrnutí – porovnání česko-mexických a mexicko-českých překladů

Tato kapitola na základě získaných dat srovnává vývoj českých překladů mexické literatury a vývoj mexických překladů české literatury. Neočekávali jsme, že data o česko-mexické a mexicko-české překladové produkci se budou překrývat, jelikož literární polysystém každé země existuje a funguje ve svém kontextu. Pokusíme se nyní shrnout a interpretovat některé podobnosti, odlišnosti a souvislosti mezi těmito dvěma překladovými systémy.

Překlad mexické literatury psané španělsky do českého jazyka je převedení textu z velké kultury do kultury menší. Není tedy překvapivé, že české překlady španělsky psané (mexické) literatury jsou početnější než převody české literatury do španělštiny (vydané v Mexiku). Domníváme se, že je to mimo jiné dáno vyšším počtem českých překladatelů, kteří znají jazyk i realie výchozí kultury a větší mírou gramotností, která souvisí s větším množstvím potenciálních čtenářů (vzhledem k počtu mluvčích češtiny); od těchto skutečností se odvíjí literární, nakladatelská a obecně kulturní vyspělost české společnosti, která je otevřená cizím literaturám a překladové literatuře.

Specifikem překladů do malé kultury je také menší pravděpodobnost nepřímého překladu a dovozu překladů. Náš korpus dokazuje, že mexická literatura je překládána výhradně českými překladateli a přímo, tj. z mexických originálů. Jelikož je ČR jediná země s češtinou jako oficiálním jazykem, dovoz do češtiny přeložené mexické literatury je nepravděpodobný.

Taktéž není překvapivé, že překlady mexické literatury u nás jsou dřívější než překlady české literatury v Mexiku. Diachronně nelze pozorovat postupný nárůst počtu českých překladů jako v případě překladů mexických. Četnější překlady mexické literatury u nás zaznamenáváme mezi 30. a 50. léty 20. století a velký počet překladů (14) přinesla 60. léta. Pokud vezmeme v úvahu společensko-historický kontext tehdejšího Československa a podíváme se na

překládané autory, značný nárůst překladů nejspíše souvisí s boomem latinskoamerické literatury, postupným uvolňováním domácí atmosféry a pootevřením knižního trhu zahraniční literatuře. V 80. a 90. letech, kdy se česká literatura do Mexika především dovážela, překlady mexické literatury zažívají útlum. Naopak během prvního desetiletí nového tisíciletí v ČR vyšlo rekordních 22 mexických titulů. Velké množství překladové literatury interpretujeme jako reakci na změnu režimu a fungování společnosti, nově otevřené hranice nejen pro knižní trh a vznik nových nakladatelství. Nové možnosti knižního trhu daly vzniknout knižním veletrhům, díky kterým zahraniční autoři více cestovali do zemí, kde je jejich dílo překládáno, a tím se zpřístupnila jejich tvorba českým překladatelům a nakladatelům. Svou úlohu také mohly sehrát státní a jiné podpory překladu a specializované ediční řady zaměřené na zahraniční literaturu.

České překlady mexické literatury jsou málokdy vydávány v reedicích, což ale souvisí s větší diverzitou překládaných autorů i žánrů. Mexičtí čtenáři mají ve španělštině k dispozici díla 17 českých autorů, zatímco do češtiny bylo přeloženo 43 mexických autorů, plus překlady anonymních děl a četné výběry mexické poezie více autorů.

Také můžeme pozorovat větší žánrovou diverzitu českých překladů. I u nás je nejvíce překládaným žánrem próza, ale v porovnání s mexickými překlady má u nás značné zastoupení i poezie a drama. Mezi prozaickými texty převažuje beletrie, která ale představuje asi polovinu všech českých překladů, což je o poznání méně ve srovnání s česko-mexickými překlady.

Překlad mexických esejistických textů do češtiny není v porovnání s překlady českého eseje tak významný. Housková (2011: 109) potvrzuje, že české překlady španělských a hispanoamerických esejů nejsou mezi překlady hodně zastoupené, ačkoliv se jedná o velmi důležité literární zdroje. Oproti evropskému eseji, jehož průkopníkem byl Montaigne, je latinskoamerický esejistický žánr úzce spojen s potřebou chápat a interpretovat vlastní kulturní identitu. Housková (ibid.: 113) dodává, že kvůli charakteru hispánského eseje u nás překlady tohoto žánru na čtyři dekády nebyly (až na výjimky) z politických důvodů možné, což dokazuje i náš korpus.

Česká literatura je nicméně obohacena o nové, u nás méně běžné žánry, které jsou příznačné pro mexickou, potažmo latinskoamerickou, literaturu: kronika (vycházející z historie předkolumbovských národů či záznamu o dobývání Nového světa) a soubor vybraných deníkových a korespondenčních textů. Střet žánrů výchozí a cílové kultury nás odkazuje k Popovičovu biliterálnímu pojetí překladu jakožto komunikace mezi (dvěma) literaturami. Domníváme se, že žánr kronik není u nás příliš ukotven, a proto české překlady kronik mají v polysystému české literatury komplementární funkci, tj. obohacují a vyplňují prázdný prostor. Podobně bychom mohli nahlížet i na překládaný mexický esej, který se zabývá specificky

mexickým tématem (filozofie původních národů a její útlak po dobytí Mexika), zatímco české eseje v dostupné v Mexiku v překladech pojednávají o univerzálnějším společensko-politickém či ekonomickém tématu.

Získaná data dokázala, že literárně-kulturní komunikace skrze překlad je silně spjata s kulturně-politickým kontextem země, ze které pochází původní dílo, ale možná především s kontextem země, která překlad přijímá. Všimněme si, že ačkoliv byl Carlos Fuentes literárně velmi aktivní od konce 50. let a svá díla v Mexiku vydával průběžně, u nás vyšly dva jeho romány v roce 1966 a dalších šest překladů se objevilo až v novém tisíciletí, tedy s více než 40letou odmlkou. Jsme přesvědčeni o tom, že tato mezera ve vydávání Fuentesova díla u nás je odezvou na jeho veřejnou kritiku sovětské okupace ČSSR. Po cestě do Prahy v roce 1968 jej režim zřejmě zařadil mezi zakázané autory a jeho překlad až do završení revoluce vyjít nemohl.

ZÁVĚR

Cílem rigorózní práce bylo zmapovat zastoupení české literatury v knižním překladu na mexickém knižním trhu v Mexiku do roku 2019 včetně a odpovědět na výzkumné podotázky: *Kdo českou literaturu přeložil/překládá a z jaké předlohy? Do jaké míry se překlady české literatury „dovážely/dovážejí“ ze Španělska či jiných hispanofonních zemí? Jaký literární druh a žánr české literatury je nejvíce překládán? Jaký český autor má v Mexiku značné zastoupení?*

Popis česko-mexických vztahů 20. a počátku 21. století a pojednání o vývoji současné knižní a nakladatelské situaci v Mexiku nastiňuje polysystém výchozí i cílové kultury a kontext překladové produkce. Teoretická část práce se věnuje translatologickým teoriím a konceptům, které souvisejí s překladem mezi dvěma kulturami, úlohou překladatele a vnějšího kontextu, a vysvětluje specifika překladu české literatury pro hispanofonní země. Dále práce představuje, jaké metody, nástroje a postupy byly využity pro sběr, analýzu a interpretaci materiálu s cílem vytvořit korpus překladů české literatury v Mexiku a co nejkomplexněji popsat tamní překladovou produkci české literatury.

Empirická část práce názorně představuje korpus 41 překladů české literatury vydaných v Mexiku (včetně reedic), které jsou v seznamu rozděleny na překlady distribuované ze Španělska a překlady vydané původně v Mexiku. Na základě kvalitativního studia každého překladového textu našeho korpusu práce přináší komentované bibliografie překladů, údaje o daném vydání, překladateli a další informace získané studiem paratextů či pořízením rozhovorů s překladateli. Práce je zakončena analytickým popisem dat a jejich interpretací s ohledem na výzkumné otázky.

Výzkum ukázal, že mezi roky 1942–2019 bylo v Mexiku vydáno 41 překladů české literatury, potažmo 28 titulů vyjma reedic. Množství dovezených překladů, především španělské distribuce, je téměř srovnatelné s počtem překladů vyhotovených či původně vydaných v Mexiku. V porovnání s výzkumem Novákové (2015) je mexická produkce překladů česky psané literatury více než o polovinu nižší, ale žánrové zastoupení je podobné: nejpočetnější jsou překlady české beletrie, zatímco překlady poezie a dramatu jsou málo zastoupené v obou zemích. V případě mexické překladové produkce je nutné upozornit na hojně vydávané překlady děl českých filozofů, zatímco v Argentině se objevují spíše překlady pohádek a věcné literatury, především sportovní tematiky. V Mexiku vyšly opakovaně pouze Kunderovy romány a překlad Kožíkova díla *Comenio: Ángel de la paz*, zatímco v Argentině jsou reedice častější a charakteristické i pro věcnou literaturu a literaturu faktu.

Z diachronního hlediska můžeme v Mexiku a Argentině pozorovat srovnatelný vývoj překladové produkce do konce 20. století: do 70. let byly překlady střídme a v 80. a 90. letech jejich počet rychle vzrostl. Od přelomu tisíciletí se dle Novákové česká literatura v Argentině nepřekládá, významný je dovoz překladu ze Španělska, zatímco v Mexiku má vlastní překladová produkce značné zastoupení. V posledních dvaceti letech byla v Mexiku navíc přeložena česká díla všech zastoupených žánrů našeho korpusu: beletrie, poezie, drama a filozofické eseje.

Nejpřekládanějším autorem je Milan Kundera, jehož sedm románů dostupných v překladech v Mexiku a Argentině pochází ze španělského dovozu. Autorem těchto překladů je Fernando de Valenzuela, který se stal díky vysokému počtu překladů nejvýznamnějším překladatelem české literatury vydané v Mexiku. Kromě Kunderových románů přeložil dvě díla českého eseje. Přestože byly tyto a další dovezené překlady pořízeny zkušeným překladatelem španělského původu a předlohou byl český originál, na jejich recepci v Mexiku může mít vliv „cizí“ varianta španělštiny překladového textu. Ve všech případech byl překlad distribuován v Mexiku bez úprav, či s drobnými formálními úpravami, které ale nesouvisely s adaptací díla na mexickou varietu španělštiny. V rozhovoru s překladateli jsme se dozvěděli, že „evropská“ varianta španělštiny nemusí být pro mexické čtenáře čtivá a plně srozumitelná.

Z našeho výzkumu vyplývá, že v Mexiku nepůsobila významná překladatelská osobnost, která by zásadně podpořila překladovou produkci české literatury či její distribuci. Miguel Ángel Flores se zajímal o českou poezii a přeložil dva výběry české poezie, které byly vydány v Mexiku. Alexandra Šapovalová v Mexiku organizovala a podporovala vzdělávací a kulturní akce reprezentující ČR a přeložila Blatného poezii do španělštiny vůbec poprvé. Ludmila Holková v Mexiku propaguje českou kulturu i literaturu, ale věnuje se spíše překladu mexické literatury, kterou vydává a šíří u nás. Práce těchto osobností je úctyhodná, ale z translátologického hlediska není srovnatelná s prací překladatelky Heleny Voldánové v Argentině, která podle Novákové přeložila 41 českých titulů, z nichž vyšlo, z ekonomických a vydavatelských důvodů, pouze 19¹⁴⁸.

V otázce předlohy překladu se výsledky našeho výzkumu a výzkumu Novákové značně liší. Z celkového počtu 28 titulů české literatury vydaných v Mexiku byly pouze 4 tituly přeloženy z druhé ruky, zatímco výzkum Novákové (2015: 69–71) ukazuje, že z celkového počtu 48 českých titulů vydaných v Argentině bylo nepřímě přeloženo 14 knih (předlohou 27

¹⁴⁸ Údaje jsou platné pro rok 2015, kdy práce Novákové vznikla.

překladů byl český originál, u zbylých 7 je předloha neznámá). Hypotézu Novákové, že překladatelská produkce pro hispanofonní země úzce souvisí s překladem z druhé ruky, náš výzkum nepotvrzuje; v případě Mexika má nepřímý překlad zanedbatelné zastoupení. Vysoký počet překladů, které vycházely z české předlohy, je dán jazykovou vybaveností překladatelů děl našeho korpusu. Setkali jsme se s těmito případy: čeština je mateřský jazyk překladatele, překladatel se naučil česky shodou životních událostí, překladatel využil spolupráce v překladatelském tandemu s rodilými mluvčími.

Porovnáním česko-mexických a mexicko-českých překladů jsme potvrdili, že velikost kultury, ze které a do které se překládá má na genezi a vydávání překladu významný vliv. Česká překladová produkce mexické literatury má delší tradici a v porovnání s mexickými překlady české literatury (28 přeložených titulů) je z hlediska počtu mnohem významnější (83 přeložených titulů)¹⁴⁹. Žánrové zastoupení českých překladů je vyváženější; drama a poezie není v pozadí, jako je tomu u mexických překladů, a navíc jsou zastoupeny i překlady typicky mexických literárních žánrů, jako je např. kronika. České překlady jsou charakteristické diverzitou překládaných děl i autorů. Jak jsme potvrdili již výše, odlišný diachronní vývoj překladové produkce obou zemí lze vysvětlit dobově danou sociálně-politickou a kulturní atmosférou výchozí a cílové země překladu a s tím souvisejícím ekonomickým či kulturním zájmem o danou oblast.

Na základě našeho výzkumu vyvozujeme, že zastoupení české literatury na mexickém trhu v průběhu 20. a na začátku 21. století bylo ovlivněno socio-kulturním kontextem obou zemí, nakladatelskou a finanční situací v Mexiku a absencí významné překladatelské osobnosti. Přestože počet přeložených a v Mexiku vydaných titulů není příliš vysoký, příběh každého překladu dokazuje zájem různých osob a entit o českou literární tvorbu. Díky cenným rozhovorům s překladateli jsme zjistili, že některé překlady byly motivovány umělecky-tvůrčím záměrem překladatele či umělce, jiné byly přeloženy na zakázku nakladatele, další vyšly právě v Mexiku souhrou životních náhod. Ukázalo se, že rozhovory s překladateli byly jedním z nejcennějších nástrojů historiografického výzkumu, a získané údaje skvěle doplňovaly naši rešeršní a analytickou práci.

Cílem této práce bylo vypracovat přehledovou studii, která popisuje zastoupení české literatury v Mexiku a vysvětluje proces vzniku překladů. Snažili jsme se o velmi komplexní zarámování překladové produkce a zároveň detailní analýzu získaného materiálu včetně jeho

¹⁴⁹ Od počátku překládání mexické literatury do češtiny do roku 2019 včetně.

interpretace. Zjistili jsme, že téma překladů z malé do velké kultury je stále nedostatečně probádaná oblast a pokud víme, tato práce je teprve druhým výzkumem překladů české literatury publikovaných v Hispánské Americe. Nabízíme proto náměty na rozšíření našeho tématu prostřednictvím dalších výzkumů, které by na naši práci navazovaly:

1. Komparativní analýza vybraných překladů české literatury vydaných v Mexiku; nabízí se analyzovat překlady románů Milana Kundery či překlady českého eseje z pera Fernanda de Valenzuela, případně i překlady české poezie, kterou převedli mexičtí i čeští překladatelé.
2. Překlady české literatury v jiné hispanofonní zemi (např. Kuba, Kolumbie, Chile) a jejich recepcce.
3. Role mexického knižního trhu v šíření překladů české literatury v jiných hispanofonních zemích a zemích se španělsky mluvící menšinou (např. USA).
4. Kvalita překladu z malé do velké kultury: porovnání kvality překladů z druhé ruky a překladů pořízených za pomoci podstročnicku.
5. Život, dílo a překladatelská práce mexických či v Mexiku žijících překladatelů české literatury (Miguel Ángel Flores, Ludmila Holková).
6. Studium „zpětných překladů“ Ludmily Holkové, tj. analýza mexických překladů/adaptací vycházejících z českých překladů mexické literatury Oldřicha Kašpara.
7. Překlad předkolumbovské literatury „ze třetí ruky“: překlady nahualské literatury ze španělských překladů do češtiny.
8. Překlad a šíření mexické literatury u nás: např. práce Ivana Slavíka, Anny Tkáčové, Oldřicha Kašpara, Ludmily Holkové.

Doufáme, že tato rigorózní práce přispěla do historiografie překladu adekvátní měrou, podpořila studium česko-mexických vztahů nejen z pohledu překladu a že možná poslouží jako inspirace pro akademiky a zájemce o další detektivní práci na poli translatologie.

BIBLIOGRAFIE

Primární literatura

- BLATNÝ, I. (2005): *Lejos en octubre*. Morelia: Secretaría de Cultura Michoacán.
- ČAPEK, J. (2004): *Nueve cuentos y uno de propina de Josef Čapek*. México: Ediciones Siruela.
- ČAPEK, K. (1942): *Tomas G. Masaryk*. México: Ediciones Minerva.
- ČAPEK, K. (1987): *Apócrifos*. México: Ediciones y Distribuciones Hispánicas.
- ČAPEK, K. (1991): *Ocho cuentos del perrito y la gatita*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, Dirección General de Publicaciones.
- ČAPEK, K. (2009): *La guerra con las salamandras*. México: Siglo XXI.
- FIŠER, L., BUREŠ, M., FRIČ, J. a kol. (1973): *Carreras atléticas de fondo y medio fondo*. México: Pax México.
- HAŠEK, J. (1992): *Las aventuras del buen soldado Schveik durante la guerra mundial*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes.
- HAŠEK, J. (1980): *Las aventuras del buen soldado Shveik durante la guerra mundial*. Habana: Arte y Literatura.
- HAVEL, V. (1991): *La responsabilidad como destino*. México: Fondo de Cultura Económica.
- HAVEL, V. (2011): *La inauguración*. México: Ediciones TeatroSinParedes.
- HOLAN, V. (2007): *Encima de la muchacha dormida y otros poemas: antología*. Oaxaca: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, Calamus Editorial.
- HRABAL, B. (1991): *Una soledad demasiado ruidosa*. México: Editorial Planeta Mexicana.
- KOSÍK, K. (1967): *Dialéctica de lo concreto: estudio sobre los problemas del hombre y el mundo*. México: Grijalbo.
- KOSÍK, K. (1978): *Dialéctica y moral*. Culiacán: Universidad Autónoma de Sinaloa.
- KOSÍK, K. (2012): *Reflexiones antediluvianas*. México: Editorial Itaca.

- KOŽÍK, F. (1993): *Comenio: Ángel de la paz*. México: Trillas.
- KUNDERA, M. (1968) *Žert*. Druhé vydání. Praha: Československý spisovatel. Klíč.
- KUNDERA, M. (2016): *Život je jinde*. Druhé vydání, autorizované. Brno: Atlantis.
- KUNDERA, M. (2017): *Kniha smíchu a zapomnění*. Druhé vydání, autorizované. Brno: Atlantis.
- KUNDERA, M. (1987): *El libro de la risa y el olvido*. México: Seix Barral.
- KUNDERA, M. (1987): *La broma*. México: Editorial Planeta.
- KUNDERA, M. (1988): *El libro de amores ridículos*. México: Tusquets Editores México.
- KUNDERA, M. (1990): *La inmortalidad*. México: Tusquets Editores México.
- KUNDERA, M. (1992): *La vida está en otra parte*. México: Seix Barral.
- KUNDERA, M. (2002): *La insoponible levedad de ser*. México: Tusquets Editores México.
- KUNDERA, M. (2009): *La despedida*. Ciudad de México: Tusquets Editores México.
- KUNDERA, M. (2013): *El libro de la risa y el olvido*. México: Tusquets Editores México.
- KUNDERA, M. (2014): *La vida está en otra parte*. México: Tusquets Editores México.
- KUNDERA, M. (2015): *La broma*. México: Tusquets Editores
- KUNDERA, M. (2016): *La insoponible levedad de ser*. México: Tusquets Editores México. Maxi.
- NAHMAD, E. (ed.) (2006): *Poetas checos del siglo XX*. Ciudad de México: Editorial Letras Vivas.
- NEZVAL, V. (1926): *Abeceda. Taneční kompozice Milči Mayerové*. Praha: J. Otto.
- Videozáznam performance ke zhlédnutí online:
<https://www.doctorojiplatico.com/2013/08/abeceda-1926-vitezslav-nezval-karel.html> [cit. 2020-05-10].
- REVUELTA M. (2010): *Divertimentos tipográficos* (Umělecká kniha). Bilbao: Fundación Bilbaoarte. Z originálu NEZVAL, V. (1926): *ABECEDA* přeložila CISNEROS, O.:

Abeceda: Un abecedario para la vida moderna. Ke zhlédnutí online zde: <http://mabirevuelta.com/en/portfolio-mabi-revuelta/typographical-amusements/> [cit. 2020-05-10].

RICHTA, R. (1971): *La civilización en la encrucijada: Implicaciones sociales y humanas de la revolución científicotécnica*. México: Siglo XXI Editores.

RYŠAVÝ, M. (2011): *Cesty na Sibiř: román*. Praha: Revolver Revue.

RYŠAVÝ, M. (2017): *Siberia*. México: Elefanta del Sur.

SEDLÁČEK, T. (2014): *Economía del bien y del mal*. México: Fondo de Cultura Económica.

SEIFERT, J. (2000): *Na vlnách TSF = En las ondas de la TSF*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes.

ZELENÝ, J. (1978): *La estructura lógica de el Capital de Marx*. México: Ediciones Grijalbo. Překlad: Sacristián Manuel. Dostupné z: <https://es.scribd.com/document/116476566/Jindrich-Zeleny-La-estructura-logica-de-El-Capital-de-Marx> [cit. 2020-06-19].

ZELENÝ, J. (1974): *La estructura lógica de el Capital de Marx*. México: Ediciones Grijalbo.

Sekundární literatura

Acta Universitatis Carolinae – AUC (1989). Philologica 1-3. Translatologica Pragensia II, část 1. Praha: UK.

Agrupaciones latinoamericanas de integración económica (1994): *Agrupaciones latinoamericanas de integración económica*. Česko. Latinskoamerická společnost a kontinenty.

ÁLVAREZ GARCÍA, J. C. (2018): *Del exilio al olvido. Vida y obra de Luis Lladó Fábregas (1874-1946)*. Magisterská práce. México: UNAM. Dostupné z: <http://132.248.9.195/ptd2018/diciembre/0783650/Index.html> [cit. 2020-05-05].

ANDERSON IMBERT, E., SOARES AMORA A. (1966): *Dějiny literatur Latinské Ameriky*. Praha: Odeon. Dějiny literatur.

ÁNGEL FLORES, M. (2011): Praga en la obra de los escritores mexicanos. In OPATRŇY, J. (ed.): *Las relaciones checo-mexicanas*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum. 185–201.

BALEKA, J. (1997): *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia.

BLAŽEJOVSKÁ, A. (2015): František Kožík: Bolestná a hrdinský život J. A. Komenského (10/10). *RDvojka*. Četba na pokračování. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/frantisek-kozik-bolestny-a-hrdinsky-zivot-j-a-komenskeho-1010-7493933> [cit. 2020-05-15].

Boletín del Instituto de Intercambio Cultural Mexicano-Checoslovaco (1961): *Boletín del Instituto de Intercambio Cultural Mexicano-Checoslovaco*. México, D.F.: Instituto de Intercambio Cultural Mexicano-Checoslovaco.

CARMONA FERNÁNDEZ, N. (2010): *El sector editorial en México*. Estudios de Mercado. Oficina Económica y Comercial de la Embajada de España en México. Disponible en: <file:///C:/Users/Acer-PC/Downloads/ElsectoreditorialenMexicojunio2010.pdf> [cit. 2020-11-15].

CICÁKOVÁ, A. (2020): Gratis Agit neobyčejné krajanky aneb jak ukázat lásku ke svému kraji v Mexiku. *Epimoni-ac* [podcast]. Dostupné z: <https://epimoni-ac.com/2020/05/05/gratis-agit-neobycejne-krajanky-aneb-jak-ukazat-lasku-ke-svemu-kraji-v-mexiku/?fbclid=IwAR0M4E2c1TqH233yulKgWwwOgNNBgUdWmPaw3fWx6xc8Df8FLm7WOnWTbaE> [cit. 2020-05-15].

CUENCA DROUHARD, M. J. (2013): *Influencia del polisistema cultural español en la traducción de la literatura checa durante la segunda mitad del siglo XX*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102538> [cit. 2020-05-29].

CUENCA DROUHARD, M. J. (2019). Traductores ficticios, los caminos sinuosos de la literatura. *CLINA: Revista Interdisciplinaria de Traducción, Interpretación y Comunicación Intercultural*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338930678_Traductores_ficticios_los_caminos_sinuosos_de_la_literatura [cit. 2020-05-29].

EVEN-ZOHAR, I. (2007): *Polisistemas de cultura*. Tel Aviv: Universidad de Tel Aviv. Dostupné z: https://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/trabajos/polisistemas_de_cultura2007.pdf [cit. 2020-07-15].

FAJKUSOVÁ, A. (2004): Gracias a Alexandra Sapovalová México conoce más a la RCh. *Radio Prague International* [online]. Emisión en español. Dostupné z: <https://espanol.radio.cz/gracias-a-alexandra-sapovalova-mexico-conoce-mas-a-la-rch-8087910> [cit. 2020-06-19].

FRÝD, N. (1952): *Mexiko je v Americe*. Praha: Práce. Tvář století.

FUENTES, C. (2006): Milan Kundera: Tajná idyla. *Svět literatury*. XVI (34), překlad Pavlíková M., 105–119. Dostupné také z: <https://adoc.pub/milan-kundera-tajna-idyla-carlos-fuentes.html> [cit. 2020-12-21].

GENETTE, G. (1997): *Paratexts: thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press. Literature, culture, theory / Cambridge University Press.

HANÁKOVÁ, M. (1992): Jazyk jako faktor odborného a uměleckého překladu. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica* 4-5 1991. *Translatologica Pragensia* V. Praha: Univerzita Karlova. s. 15-22.

HENDL, J. (2016): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál.

HERMANS, T. (1999): *Translation in system: descriptive and systemic approaches explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.

HERMIDA DE BLAS, A., GONZALO DE JESÚS, P. (2007): The Translation of Czech and Slovak Literature in Spain. In: CIESZYŃSKA, B. E. *Iberian and Slavonic Cultures: Contact and Comparison*. Lisabon: CompaRes. 185–204. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.127.3894&rep=rep1&type=pdf> [cit. 2020-03-15].

HOUSKOVÁ A. (2011): Traducciones checas de ensayos hispánicos In KRÁLOVÁ, J. (ed.) *Posibilidades y límites de la comunicación intercultural*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum.

HOUTOVÁ, J. (1960): Checoslovaquia en la Cultura. In *Boletín del Instituto de Intercambio Cultural Mexicano-Checoslovaco*. México, D.F.: Instituto de Intercambio Cultural Mexicano-Checoslovaco,

ISOH – International Society of Olympic Historians (2020): [*Karel Wendl*]. Dostupné z: <https://isoh.org/cause-view/karel-wendl-1930-2019-thank-you-karel/> [cit. 2020-05-15].

JEŘÁBEK, H. (1992): *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum.

JIRKA, J. a kol. (2004): *Kdo by kdo v české atletice*. Praha: Olympia. Edice Atletika. Dostupné z: https://www.atletika.cz/_sys_/FileStorage/download/6/5504/kdobykdo.pdf [cit. 2020-04-04].

KITTEL, H. (1991): “Vicissitudes of Mediation: The Case of Benjamin Franklin’s Autobiography”. In *Interculturality and the Historical Study of Literary Translations*. KITTEL, H. – FRANK, A. P. (eds.). Berlin: Erich Schmidt Verlag, 25-35.

KRUPA, V., OPATRŇY, J., KOLMAŠ, J., FILIPSKÝ, J., (ed.) (1999): *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri. Ex Oriente. Také dostupné z: <http://libri.cz/databaze/orient/institute.php>. [cit. 2020-04-05].

KUFNEROVÁ, Z. (1993): Málo rozšířené jazyky a překlad. In *TOP, IV* (18), JTP. Praha: KVART, 20.

KVAČEK, R. (1985): Kritika a interpretace pramenů. In HROCH, M., (ed.): *Úvod do studia dějepisu*. První vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

LEFEVERE, A. (1985): Why Waste Our Time on Rewrites? In *The Manipulation of Literature*, Theo Hermans. London: Croom Helm.

LEFEVERE, A. (1992): *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge: London.

LEUNG, M. W-K. (2006): The ideological turn in Translation Studies. In DUARTE, J. F., ROSA, A. A., SERUYA, T. (eds.): *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 129–144.

LEVÝ, J. (1957/1996): *České teorie překladu 1, 2*. Praha: Ivo Železný.

LEVÝ, J. (1963/2012): *Umění překladu*. První vydání. Praha: Československý spisovatel.

LÓPEZ, R. (2020): Grupos trasnacionales dominan la industria editorial. *Gaceta UNAM*. [online]. Dostupné z: <https://www.gaceta.unam.mx/grupos-trasnacionales-dominan-la-industria-editorial/> [cit. 2020-12-05].

MAJLÁTOVÁ, L. (2011): México de Norbert Frýd. In OPATRNÝ, J., (ed.): *Las relaciones checo-mexicanas*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum. 171–184.

MARCIAL PÉREZ, D. (2018): Las editoriales mexicanas, al borde de la asfixia. *El país*. Guadalajara (México). Dostupné z: https://elpais.com/cultura/2018/11/26/actualidad/1543202977_180507.html?id_externo_rsoc=FB_CC&fbclid=IwAR39wDYVbCVc4MpafI-R2KqQSEG1GbhlmVpzjRHtI8TJ8gFQqyrhZgmZOTo [cit. 2020-06-30].

MFČR – Ministerstvo Financí ČR (2020): *Od 1. května se snižuje DPH na 10 % u širokého spektra zboží a služeb*. Tiskové zprávy. Dostupné z: [https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2020/od-1-kvetna-se-snizuje-dph-na-10-u-siro-38372](https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2020/od-1-kvetna-se-snizuje-dph-na-10-u-sirokeho-spektra-zbozi-a-sluzeb). [cit. 2020-06-15].

MIOVSKÝ, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. Psyché.

MOLINA, E. (2020): El Lídice mexicano mantiene vivos sus lazos con la República Checa. *Radio Praga Internacional* [online]. Dostupné z: <https://espanol.radio.cz/el-lidice-mexicano-mantiene-vivos-sus-lazos-con-la-republica-checa-8683144> [cit. 2020-12-21].

MRAČKOVÁ VAVROUŠOVÁ, P. (2019): *Las aventuras de la literatura checa en España*. Madrid: OMMPRES. Traducción.

MÜLLEROVÁ, L. (2010): *Paratexty a česká nakladatelství (knižní strategie v 90. letech 20. století)*. Kostelec nad Orlicí: Litterae.

MZV ČR (2000): *Zpráva o zahraniční politice ČR 1998–1999*. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava1998_1999.html [cit. 2020–04–08].

MZV ČR (2001): *Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2000*. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava_o_zahranicni_politice_cr_za_rok.html [cit. 2020–4–08].

MZV ČR (2007): Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2006. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2006.html [cit. 2020-04-08].

MZV ČR (2008): Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2007. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2007.html [cit. 2020-04-08].

MZV ČR (2009): Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2008.html [cit. 2020-04-08].

MZV ČR (2011): Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2010. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2010.html [cit. 2020-04-08].

NOVÁKOVÁ, M. (2015): *Překlady české literatury v Argentině ve 20. století*. Magisterská práce. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/135882>. [cit. 2020-01-12].

NOVOTNÝ, J., ŠOUŠA J. (2011): Acerca de los contactos económicos entre Checoslovaquia/Países checos y México en la primera mitad del siglo XX. In. OPATRŇÝ, J., (ed.): *Las relaciones checo-mexicanas*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum. 145–170.

NÚÑEZ, G. (2008): Me acusan de ser poco hispana por mi relación con Vladimír Holan. *Radio Prague International* [online]. Emisión en español. Dostupné z: <https://espanol.radio.cz/me-acusan-de-ser-poco-hispana-por-mi-relacion-con-vladimir-holan-8595483> [cit. 2020-0-19].

NÚÑEZ, G. (2010): Nezval es uno de los grandes poetas del siglo XX. *Radio Prague International* [online]. Emisión en español. Dostupné z: <https://espanol.radio.cz/nezval-es-uno-de-los-grandes-poetas-del-siglo-xx-8567890> [cit. 2020-06-19].

OCHOA SANDY, G. (2019): Instituto del Libro y la Lectura: ¿por dónde empezar? In *Confabulario*. El Universal. Dostupné z: <https://confabulario.eluniversal.com.mx/lectura-fondo-de-cultura-economica/> [cit. 2020-06-30].

OPATRŇÝ, J. (ed.) (2011): *Las relaciones checo-mexicanas*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum.

- PAVERA, L, VŠETIČKA, F. (2002): *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002.
- PISTORIUS, V. (2019): *Jak se dělá kniha: příručka pro nakladatele*. Čtvrté, aktualizované vydání. Příbram: Pistorius & Olšanská.
- POKORNÝ, M., POKORNÁ, D. (2011): *Redakční práce: jak připravit text k publikování*. Praha: Grada Publishing. Žurnalistika a komunikace.
- POPOVIČ, A. (1975): *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran.
- POPOVIČ, A. (et al.) (1983): *Original/preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran.
- POUŠKOVÁ-FICHEROVÁ, J. (1967): *Encuentros con la América Latina*. Praha: Orbis.
- PROCHILE (Oficina Comercial de Chile en Guadalajara), GG Gestoría en Comercio Exterior (2020): *Estudio Sector Editorial en México*. Dostupné z: <https://www.prochile.gob.cl/documento-biblioteca/estudio-sector-editorial-en-mexico/> [cit. 2020-12-10].
- PYM, A. (1998): *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing,
- RINGMAR, M. (2012). Relay translation. In GAMBIER, Y., DOORSLAER, L. van (eds.). *Handbook of Translation Studies*. Svazek 3. Amsterdam: John Benjamins.
- RUBÁŠ, S. (ed.) (2012): *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia. Paměť.
- SACRISTIÁN LUZÓN, M. (2004): *Escritos sobre El Capital (y textos afines)*. Barcelona: Fundación de Investigaciones Marxistas: El Viejo Topo.
- SARRIÓN ANDALUZ, J. (2017): *La noción de ciencia en Manuel Sacristián*. Madrid: DYKINSON. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=nehGDwAAQBAJ&pg=PA62&lpg=PA62&dq=sacristi%C3%A1n+manuel+traducciones&source=bl&ots=JNQBoUxO5e&sig=ACfU3U1hpM9s4Uv2T45XziK-5r7dP2J2ww&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKEwicwb7oxd7pAhWOfMAKHx9NAPIQ6AEwAH>

[oECAoQAQ#v=onpage&q=sacristi%C3%A1n%20manuel%20traducciones&f=false](#) [cit. 2020-06-19].

SČKN (Svaz českých knihkupců a nakladatelů) (2020): *Zpráva o českém knižním trhu 2019/2020*. SČKN [online]. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/zpravy-o-ceskem-kniznim-trhu/> [cit. 2021-01-24].

STÍSKAL, J. (2011): Lucha por la independencia de México en las páginas de los diarios checos en los principios del siglo XIX. In OPATRŇY, J. (ed.): *Las relaciones checo-mexicanas*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum. 113–129.

STŘEDOVÁ, K. (2019): Archivní prameny v translatologickém výzkumu – kde je hledat a jak s nimi pracovat? In *Acta Universitatis Carolinae. Philologica* 1-3. Translatologica Pragensia II, část 1. Praha: UK. 93–106. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/7289/Phil_2019_1_0093.pdf [cit. 2020-05-29].

ŠINDELÁŘOVÁ, M. (2015): *Orální historie tlumočení v Československu před rokem 1989*. Magisterská práce. Praha: UK. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123208> [cit. 2020-05-02].

ŠMRHA, J. (2013): *André Lefevere a jeho manipulační škola*. Magisterská práce. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/167635> [cit. 2020-01-12].

ŠPIRK, J. (2011). *Ideology, Censorship, Indirect Translations and Non-Translation: Czech Literature in 20th-century Portugal*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova.

TKÁČOVÁ, A. (2007): Fuentes, Carlos 2. *iLiteratura.cz*. Rozhovor. [online]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21199/fuentes-carlos-2> [cit. 2020-12-21].

TOURY, G. (1995): *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: Benjamins. Benjamins translation library.

TOURY, G. (2004): *Los Estudios Descriptivos de Traducción y más allá. Metodología de la investigación de Estudios de Traducción*. Madrid: Cátedra.

ULIČNÝ, M. (2005): *Historia de las traducciones checas de literaturas de España e Hispanoamérica*. Praha: Karolinum.

ULIČNÝ, M. (2011): Literatura mexicana en las traducciones checas. In OPATRŇY, J, (ed.): *Las relaciones checo-mexicanas*. Praha: Karolinum. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum. 201–222.

UNESCO (1985): *Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Production and Distribution of Books, Newspapers and Periodicals*. Dostupné z: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13146&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [cit. 2019-11-05].

UNIVERSIDAD VERACRUZANA (?): *Currículum Vitae de Adolfo García Sienna*. Veracruz: Universidad Veracruzana. Instituto de Filosofía. Dostupné z: <https://www.uv.mx/ifilosofia/investigadores-2/> a <https://www.uv.mx/ifilosofia/files/2017/06/CVU-SIENRA.pdf> [cit. 2020-05-16].

URIBE, M., QUIJAS, G., RABASA, D. (2020): Las editoriales independientes en México necesitamos de nuestros lectores. *The Washington Post*. [online]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/es/post-opinion/2020/05/27/las-editoriales-independientes-en-mexico-necesitamos-de-nuestros-lectores/> [cit. 2020-12-05].

VALVODA, R. (2012): *Překlady české literatury do angličtiny*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

VANĚK, M., MÜCKE, P. (2015): *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Druhé přepracované a doplněné vydání. Praha: Karolinum. Orální historie a soudobé dějiny.

VAVROUŠOVÁ, P. (2016): *Recepción de la literatura checa en España considerando el papel mediador del alemán*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/146917> [cit. 2020-01-12].

VICENTE GARCÍA, J. (2011): Lo que más deseamos es que se resuelva tu situación. In *Casa del tiempo IV* (4). Ciudad de México: UNAM. Dostupné z: http://www.uam.mx/difusion/casadeltiempo/47_iv_sep_2011/casa_del_tiempo_eIV_num_47_68_72.pdf [cit. 2020-04-05].

VONDERKOVÁ, I., FAJKUSOVÁ, A. (2004): Platos típicos de cocina checa en México. *Radio Prague International* [online]. Emisión en español Dostupné z: <https://www.radio.cz/es/rubrica/notas/platos-tipicos-de-cocina-checa-en-mexico> [cit. 2020-04-05].

VORTELOVÁ, V. (2017): Mexiko, Kuba a Střední Amerika: Letem světem. *TRADE NEWS* [online]. Praha: ANTECOM, VI (1), 14–15. Dostupné z: https://antecom.cz/upload/tradenews/Trade_News_2017_02.pdf [cit. 2020-04-05].

WILLIAMS, J., CHESTERMAN, A. (2002): *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: Northampton: St. Jerome.

ZAMUDIO MARTÍNEZ, R. (1990): La revolución de terciopelo EN CHECOSLOVAQUIA. (Cronología 1988-1990). *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*. XXXVI (142). 81–95. Dostupné z: <http://www.revistas.unam.mx/index.php/rmcyps/article/view/52199/46510> [cit. 2020-12-21].

Knihovny a databáze

Biblioteca de la UNAM. Circuito Interior s/n, Ciudad Universitaria. Delegación Coyoacán. C.P. 04510 México, CDMX. *Catálogo LIBRUNAM* [online]. Dostupné z: <http://dgb.unam.mx/index.php/catalogos/librunam> [cit. 2019-05-13].

Biblioteca de México "Jose Vasconcelos" De La Ciudadela No.4, Colonia Centro, Centro, Cuauhtémoc, 06040 Ciudad de México, CDMX. Secretaría de Cultura. Dostupné z: <https://www.bibliotecademexico.gob.mx/> [cit. 2019-11-28].

Biblioteca Nacional de México, Centro Cultural Universitario, Ciudad Universitaria Alcaldía, Coyoacán, 04510 Ciudad de México, CDMX. *Biblioteca Nacional Digital de México* [online]. Instituto de Investigaciones Bibliográficas. Dostupné z: <http://www.bnm.unam.mx/> [cit. 2019-05-13].

Biblioteca Pública de Santiago: Ánxel Casal. Av. de Xoán XXIII, s/n, 15704 Santiago de Compostela, A Coruña, España. *Catálogo de rede de bibliotecas públicas de Galicia* [online]. Dostupné z: <https://catalogo-rbgalicia.xunta.gal/> [cit. 2019-07-23].

Biblioteca Universitaria de Universidade de Santiago de Compostela. Colexio de Fonseca, Rúa do Franco, s/n, 15782 Santiago de Compostela, C, España. *Catálogo Iacobus* [online]. Dostupné z: <https://www.usc.gal/gl/servizos/biblioteca/> [cit. 2019-07-23].

Biblioteca Vasconcelos. Eje 1 Nte. S/N, Buenavista, 06350 Ciudad de México, CDMX. *Catálogo general* [online]. Dostupné z: <https://www.bibliotecavasconcelos.gob.mx/> [cit. 2019-05-13].

BookFinder [online]. Berkeley, Düsseldorf: BookFinder.com/JustBooks network, 1997. Dostupné z: <https://www.bookfinder.com/> [cit. 2019-11-09].

Databáze českého uměleckého překladu [online]. Praha: ÚTRL FF UK a KAA FF MU, 2008. Dostupné z: <https://www.databaze-prekladu.cz/> [cit. 2020-05-03].

Enciclopedia de la literatura en México [online]. México: Secretaría de Cultura. Dostupné z: <http://www.elem.mx/> [cit. 2019-05-13].

Knihovna FF UK. Jana Palacha 1/2, 116 38 Praha 1. *Centrální katalog Univerzity Karlovy* [online]. Dostupné z: https://ckis.cuni.cz/F/TLSIJSKSP22GDLVQXKX3G5EQD2G839V4E8JIESXPF1XG2UIBCP-28401?RN=921732341&pds_handle=GUEST [cit. 2019-10-10].

Knihovna Instituto Cervantes. Na Rybníčku 536/6 120 00 Praha 2. *Catálogo Bibliotecas Cervantes* [online]. Dostupné z: <https://catalogo-bibliotecas.cervantes.es/general/abnetcl.exe> [cit. 2020-07-16].

Národní knihovna České republiky. Klementinum 190, 110 00 Praha 1. *Online katalog Národní knihovny ČR* [online]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkc [cit. 2019-10-10].

Obec překladatelů. Pod Nuselskými schody 3 120 00 Praha 2. *Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945* [online]. Španělská jazyková oblast. Překlady. Dostupné zde: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/ZZPREKLADY/totalspanelstina.htm>. [cit. 2020-04-10].

Portál české literatury – *Bibliografie zahraničních vydání děl českých autorů* [online]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/cz/> [cit. 2019-11-15].

UNESCO. *Index Translationum* [online]– World Bibliography of Translation. Bibliographic Search. Dostupné z: <http://www.unesco.org/xtrans/>. [cit. 2019-05-13].

WorldCat. *The World's Largest Library Catalogue* [online]. Dostupné z: <https://www.worldcat.org/> [cit. 2019-10-10].

PŘÍLOHY

Příloha 1: Bibliografický seznam českých překladů mexické literatury	131
Příloha 2: Obálky překladů české literatury v Mexiku	137
Příloha 3: Rozhovory a korespondence s překladateli	141

Příloha 1: Bibliografický seznam českých překladů mexické literatury

	Autor	Název překladu	Název originálu	Překladatel	Rok vydání	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
České překlady mexické literatury	Ruiz de Alarcón, Juan	<i>Lež na lež</i>	<i>La verdad sospechosa</i>	Vrchlický Jaroslav	1898?	Praha: bez nakladatele	drama
		<i>10 mexických básníků</i>	<i>Diez poetas mexicanos</i>	Pikhart A.	1907	In: Květy	poezie
	Azuela Mariano	<i>Demetrio (Ti zdola)</i>	<i>Los de abajo</i>	Kubíček Jindřich	1935	Praha: Julius Albert	próza
	Guzmán Martín Luis	<i>Krvavý déšť</i>	<i>La sombra del caudillo</i>	Šmíd Zdeněk	1937	Praha: Melantrich	próza
	Reyes Alfonso	<i>Triptych. Cikánská píseň na oslavu Panny Marie. - Vidina Anahuacu. - Pád.</i>	<i>Canción gitana en homenaje de la Virgen - Visión de Anáhuac - La caída</i>	Šmíd Zdeněk	1937	Brno: Jan. V. Pojer	próza (esej)
	López y Fuentes Gregorio	<i>Můj generále!</i>	<i>¡Mi general!</i>	Karsten Jan	1941	Praha: L. Mazáč	próza
	López y Fuentes Gregorio	<i>El indio</i>	<i>El indio</i>	Rosendorfský Jaroslav	1941	Praha: Evropský literární klub	próza
	Magdaleno Mauricio?	<i>Výheň</i>	<i>El resplandor</i>	Nechvátal František	1946	Praha: Evropský literární klub	próza
	Guzmán Martín Luis	<i>Orel a had</i>	<i>El águila y la serpiente</i>	Svoboda Bohumil	1947	Praha: Práce	próza
	Mancisidor José	<i>Ve větrné růžici</i>	<i>En la rosa de los vientos</i>	Kuchválek Jaroslav, Pařava Miroslav	1949	Praha: Melantrich	próza
	Ruiz de Alarcón, Juan	<i>Otcovrah aneb čest se platí draho</i>	<i>La crueldad por el honor</i>	Renč Václav	1945-9?	Praha: Syndikát českých spisovatelů	drama
	Rodríguez Antonio	<i>Neploďný mrak</i>	<i>La nube estéril</i>	Kvapilová Jarmila	1954	Praha: Státní nakladatelství krásné literatury	próza
	Ruiz de Alarcón, Juan	<i>Podezřelá pravda</i>	<i>La verdad sospechosa</i>	Businský Vladimír	1954	Praha: Dilia	drama
	Mancisidor José	<i>Svítání v hlubinách</i>	<i>El alba en las cimas</i>	Kvapilová Jarmila	1956	Praha: Státní nakladatelství krásné literatury	próza
	Carbadillo Emilio	<i>Malý den hněvu</i>	<i>Un pequeño día de ira</i>	Šmíd Zdeněk	1963	Praha: Dilia	drama

Autor	Název překladu	Název originálu	Překladatel	Rok vydání	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
Inclán Federico S.	<i>Julie umírá každou noc</i>	<i>Cada noche muere Julieta</i>	Makarius Jan	1963	Praha: Dilia	drama
	<i>Ovzduší samoty mlčenlivé. Výbor z moderní mexické poezie</i>		Slavík Ivan	1963	In: Světová literatura, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění	poezie (výbor)
Solana Rafael	<i>Mohou být ženy biskupkami?</i>	<i>Debiera haber obispas</i>	Walló K. M.	1963	Praha: Dilia	drama
Azuela Mariano	<i>Vojáci bídy</i>	<i>Los de abajo</i>	Čep Václav	1964	Naše vojsko	próza
Rulfo Juan	<i>Llano v plamenech</i>	<i>El llano en llamas</i>	Kajdoš Václav	1964	Praha: Státní nakladatelství krásné literatury	próza
Ibargüengoitia Jorge	<i>Blýskání na časy</i>	<i>Los relámpagos de agosto</i>	Prokopová Libuše	1965	Praha: Naše vojsko	próza
Inclán Federico S.	<i>Noc s Casanovou</i>	<i>Una noche con Casanova</i>	Makarius Jan	1965	Praha: Dilia	drama
Solana Rafael	<i>Štědrovečerní salát</i>	<i>Ensalada de Nochebuena</i>	Effenbergerová Marie	1965	Praha: Dilia	drama
Fuentes Carlos	<i>Nejprůzračnější kraj</i>	<i>La región más transparente</i>	Hodoušek Eduard	1966	Praha: Odeon	próza
Fuentes Carlos	<i>Smrt Artemia Cruze</i>	<i>La muerte de Artemio Cruz</i>	Posseltová Hana	1966	Praha: Mladá fronta	próza
Paz Octavio	<i>Na břehu světa (výbor z Libertad bajo la palabra, Obra poética /1935-1958), A la orilla del mundo</i>		Čivrný Lumír	1966	Praha: Státní nakladatelství krásné literatury	výbor poezie
Usigli Rodolfo	<i>César a kejklíč</i>	<i>El gesticulador</i>	Makarius Jan	1967	Praha: Dilia	drama
	<i>Sláva a pád Tenochtitlanu. Dobyť Mexika očima poražených</i>	<i>Selección de textos sobre la gloria y la caída de Tenochtitlan</i>	Slavík Ivan	1969	Praha: Odeon	próza (kronika)
Vilalta Maruxa	<i>Jako dva holoubci jako dvě hrdličky</i>	<i>Esta noche juntos, amándonos tanto</i>	Makarius Jan, Makariusová Jana	1971	Praha: Dilia	drama
Yáñez Agustín	<i>Děšť na spadnutí</i>	<i>Al filo del agua</i>	Čep Václav	1971	Praha: odeon	próza
Arreola Juan José	<i>Bájení</i>	<i>Confabulario</i>	Hodoušek Eduard	1974	Praha: Odeon	próza

Autor	Název překladu	Název originálu	Překladatel	Rok vydání	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
	<i>Motýl z obsidiánu (Parafráze aztécké lyriky)</i>	<i>Paráfrasis de la poesía lírica azteca</i>	Slavík Ivan	1974	Praha: Mladá fronta	výbor poezie
Carbadillo Emilio	<i>Hodinář z Cordoby</i>	<i>El relojero de Córdoba</i>	Horáček Vladimír	1975	Praha: Dilia	drama
Castellanos Rosario	<i>Kněžka temnot</i>	<i>Oficio de tinieblas</i>	Pechar Jiří	1976	Praha: Odeon	próza
Inclán Federico S.	<i>Romeo a Julie dnes nehrají</i>	<i>Cada noche muere Julieta</i>	Makarius Jan	1976	Praha: Dilia	drama
	<i>Popol Vuh a výbor z Letopisů Cakchiquelů a knihy Chilama Balama čili proporočka Jaguára na Yucatánu</i>	<i>Popol Vuh, Crónicas de zakchiqueles, Libros de Chilam Balam</i>	Slavík Ivan	1976	Praha: Odeon	próza (kronika)
	<i>Tanec žvlů. Poezie starých Aztéků</i>	<i>Selección de la poesía de los Aztecas</i>	Mikeš Vladimír	1976	Praha: Československý spisovatel	poezie (výbor)
Miguel Ángel Asturias	<i>Na vějíři vláha slunce (výbor z antologie Poesía precolombina M. A. Asturiase)</i>		Maršiček Vlastimil	1977	Praha: Melantrich	poezie (výbor)
	<i>Děti opeřeného hada. Mýty, legendy a pohádky mexických indiánů</i>		Kašpar Oldřich, Mánková Eva	1980	Praha: Odeon	próza
Díaz del Castillo Bernal	<i>Pravdivá historie dobývání Mexika I-II</i>	<i>Historia verdadera de la conquista de la Nueva España I-II</i>	Kult Luděk	1980	Praha: Odeon	próza (kronika)
López Portillo y Pacheco José	<i>Příchod opeřeného hada</i>	<i>Quetzalcóatl</i>	Kašpar Oldřich	1982	Praha: Odeon	próza (esej)
Rulfo Juan	<i>Llano v plamenech. Pedro Páramo</i>	<i>El llano en llamas. Pedro Páramo</i>	Kajdoš Václav, Hodoušek Eduard	1983	Praha: Odeon	próza
Juana Inés de la Cruz	<i>Naděje do zlata tkaná</i>	<i>Selección de poesía y narrativa</i>	Forbelský Josef, Slavík Ivan	1988	Praha: Vyšehrad	poezie (+ próza)

Autor	Název překladu	Název originálu	Překladatel	Rok vydání	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
	<i>Sluneční hodiny. Sto let mexické poezie</i>	<i>Selección: Cien años de la poesía mexicana</i>	Uličný Miloslav	1988	Praha: Práce	poezie (výbor + próza)
Paz Octavio	<i>Pták vteřiny (výbor z knih z let 1958-1987: Salamandra, Ladera Este, Vuelta, Pasado en claro, Árbol adentro)</i>		Mikeš Vladimír	1991	Praha: Československý spisovatel	poezie (výbor)
Paz Octavio	<i>Luk a lyra (výbor z knih El arco y la lira; El signo y el garabato)</i>		Mikeš Vladimír	1992	Praha: Odeon	próza (výbor esejů)
Esquivel Laura	<i>Koření vášně. Román na pokračování, v němž najdete receptury, milostná dobrodružství i rady pro domácnost</i>	<i>Como agua para chocolate</i>	Jurionová Alena	1995	Praha: Baronet	próza
	<i>Neuvadnou mé květy, neumlknou mé písně. Výbor z aztécké, kečuánské a mexické poezie</i>		Kašpar Oldřich	1996	Liberec: Dauphin	poezie (výbor)
Nezahualcóyotl	<i>Rozezni svůj atabal</i>	<i>Nezahualcóyotl. Vida y obra – selección de poesía</i>	Holková Ludmila	1996	Olomouc: Votobia	poezie (výbor)
Ruiz de Alarcón, Juan	<i>Podezřelá pravda</i>	<i>La verdad sospechosa</i>	Mikeš Vladimír	1997	Praha: Disk	drama
Cortés Hernán	<i>Dopisy. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu</i>	<i>Relaciones de la conquista de México – Cartas de relación</i>	Kašpar Oldřich, Mánková Eva	2000	Praha: Argo	próza (kronika)
	<i>Popol Vuh: posvátná kniha Mayů</i>	<i>Popol Vuh, Crónicas de zakchiqueles, Libros de Chilam Balam</i>	Slavík Ivan	2000	Praha: Dauphin	próza (kronika)
Fuentes Carlos	<i>Diana aneb osamělá lovkyně</i>	<i>Diana o la cazadora solitaria</i>	Hulešová Martina	2001	Praha: Rybka Publishers	próza

Autor	Název překladu	Název originálu	Překladatel	Rok vydání	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
Lazo Norma	<i>Věřící</i>	<i>Los creyentes</i>	Pilátová Markéta	2001	Praha: One Woman Press	próza
Borés Pablo	<i>Had našeptávač</i>	<i>El instigador</i>	Kučírkové Lenka	2002	Brno: Pavel Křepela	próza
León-Portilla Miguel	<i>Aztécká filozofie. Myšlení Nahuů na základě původních pramenů</i>	<i>La filosofía náhuatl, estudiada en sus fuentes, con un nuevo apéndice</i>	Mánková Eva	2002	Praha: Argo	próza (esej)
León-Portilla Miguel, Silva Galeana Librado	<i>Huehuehlahtolli: Svědectví starého slova</i>	<i>Huehuehlahtolli</i>	Holková Ludmila	2002	Brno: Akademické nakladatelství CERM	próza (esej)
Fuentes Carlos	<i>Pohřbené zrcadlo</i>	<i>El espejo enterrado</i>	Tkáčová Anna	2003	Praha: Mladá fronta	próza
Kahlo Frida	<i>Intimní autoportrét. Výběr z korespondence, deníku a dalších textů</i>	<i>Autorretrato íntimo</i>	Janda Luděk	2003	Praha: Labyrint	próza (deníky, korespondence)
Poniatowska Elena	<i>Ztřeštěná sedma, Portréty mexických umělkyní</i>	<i>Las siete cabritas</i>	Tkáčová Anna	2004	Praha: One Woman Press	próza
Reyes Alfonso	<i>Vidina Anáhuacu</i>	<i>Visión de Anáhuac</i>	Housková Mariana	2004	In: Druhý břeh Západu. Iberoamerika jako soužití kultur; Praha: Mladá fronta	próza (esej)
Fuentes Carlos	<i>Starý gringo</i>	<i>Gringo viejo</i>	Medek Vladimír	2005	Praha: Garamond	drama
	<i>Pět mexických her</i>		Černá Martina, Holub Jiří, Škoda Stanislav	2005	Praha: Divadelní ústav	próza
Fuentes Carlos	<i>Milan Kundera. Tajná idyla</i>	<i>Milan Kundera: El idilio secreto</i>	Poláková Dora	2006	Praha: UK v Paze	próza (esej)
Monciváis Carlos	<i>Obřady chaosu</i>	<i>Los rituales del caos</i>	Riebová Markéta	2007	Praha: Mladá fronta	próza (esej)
Poniatowska Elena	<i>Drahý Diego, objímá Tě Quiela</i>	<i>Querido Diego, te abraza Quiela</i>	Tkáčová Anna	2007	Praha: Práh	próza
(Lukavská Eva)	<i>Had, který se kouše do ocasu. Výbor hispanoamerických fantastických povídek</i>		Riebová Markéta, Spitzová Eva, Nemrava Daniel	2008	Brno: Host	próza (výbor povídek)
Arriaga Guillermo	<i>Amores perros/Psí lásky</i>	<i>Amores perros</i>	Holišová Šárka	2009	Praga: Garamond	próza
Fuentes Carlos	<i>Orlí křeslo</i>	<i>La silla del águila</i>	Zamorová Jana	2009	Praha: Brána	próza

Autor	Název překladu	Název originálu	Překladatel	Rok vydání	Místo vydání a nakladatelství	Žánr
Estrada Jorge A., Holeček Tomáš	<i>Usnula jsem</i>	<i>Me dormí</i>		2010	Praha: Albatros	próza
Nettel Guadalupe	<i>Okvětní plátky a další nepříjemné povídky</i>	<i>Pétalos y otras historias incómodas</i>	Alon Andrea	2010	Praha: Volvox Globator	próza
Pitol Sergio	<i>Umění fugy</i>	<i>El arte del fuga</i>	Tkáčová Anna	2010	Praha: Dauphin	próza
Berman Sabina	<i>Žena, která se ponořila do srdce světa</i>	<i>La mujer que buceó dentro del corazón del mundo</i>	Dembická Simoneta	2011	Brno: Jota	próza
Arriaga Guillermo	<i>Sladká vůně smrti</i>	<i>Un dulce olor a muerte</i>	Janda Luděk	2012	Praha: Labyrint	próza
Arriaga Guillermo	<i>21 gramů</i>	<i>21 gramos</i>	Holišová Šárka	2012	Praha: Garamond	próza
Esquivel Laura	<i>Malinalli, otrokyně bílého pána</i>	<i>Malinche</i>	Alchazidu Athena	2012	Frýdek-Místek: Alpress	próza
Subcomandante Marcos, Paco Ignacio Taibo II	<i>Nepohodlní mrtví (Co schází, to schází)</i>	<i>Muertos incómodos (falta lo que falta)</i>	Chochola Martin, Sirotný Lukáš	2012	Červený Kostelec: Pavel Mervart	próza
León-Portilla Miguel	<i>Conquista pohledem poražených</i>	<i>Visión de los vencidos</i>	Holková Ludmila	2013	Červený Kostelec: Pavel Mervart	próza (esej)
Alvaro Enrigue	<i>Podchlazení</i>	<i>Hipotermia</i>	Brabec Michal	2014	Praha: FRA	próza
Fuentes Carlos	<i>Vlad</i>	<i>Vlad</i>	Charvátová Anežka	2014	Praha: Argo	próza
Paz Octavio	<i>Sor Juana Inés de la Cruz aneb nástrahy víry</i>	<i>Sor Juana Inés de la Cruz o las trampas de la fe</i>	Tkáčová Anna	2015	Praha: Dauphin	próza (esej)
Zepeda Patterson Jorge	<i>Černý trikot</i>	<i>Muerte en contrarreloj</i>	Jana Novotná	2018	Zlín: Kniha Zlín	próza
Alvaro Enrigue	<i>Náhlá smrt</i>	<i>Muerte súbita</i>	Brabec Michal	2019	Praha: Paseka	próza

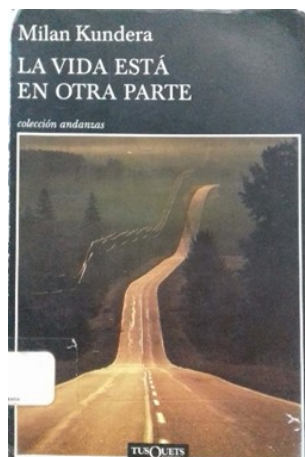
Zdroj: vlastní šetření

Příloha 2: Obálky překladů české literatury v Mexiku¹⁵⁰

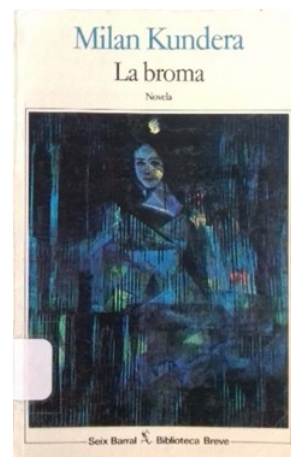
Umělecká literatura



1. 1992



1. 2014



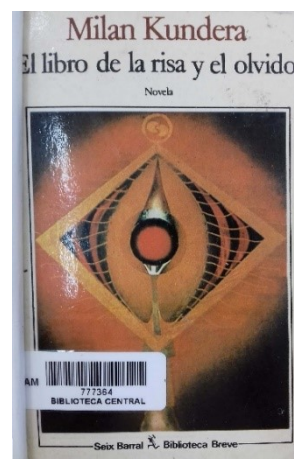
2. 1987



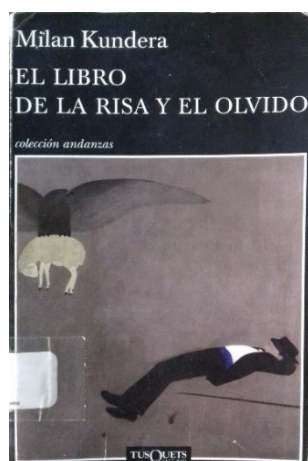
2. 2015



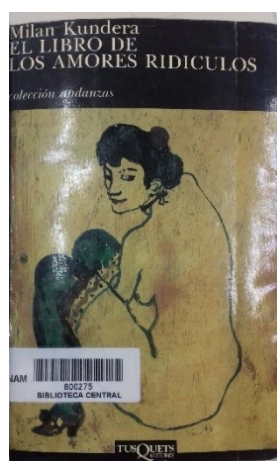
3.



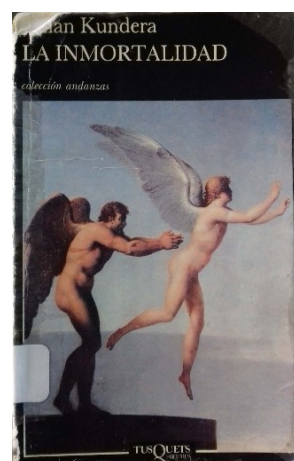
4. 1987



4. 2013

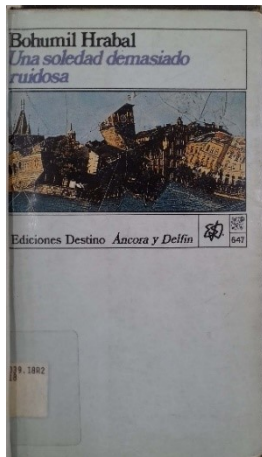


5. 1988

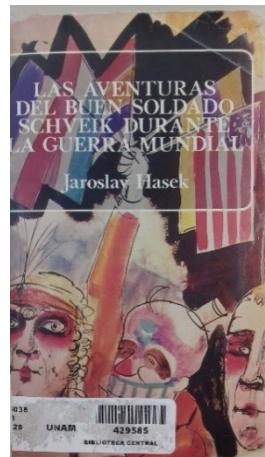


6.

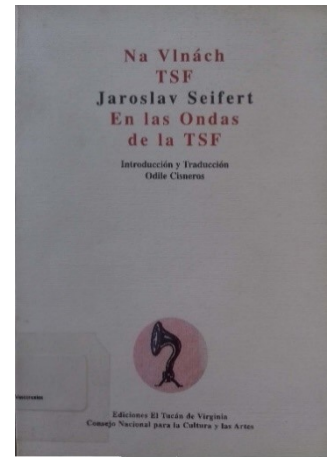
¹⁵⁰ Vlastní fotografie autorky práce, pokud není uvedeno jinak.



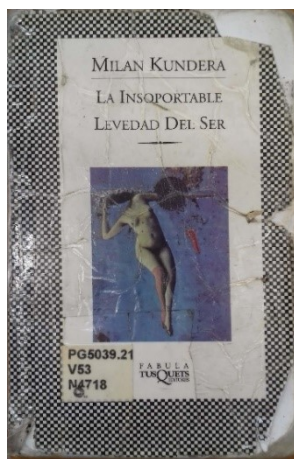
8.



9.



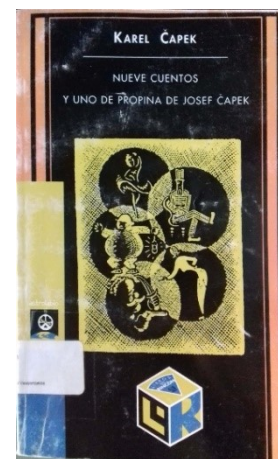
10.



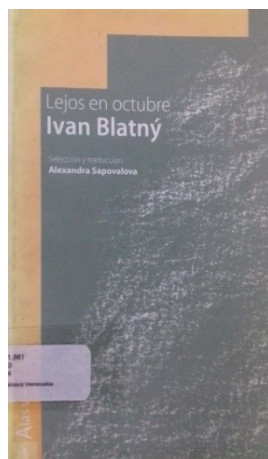
11.2002



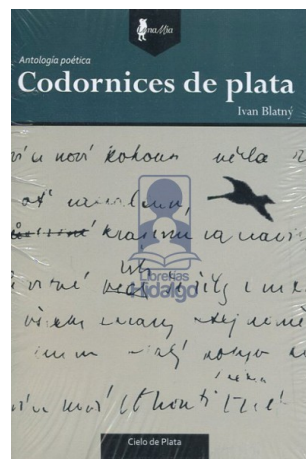
11.2016



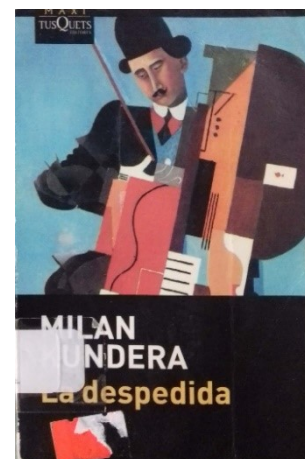
12.



13.



(13.)¹⁵¹



14.

¹⁵¹

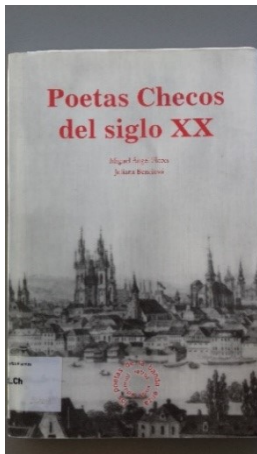
Fotografie

obálky

stažena

Z:

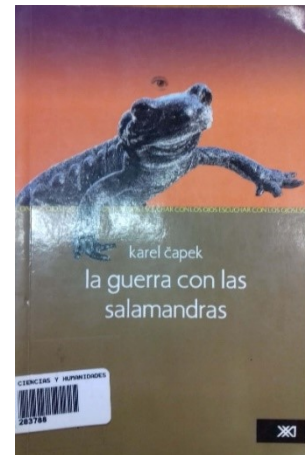
<https://libreriashidalgo.com/librodetalle.php?codigo=9786079696429&libro=266155&titulo=CODORNICES%20DE%20PLATA%20ANTOLOGIA%20POETICA> [2021-1-16].



15.



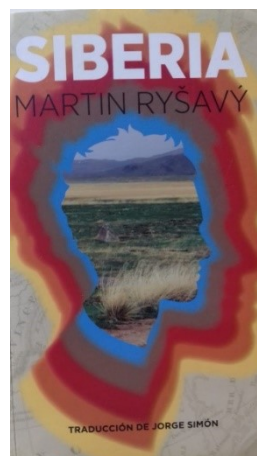
16.



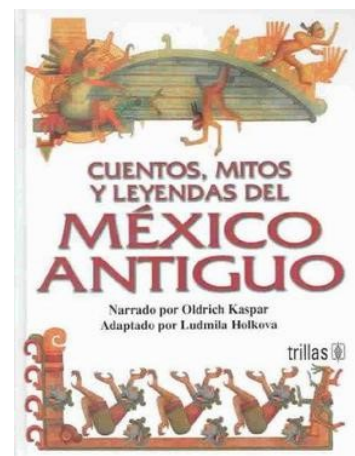
17.



18.

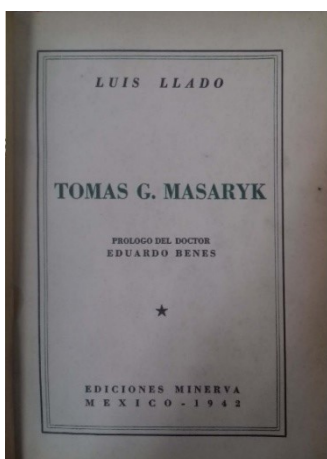


19.

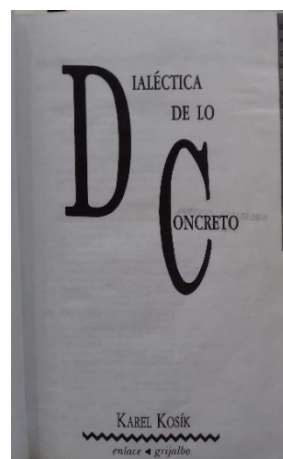


nezařazeno¹⁵²

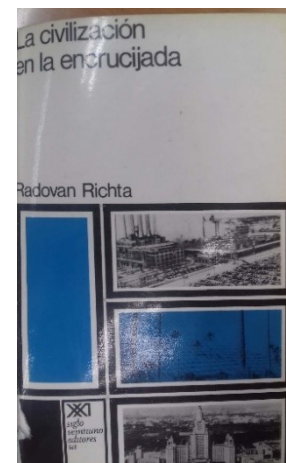
Literatura faktu a filozofické eseje



1.



2.

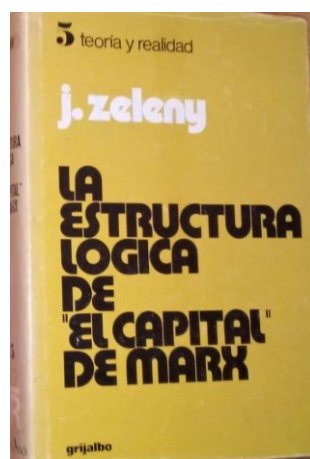


3.

¹⁵² Fotografie obálky stařena z: <https://www.abebooks.co.uk/Cuentos-mitos-leyendas-Mexico-antiguo-Spanish/30157653102/bd> [2021-1-16].



4.



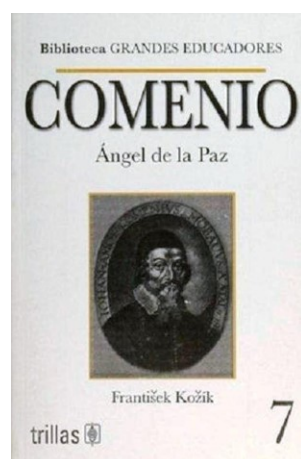
5.¹⁵³



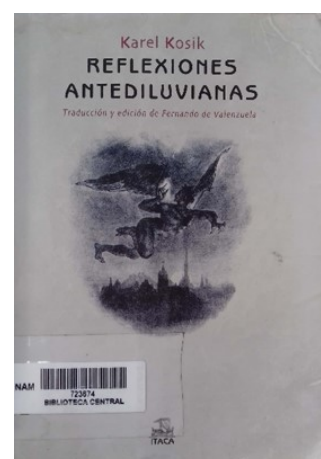
6.



7. 1993



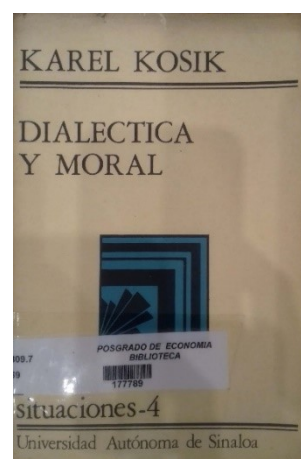
7. 1996¹⁵⁴



8.



9.



nezařazeno

¹⁵³ Fotografie obálky stažena z: <https://www.todocoleccion.net/libros-segunda-mano-filosofia/jindrich-zeleny-estructura-logica-capital-marx-grijalbo-1974~x159063758>

¹⁵⁴ Fotografie obálky stažena z: https://www.elsotano.com/libro/comenio-angel-de-la-paz-2-ed_10065651 [2021-1-16].

Příloha 3: Rozhovory a korespondence s překladateli

Níže uvádíme přepis rozhovorů a písemnou korespondenci pořázenou s oslovenými překladateli podle chronologické posloupnosti:

1. **Jorge Simón** – rozhovor (videohovor) 3. května 2019 a osobní rozhovor 21. července 2020
2. **Fernando de Valenzuela** – korespondence od 24. května 2020 do 10. června 2020
3. **Odile Cisneros** – korespondence od 6. června do 9. července 2020 doplněna rozhovorem (včetně korespondence Odile Cisneros s Janou Seifertovou-Plichtovou z roku 1998)
4. **Alexandra Šapovalová** – rozhovor (videohovor) 21. července 2020
5. **Ludmila Holková** – rozhovor (videohovor) 14. ledna 2021

1. Jorge Simón

¿Qué opina usted, se conoce la literatura checa en México? ¿Quién la traduce?

Tengo que decir que en México no hay quien traduzca la literatura checa. Lo que sí se hace, se traduce allá de otras lenguas, pero no del checo. De eso se ocupa la gente española. Imagínate, hasta los años 60, 70 se vendían muchas editoriales mexicanas a las españolas o italianas, por ejemplo, la Montadori, si la conoces. Entonces, no es que se hagan cosas en México, México solo es un mercado, no se produce.

Y sí te puedo decir que hay un mexicano que escribe obras sobre la literatura checa, la poesía clásica, como del siglo XII, es Miguel Ángel Flores. Él no hizo traducción como tal.

Sí, me encontré con una antología de la poesía checa que hizo en cooperación con Běla Mrkosová.

Sí, se dedicaba a la literatura checa, órale, sí, realmente no existe el tema, hasta yo sé, podría investigar más, pero no, no hay traductores mexicanos que traduzcan la literatura checa. Pero te digo, toda la literatura checa o checoslovaca que hay y que se conoce en México es editada en otro lugar proviene de España o en Argentina.

No, lo mío fue, pues como “libra” dicen pues lo que yo hice, la Siberia, es como arenita allí, totalmente desconocida en el mundo español.

Es muy interesante, tiene razón. ¿A qué se dedica usted en su vida profesional?

Yo de carrera soy filólogo, estudié letras clásicas en la UNAM, y luego hice posgrado de la literatura comparada también en la UNAM. Así que conozco el ambiente donde te mueves. Luego renuncié todo ello, me moví a otro lado por cuestiones personales. Y terminé en la República Checa. Y ya estando acá, como a mí no me gusta inglés y como no me gusta hablar inglés acá, empecé a estudiar el checo por mi cuenta y, conectado con mis pretensiones y mi gusto literario, estudié un poco la traducción y lo demás.

¿Cuánto tiempo lleva en la República checa? ¿Cómo maneja el checo?

Llevo 11 años. El checo hablado, es una lástima, pero leo bastante y, bueno, traduzco. Y luego escribo también, pero en español.

Ya veo. Otra pregunta es ya sobre la traducción del libro *Cesty na Sibiř* de Martin Ryšavý. Supongo que este es su primer libro traducido. ¿Es verdad?

Sí, yo he traducido cosas para las revistas, pero una obra completa no, es mi primera.

¿Por qué escogió este libro para traducirlo, cuál fue su motivo?

Yo llegaba en 2008 y este libro salió en 2009, en 2009 ganó el premio, y además, una amiga que traduce del sueco al checo me recomendó este libro. Y bueno, pude leerlo, aunque fue muy difícil, porque es muy grande y yo aún no sabía tanto el checo, ¿no? Pero lo compré, me tomé un tiempo en leer y luego ya decidí que lo voy a traducir, como hobby, ¿no? Así que me puse a traducirlo poco a poco, como no llevaba ningún plan ni límite. Traduje las primeras 200 páginas y dije...pues quizás le podría interesar a alguien. Así que me puse a buscar editores en el mundo hispanohablante, al inicio en España, pero no había manera. Y realmente al final encontré una editorial por un amigo que me habló desde la ciudad (Ciudad de México, naše pozn.).

Entonces fue una casualidad que encontró la Editorial Elefante que es una editorial mexicana pequeña, ¿no?

Sí, es pequeña, aunque ya tiene un nombre.

En cuanto a la traducción, ¿cómo se le daba traducir el libro? ¿Tiene una formación de traductología o le pidió ayuda a un traductor profesional?

Sí, en la maestría tomaba cursos de traducción en el campo de derecho. Y allá se daba teoría de traducción, así que conocí unas corrientes de traductología y creo que eso me aportó mucha información.

¿Era necesario conocer, aparte del idioma checo, la cultura checa y la historia y política europea para poder entender el libro y traducirlo?

No, pues la historia y la política, a nivel europeo, la conozco bien, desde la edad Media. Y las cuestiones de la lengua...sí me ayudó alguna gente. Pero era difícil encontrar a alguien que no solo hable el checo, sino también que sea hispanohablante y también estudioso de traducción. Anežka (Charvátová, naše pozn.) me ayudó mucho, me recomendó a una estudiante, se llamaba Martina creo, que también me echó mano, luego Michal Brabec que traduce la literatura española a catalana. ¿Y así no? Comentando a la gente las palabras. Porque había muchas palabras antiguas que se utilizan más en Eslovaquia que aquí. Y claro, no preguntaba a la gente en la calle, me comunicaba con la gente que conocía el tema, era estudiosa y aún así se complicaba. Incluso yo preguntaba unas palabras a un checo y claro, no entendía, o no conocía esas palabras. Inclusive estuve en contacto con el autor.

Sí, era lo que quería preguntar ahora.

Sí, me contacté con él, claro. Me explicaba unas cosas en checo que me comentaba que para él era importante el concepto, porque claro el tema es la Siberia, en muchas páginas, bueno casi todo el libro. Entonces, aparecían algunos conceptos en ruso incluso la lengua indígena o aborígen de estas regiones, que son otras lenguas, a veces tomaba la palabra original y la incrustaba en el texto. Claro, no avisa, no da ninguna señal y yo como traductor novato al principio no me daba mucha cuenta de eso. Pues había conceptos que yo no entendía, ¿no? En Siberia por ejemplo hay muchos tipos de vacas, ¿no?, que yo desconocía. Así que este tipo de cosas yo preguntaba y así.

¿Cuánto tiempo tardó en traducir el libro?

Como al inicio no tenía ninguna finalidad de publicarlo, no corría. Y cuando firmé el contrato con el editor, en el verano de 2016 ya se lo entregué en el 2018 para publicarlo. Pero me puse a traducirlo ya como 4 años antes.

¿Pero empezó con las traducciones parciales ya en el 2011, no, por su cuenta?

Exactamente, empecé a traducir partes. Pero cuándo se me ocurrió intentar a publicarlo, hasta encontrar a un editor, pero pasaron 4 o 5 años, no sé.

Yo al principio busqué en España, escribía a las editoriales que yo conocía, grandes y pequeñas, y de muchas no recibí ni siquiera una respuesta y algunas me decían que no estaban interesados. Sí, fue difícil, fue como un año o más buscando, hasta que te digo hablé con amigo que me decía que conocía a un editor o jefe de esta editorial. Le habló sobre mi proyecto, se interesaba y él solo se puso en contacto conmigo.

El libro se publicó en México, así que ¿es en México donde se puede conseguir ahora?

Claro, se editó en México, se publicó en México, pero tú sabes que existe la cuestión digital. Me parece que ya está el libro electrónico. Y bueno, siempre se puede hacer un pedido, desde cualquier parte del mundo. No sé si llegue tarde, llegue mal, pero siempre se puede hacer. Pero hasta yo sé, no estoy cien por cien seguro, no se distribuyó fuera del México. Me enviaron algunos ejemplares gratuitos, pero bueno, me los envió directamente el editor. Pero no, no se puede conseguir en las tiendas en Praga o en España, yo diría que no. Así que no sé si el libro tuvo éxito, pero si alguien quiere se lo pide por internet y se lo mandan, claro.

¿Cuándo se publicó el libro? Es que una fuente dice que el año de publicación era 2017 (Národní knihovna ČR) y otra fuente dice que 2018.

No, no, el libro fue publicado a finales de 2018. Yo diría que noviembre, por allí. No sé, por qué, pero veía que estaba como anunciado desde antes, pero el libro como tal apareció en las librerías el año pasado, sí.

Otra cuestión que me interesa es la revisión del texto. ¿Sabe quién se encargó en la redacción y corrección del texto?

Eso es un enigma, ¿eh? Esto es otro tema que quizás ahora no sería bueno tocarlo, porque luego empezaría yo a criticar. La relación con el editor fue muy mala. No sé si tú sabes cómo suele ser, pero las cosas no son formales, no son serias. Con el editor había muchos

problemas de entendido y había muchas fallas, muchas fallas entre comunicación porque él quería pagarme menos de lo que yo quería. Y luego también una vez enviados los textos, los manuscritos, él no me daba cuenta de nada. Él me decía: recibí tu texto, gracias, y eso fue todo. Así que nada de ¿qué pasó aquí, quieres cambiar unas cosas? Yo me enteré de todo cuando recibí un ejemplar impreso en Praga y me di cuenta que había cambiado mil cosas sin preguntar ni nada. O sea, nunca fue una comunicación constante, no, nunca.

Así que supongo que tampoco podía cooperar en cómo va a ser la portada y el cuidado formal del libro.

No, eso mucho menos. Sabes que eso es sinceramente dominio de la editorial, ¿no? Yo nunca esperé esto, pero sí lo que esperaba era que me comentara cosas concretas del texto. Hasta tengo dudas de que hayan leído el texto completo. Yo espero que sí. No, es que sabes cuántos son...en español salieron 980 páginas. Sí, es una locura de texto.

¿Ah sí? En el catálogo de Národní knihovna ČR consta que son 435 páginas.

No, no sé dónde tomaron esos datos. La edición checa tiene 613 páginas. Así que el formato es gigante, es un libro grande y con una *miniletra*. Así que, si lo quieres hacer más saznable, claro que salen más páginas.

Sí, y además la traducción del checo al español es siempre más larga que el original.

Sí, cuando en checo dices una palabra, en español dices tres, ¿no?

¿Y sabe cuántos ejemplares se publicaron?

Ay, no me acuerdo, dos mil creo.

¿2000? No es poco.

No, yo esperaba que iba a ser mucho menos. Es que, en cuanto a la cuestión financiera, el editor buscó mucho apoyo del gobierno (mexicanos, naše pozn.). Pues estas becas de FONCA...seguro conoces otras instituciones mexicanas que patrocinan, apoyan cosas culturales. Y luego el Ministerio checo me apoyó también, a mí me pagó una parte, sí, así apoyó la traducción. Entonces, yo le dije que contaba con ese apoyo y él solo buscó el suyo.

¿La publicación es muy reciente, pero sabe si la traducción tiene éxito hasta la fecha?

Me parece que no. O sea, sí salió en las librerías, salió alguna mención en internet, por supuesto, por el editor. Pues es lógico pensarlo, ¿no?, desde el tema y por supuesto la magnitud del libro que se ve muy grande, se ve impresionante, y más en México, donde los niveles de lectura son distintos. Este es como un libro que les va a asustar. No creo que a la gente le interesaba, pero bueno, pocas personas. No, yo que sepa, no había nada, yo no esperaba eso.

¿Quién es el lector hipotético de su texto, para quién lo tradujo?

Bueno, claramente es un texto complicado en el sentido de tipo filosófico, religioso, político, se necesita cierto bagaje cultural para poder leer el libro y para entenderlo, obviamente. Y claro, entender sobre todo la cultura tan lejana para nosotros en México como es la de Rusia. Incluso para los checos Siberia es un lugar desconocido. Y claro, para los mexicanos aún más.

Pero para mí lo que es interesante es que para las personas que sean lista o tengan la educación, estuvieran interesadas, curiosas, pueden encontrar cosas, una gran similitud entre Siberia y México. Eso es lo que habría que ver. Me gustaría que eso fuera lo que pueda aportar el libro; en México, lo que pasa con estas comunidades indígenas, y en Siberia, lo que está pasando con las comunidades indígenas de allí. Sería interesante ver la comparación y la relación entre las cosas, pero habría que verlo, habría que leerlo.

Pues tendré que conseguirme el libro yo también.

Sí, mucha gente no lo conoce, no. Ya te digo, ganó el premio, pero me di cuenta de que en Chequia hay crisis, ¿eh? Se lee mucho, pero mucha basura. Mucho *bestseller*, mucho *crimi*, mucha cosa, pero la literatura checa se está dejando al lado. Se lee Michal Viewegh, bueno...

En cuanto a la literatura checa en México, ¿se conoce? ¿Cuáles son los autores que más se conocen en México de nuestra literatura?

Pues en México en general no se conoce a casi nadie, se conoce a Kafka, por supuesto, pero nadie lo considera checo. Yo creo que ni ustedes lo consideran checo, ¿no? Pero fuera de él, autor de lengua checa, pues nadie. Se pueden encontrar textos de Hrabal, que fueron editados en México, pero no se leen. Yo un día encontré, este, ¿cómo se llama?, *La soledad demasiado ruidosa*, ¿no? Es posible encontrarlo, pero nadie lo lee. Poesía quizá..., Seifert..., pero no, no es muy conocido, no.

Yo me encontraba mucho con los libros de Milan Kundera en las bibliotecas.

Por supuesto, sí, después Kundera, pero mucha gente ni siquiera sabe que es checo, ¿no? Yo creo que mucha gente lo considera francés. Pero sí estoy de acuerdo que sus novelas, las más representativas, son las escritas en checo. Lo que escribe en francés es una basura me parece, para llorar. Pero bueno, Kundera es conocido en el mundo, pero luego ni siquiera en Chequia la gente sabe quién es Kundera.

Muchas gracias por las respuestas. Querría cerrar la entrevista con la pregunta acerca el futuro. ¿Piensa traducir otro libro checo?

Sí, por supuesto. Bueno, yo, antes de eso, mi afición a la lengua checa fue, *pos*, por vivir acá evidentemente, pero mi formación en lenguas extranjeras es el alemán. Toda mi preparatoria, bachillerato, universidad, estudié alemán. Y mi plan original fue vivir en Alemania. Pero bueno, no resultó y terminé en el país vecino, pero bueno, así es la vida. Pero ya tengo tres proyectos, dos del checo. Tengo proyectos para presentarles y empezar a mandar y a ver quién me contesta. Quiero hacer una antología de la cuentística checa contemporánea de los autores vivos o que murieron. Yo creo que este proyecto sería muy interesante, porque no se ha hecho en español, yo creo que ni en España. Otra cosa me gustaría...estoy traduciendo también algunas cosas, pero son cosas mías, no, locuras literalmente. No sé si conoces la novela checa *Romány tři mágu* que es de Jiří Karásek. Pues es un autor vanguardista de los años 20. Y esto sería una exquisitez, una locura para aficionados, ¿no? Para quienes les gusten las locuras, ¿no? *Pos*, es una novela muy interesante, muy de la época, por supuesto, pero muy atractiva. Allí yo ni siquiera quiero ganar dinero, sería hacerlo por el amor al arte y otra es una cuestión de alemán, pero conectado con Bohemia. Por otro lado, quiero hacer una antología de

los autores que escribían en alemán y que vivían aquí en Bohemia y Moravia, tipo Kafka pues. Bueno a parte de esos me gusta presentar algunos pedazos para que el editor lo vea y a ver si se interesa, ¿no?

Muchas gracias por su tiempo y sus respuestas. Esta entrevista me ha aportado mucha información útil.

Gracias a ti.

2. Fernando Valenzuela

Karolína Strnadová:

(...)

1. Voy a iniciar con una pregunta más bien de su opinión. Investigando en las bibliotecas mexicanas encontré solo 16 obras de la narrativa checa publicadas en México y 10 títulos de la no ficción. ¿No cree que quizás en México hay más interés en los temas filosóficos, o más interés que en España?

2. Creo que usted es conocido sobre todo como traductor de las bellas letras checas, o sea, de la narrativa checa. Pero sí tradujo varias obras de los filósofos checos como es *La civilización en la encrucijada: Implicaciones sociales y humanas de la revolución científicotécnica* de Radovan Richta y *Reflexiones antediluvianas* de Karel Kosík. Hay bastante diferencia temporal entre ambas traducciones. ¿Cuál fue la motivación de traducir los textos checos de no ficción? ¿Tradujo más obras de los filósofos checos?

3. *La civilización en la encrucijada*, una obra colectiva dirigida por Radovan Richta, se publicó en el 1971 en México. ¿Por qué no se publicó en España como la mayoría de las obras traducidas por usted? ¿Cuál fue el inicio o el motivo de traducir la obra? ¿Fue su idea o se la encargó la editorial Siglo XXI?

4. Parece ser una gran obra de cantidad tanto de ideas como de páginas. Además, el tema es muy específico y usted era muy joven cuando la traducía (¡Más joven que yo!). ¿Cómo le fue la traducción? ¿Recuerda si le ayudaba alguien o pedía consejos a los conocedores del tema?

5. La traducción se presentó por la primera vez en el 1971 en la editorial Siglo XXI Editores. Luego encontré una publicación de la editorial Artiach del 1972, pero no he podido consultarla. ¿Se trata de una reedición? En el año 1974 apareció otra traducción, de Daniel Iríbar, publicada en la editorial Ayuso. ¿Sabe por qué se hizo esta traducción si ya existía la de usted que entonces era reciente?

6. Veamos el caso de la traducción de *Reflexiones antediluvianas* de otro filósofo checo Karel Kosík. Según nuestra investigación se trata de la tercera obra de Kosík traducida y publicada en México (aparte de esta se publicó *Dialéctica de lo concreto* en traducción de Adolfo Sánchez Vázquez en el 1967 y *Dialéctica y moral* en versión española de A. J. A. en el 1978). ¿Antes de traducir la obra, conocía el trabajo de Karel Kosík o las traducciones anteriores? ¿No sabe quién podría ser el traductor firmado como A. J. A.?

7. La traducción suya fue apoyada por el Ministerio de la cultura. ¿Cómo fue el proceso de iniciación de traducción en este caso? ¿Fue su proyecto pedir la ayuda económica?

8. Otra vez me parece algo interesante que la traducción se publicó en México. ¿Por qué no en España? Según mi investigación, en España ni siquiera se reeditó, ¿es verdad?

9. En la nota editorial se menciona el nombre de Antonín Kosík, hijo del autor. ¿Sabe cuál fue su papel en la publicación de traducción?

10. No leí la obra de Kosík en la traducción ni en el original, pero es suficiente echar vistazo en unas cuantas páginas para entender que es un trabajo abundante de ideas muy abstractas y difíciles de traducir. ¿Cómo le fue la traducción, recuerda cuánto tiempo tardó en terminarla? ¿Simpatiza con la filosofía expuesta en el libro? ¿Consultó algunas realidades o terminología con filósofos o especialistas de otras disciplinas?

11. En la solapa se dice que esta fue la primera traducción de Karel Kosík del checo al español, lo cual es erróneo. ¿Sabía sobre este detalle usted o el editor del libro? Allí mismo se escribe, además, que con este volumen se inicia una serie en la que se publicará otras obras de Kosík. Aunque investigué en varias fuentes, no he encontrado otra traducción publicada después del 2012. ¿Sabe algo al respecto?

Fernando de Valenzuela:

Querida Karolína:

Recibí su correo con gran satisfacción y mucha nostalgia por la cantidad de años que han pasado desde aquella mi primera traducción del checo. Yo era por entonces un pobre estudiante de filosofía en la Universidad de Carlos, que sobrevivía muy modestamente con una beca de setecientas coronas mensuales (unos veinte dólares).

Richta era una persona muy influyente (supongo que del sector de Cernik o de Strougal o de ambos, creo recordar que dirigía el instituto de sociología de la Academia de Ciencias). La publicación de “La civilización en la encrucijada” fue parte de una amplia operación que pretendía ofrecerle al régimen una perspectiva de supervivencia basada en los milagros de la revolución científico técnica, que permitirían además evitar los cambios estructurales que ya por entonces reclamaban los partidarios de la primavera de Praga. La operación requería una amplia difusión internacional y de eso se encargó una empresa del estado, Dilia, que gozaba de todos los privilegios de las empresas dedicadas al comercio exterior. Dilia gestionó la traducción de la obra a varios idiomas y supongo que también las oportunas subvenciones a su publicación.

Richta me recibió en su despacho, compartimos un café y me indicó que tendría plena libertad para traducir como me diera la gana, sin consultar con nadie, sin correcciones ni censura alguna. Yo acepté, entre otras cosas por la generosidad económica de la oferta, y me puse a trabajar a toda marcha.

Unos meses después me llegó un único ejemplar de la lujosa edición que Dilia había publicado en Praga y nunca más volví a saber de ellos, ni de Richta, ni de Dilia ni de otras publicaciones que se hubieran hecho en México, en España o en América Latina.

Poco después me convertí en discípulo, entiendo que en discípulo predilecto, de Karel Kosik y Jan Patočka, a quienes agradezco lo poco que aprendí de filosofía, que gracias a mi libre acceso a las obras de los clásicos de la filosofía griega y alemana, que me enviaban mis padres primero desde Argentina, donde estábamos exiliados, y después desde Madrid, finalmente resultó no ser tan poco lo que conseguí aprender. Lo malo es que lo que uno consigue aprender suele ser proporcional con lo que consigue olvidar.

Por cierto, me gustaría saber si usted sabe si la traducción de Kosik al castellano la hizo López Vázquez del checo o, como yo supongo, del italiano.

Yo traduje de Kosik al castellano, además de las “Reflexiones antediluvianas”, “El siglo de Marketa Samsa” y de Patočka el último libro que él publicó que en checo se llamaba “O smyslu nasich dnu” y al que la editorial española Akal le puso el exótico título de “Los intelectuales ante la nueva sociedad”. Traduje además dos o tres libros de mi gran amigo y compañero de clase Tomas Halik que publicó una editorial de las monjas Teresianas.

A principios de los setenta creamos, primero en la Universidad Menéndez Pelayo de Santander y luego en la Universidad del País Vasco de San Sebastián, un seminario sobre Europa Central en el que participaron las principales figuras de la política y la cultura checa, eslovaca, húngara y polaca y que dirigí durante dieciséis años. Supongo que ese habrá sido uno de los motivos, junto a la traducción de unos cincuenta títulos (entre novelas, ensayos, artículos, óperas, etc.) por el que el Gobierno checo decidió concederme el premio Gratias Agit. Digo supongo porque uno nunca sabe por qué lo conceden un premio o por qué dejan de concedérselo.

Bueno, finalmente hice mi tesis de licenciatura bajo la dirección de Kosik y Patočka y luego el doctorado bajo la dirección de Patočka (fui el último doctorando de Patočka, a Kosik ya lo habían echado de la cátedra).

No estoy esperando la llegada de la primavera sino la del invierno, porque vivo desde hace diez años en Argentina, casado desde entonces con mi novia y antigua compañera del bachillerato, Araceli.

Espero sus comentarios. Besos, Fernando

Karolína Strnadová:

(...)

No sé si puedo enlazar con otras preguntas, pero lo último que me interesaría es si cree que el otorgamiento del premio Gratias Agit (en 2007) de parte del Ministerio de Asuntos Exteriores tiene que ver con el posterior apoyo económico (en 2012) de su traducción de *El siglo de Marketa Samsa Reflexiones Antediluvianas*. Lo que no sé es si la ayuda la pide el traductor, la editorial u otra entidad, quizás usted ni siquiera sabía sobre este apoyo.

Avanzando con mi trabajo me han surgido otras preguntas referentes a otras traducciones suyas. Si fuera tan amable de responderlas, aquí las comparto:

- La novela *Život je jinde*, aunque Kundera la escribió en 1969, se publicó en checo por la primera vez en 1979. En este mismo año Seix Barral publicó su traducción. ¿Cuál fue el texto del que tradujo el libro? ¿Fue el libro publicado en 1979 o algún manuscrito anterior?
- Consulté dos ejemplares de la traducción *La vida está en otra parte*; el título publicado en México en 1992 por Seix Barral y luego otro del 2014 que publicó Tusquets Editores México. Descubrí que no se trata de dos textos iguales, sino que hay unas cuantas diferencias, tanto lexicales como gramaticales o formales. ¿La revisión del texto la hizo usted?
- Algo parecido he observado también en la traducción de *La broma* (Editorial Planeta: 1987 y Tusquets Editores México: 2015) y *El libro de la risa y el olvido* (Seix Barral: 1987 y Tusquets Editores México: 2013). Parece que los textos, publicados con una distancia de varios años y por distintas editoriales, han sido retomados y modificados por usted, como menciona la información editorial. ¿Es que las editoriales le pidieron que hiciera la revisión o cómo se maneja la reedición de una traducción si la publica otra editorial?
- Otra duda que tengo se refiere a la novela *Nesmrtelnost*. Según la información que he encontrado, Milan Kundera trabajó en la novela en los años 1987-1988 y la escribía en checo. No obstante, la novela fue publicada en checo en 1993, aunque la edición en francés y en español con más tempranas. Tanto la traducción francesa como la española se publicaron ya en 1990. ¿Cuál texto le sirvió como base de traducción?

Le doy gracias de nuevo por la anterior respuesta y si está interesado en responder las nuevas preguntas, se lo agradeceré mucho.

Fernando de Valenzuela:

para karolina

Milá a Drahá K.

Život překladatele je vskutku těžký. Člověk nejenom neví, kdo to nakonec vydá, ani jak ani kde, ale může se nakonec stát, že tam někdo (říká se tomu corrector de estilo) učiní v textu tolik patálií, že člověk neví, co má dělat. Mně se to stalo s prvními překlady Milana, a bylo to tak vážné, že jsme museli, po dohodě s Kunderou, změnit nakladatele (já jsem mu doporučil Tusquets, a tak se stalo). Jsem rád, že tam mám přítelkyni Karolínu a že o naše zájmy (totožné se zájmy čtenářů) konečně někdo bude pečovat. Pac a pus, Fernando

3. Odile Cisneros

(...)

¿La traducción de la obra *Na vlnách TSF* = *En las ondas de la TSF* es la única traducción de un autor checo que realizó usted?

No, también realicé una triple traducción (al inglés, al español y al portugués) del libro/poema *Abeceda* de Vítězslav Nezval. Los datos de publicación son los siguientes:

Al portugués:

- From “ABECEDA / ABECEDĚ.” By Vítězslav Nezval. Translation from Czech with Introduction. *Sibila: Revista de Poesia e Cultura* (São Paulo, Brazil), Year 4, Nos. 8-9, (November 2005): 93-103.

Al inglés:

- “ABC,” By Vítězslav Nezval. Translation from Czech and Note “Nezval’s Poetist ABC.” *Circumference* (New York) Spring/Summer 2005: 66-81.

La versión al español estuvo inédita algunos años y después formó parte del espectáculo "ABECEDA, Ballet Triádico", una pieza original de danza creada y dirigida por la artista contemporánea española Mabi Revuelta. La pieza se estrenó en Bilbao el 28 de octubre de 2009. En 2010 se publicó como parte del libro de Mabi Revuelta, *Divertimentos tipográficos*. La información bibliográfica es:

- “ABECEDA.” By Vítězslav Nezval. Spanish Translation from Czech with Introduction (*Abeceda: Un abecedario para la vida moderna*). *Divertimentos tipográficos* (Artist’s book). By Mabi Revuelta. Bilbao: Fundación Bilbaoarte, 2010.

En la información editorial no se menciona de qué texto se hizo la traducción. Como no he encontrado ninguna otra traducción suya del idioma checo, se me ha ocurrido esta pregunta: ¿Utilizó una traducción como el texto de partida o se trata de la traducción directa del checo? ¿O me equivoco, y tradujo otras obras de la literatura checa?

No, realicé la traducción directamente del checo. Usé la edición facsimilar: Jaroslav Seifert. *Na vlnách TSF*. Československý spisovatel, 1992. Es un facsímil de la edición original de 1926.

Arriba mencioné otras traducciones.

Para la traducción de Nezval, utilicé la siguiente edición: Vítězslav Nezval. *Abeceda. Taneční kompozice Milči Mayerové*. Praha: Torst 1993. También es una edición facsimilar de la edición original: Praha, J. Otto, 1926.

¿Cuál fue el motivo de traducir este libro que, según yo sepa, no se había traducido al español antes? ¿Fue su idea o la traducción se la encargó el Consejo Nacional para la Cultura y las Artes u otra entidad? ¿Había un apoyo para realizar la traducción y publicación?

La idea de traducir este libro fue enteramente mía. El libro me fue obsequiado por Kristýna Maňhalová, una querida amiga que estudiaba literatura checa en la Universidad Carolina de Praga, donde yo viví 6 años, de 1992 a 1997. Cuando me mudé de Praga a Nueva York en 1997, traje ese libro conmigo. Me interesaba poder compartir esa poesía con mis amigos que no hablaban checo, por lo cual empecé a traducirlo por placer y entusiasmo. En esa época también conocí a Tomáš Samek, un amigo checo, antropólogo, y con él consulté algunas dudas que tenía sobre aspectos del checo. Durante mis estudios en Nueva York, tuve la suerte

de conocer a traductores importantes como Eliot Weinberger y Richard Sieburth, el primero traductor de Octavio Paz y el segundo de autores franceses, entre otros, Gérard de Nerval y Walter Benjamin. Ambos fueron mis mentores y profesores en la Universidad de Nueva York, y, como eminentes conocedores y fanáticos de las vanguardias, me estimularon a traducir ese libro que es un clásico de la vanguardia checa. Eliot me presentó primero a Ernesto Lumbrellas, de la editorial Aldus, y después a Víctor Manuel Mendiola, editor de El Tucán de Virginia, ambas editoriales de poesía en México. El libro fue publicado por El Tucán de Virginia. Gracias a Álvaro Uribe y Miguel Ángel Echegaray logramos obtener el apoyo de CONACULTA para financiar la edición. No fue por encargo de ellos, pero ellos apoyaron la publicación.

En una de las primeras páginas aparece el agradecimiento a la Sra. Jana Seifertová-Plichtová por el apoyo en la realización del libro. ¿Cómo promovió la traducción la hija de Josef Seifert?

Nunca conocí a la señora Seifertova-Plichtová, ya que realicé la traducción después de que me mudé de Praga en 1997, pero la contacté cuando surgió la posibilidad de publicar el libro. Ella amablemente accedió a ceder los derechos para la publicación del libro. Sé que se le enviaron ejemplares del libro. No sé muy bien cómo ella promovió la traducción. Para más detalles, copio abajo parte de la correspondencia de esa época. Si es de interés, puedo buscar más detalles.

Odile Cisneros:

CONACULTA

Tel.: 011-52-5-605-7073

Fax: 011-52-5-605-8731

De: Odile Cisneros

Tel.: (718) 789-4881, Brooklyn

Fax: (212) 995-4149

Asunto: Traducción de poesía de Seifert

26 de enero 1999

Querido Álvaro:

Espero que esté todo bien por allá. Ya de regreso aquí en Brooklyn te mando copias de la correspondencia que tuve con la señora Jana Seifertová-Plichtová, la hija de Seifert que tiene los derechos de autor, por si quieres ponerte en contacto con ella para lo de los derechos. La dirección es:

Jana Seifertová-Plichtová

U Ladronky 23/1338

169 00 Praha 6
República Checa

El teléfono es: 42 02 2051 501.

Ya estoy trabajando en el prólogo y espero poder mandarte una versión preliminar para finales de febrero.

Por favor avísame si necesitas cualquier otra cosa entre tanto.

Te agradezco de nuevo el interés y espero que el proyecto siga en pie, como quedamos.

Un saludo.

Odile Cisneros

Odile Cisneros:

Señora Jana Seifertová-Plichtová
U Ladronky 23/1338
169 00 Praha 6-Brevnov
República Checa

Nueva York, 16 de marzo 1998

Estimada señora Seifertová-Plichtová:

Permítame presentarme brevemente: me llamo Odile Cisneros, soy de México originalmente, viví en la República Checa en los años 1992-1998 y actualmente estoy haciendo mi doctorado en el área de literatura española y portuguesa en la Universidad de Nueva York.

Conseguí sus datos a través de la señora Dana Loewy, quien tradujo recientemente al inglés la colección *Na vlnách TSF (En las ondas de la TSF)*. Me dirijo a usted porque por mi cuenta traduje al español este libro.

Descubrí la poesía de su padre durante mi estancia en Praga, gracias a una amiga que estudiaba literatura checa en la Universidad Carolina de Praga. Inmediatamente me fascinó su poesía. Después de volver a México me di cuenta de que en nuestro país las traducciones de la poesía de Jaroslav Seifert no están disponibles y su poesía es prácticamente desconocida. (Las antologías que se publicaron en España son difíciles de conseguir en nuestro país). Considero que esto es una gran pérdida y creo que es importante que nuestro público tenga acceso a esta poesía de extraordinarias características estéticas. Esto es porque existen en nuestra tradición literaria poetas como José Juan Tablada, que siento están cerca de Seifert.

Por estas razones he traducido la colección *En las ondas de la TSF*. La traducción está casi lista y la prestigiosa casa editorial ALDUS en la ciudad de México tiene interés en

publicarla. El editor me pidió que me dirigiera a usted con respecto a los derechos de autor para la publicación de esta traducción. Me permito, por tanto, solicitarle esta información. ¿Sería tan amable de indicarme como debo proceder para obtener su permiso? Le agradezco de antemano cualquier información.

Odile Cisneros

P. D. Para su información le adjunto una copia de mi curriculum.

Jana Seifertová-Plichtová:

Praga, 12 de abril 1998

Estimada señorita:

Le doy mi consentimiento para la publicación de la colección “En las ondas de la TSF”. Quisiera, sin embargo, preguntarle por qué escogió en particular esta colección de la poesía de juventud de mi padre. Supongo que usted conoce también otras de sus colecciones, ya que, como me escribió, entró en contacto con poesía de él durante su estancia en Praga. Lástima que no nos conocimos en esa época; hubiéramos podido hablar de muchas cosas.

Pídale a su editor que envíe un contrato de acuerdo a las convenciones editoriales.

La saludo afectuosamente y le deseo éxito en su trabajo.

Jana Seifertová-Plichtová

U Ladronky 23/1338

169 00 Praha 6

República Checa

Odile Cisneros:

Estimada señora Seifertová-Plichtová:

Muchas gracias por su carta del 12 de abril de 1998. Quería disculparme por responder con tanto retraso. Cuando recibí su carta estaba muy ocupada con los trabajos finales de fin de semestre. Tampoco había recibido más noticias de la editorial y quería esperar hasta tener información más específica.

Para responder a su pregunta de por qué escogí precisamente la colección En las ondas de la TSF, le diré que fue una combinación del destino y de mi gusto personal en poesía. Una amiga

me obsequió este ejemplar de esta colección y gracias a mí interés en la poesía de vanguardia de los años veinte, la colección me encantó. También conozco otras colecciones posteriores como la *Columna de plaga*, y *Mozart en Praga*, que me gustaría traducir en el futuro.

Todavía estoy en contacto con la editorial Aldus, sin embargo, debido a cambios en la dirección de la editorial, nuestro proyecto se ha postergado. He escrito de nuevo al nuevo director y él se pondrá en contacto con usted en breve.

Le agradezco sus noticias y sus buenos deseos y espero también que podamos conocernos personalmente en Praga.

Atentamente.

Odile Cisneros

4. Alexandra Šapovalová

(...)

Váš překlad vyšel pod záštitou instituce Secretaría de Cultura de Michoacán v roce 2005, tedy po ukončení Vaší akademické kariéry. Jak vznikl nápad přeložit a vydat Blatného v Mexiku? Hrál autor prologu a editor knihy Jorge Bustamante García nějakou roli? Koho jste kontaktovala s návrhem vydání překladu?

Jorge Bustamante García je mexický básník, který má malé nakladatelství Luna mía. A v tomto nakladatelství mimochodem vyšlo druhé vydání Blatného v roce 2016. Mimo to, že jsem pracovala na univerzitě, jsem také pomáhala organizovat místní hudební festival, kam jezdili i Češi. Při jedné z návštěv českých hudebníků mi přivezli české vydání Blatného poezie z roku 1994. Tak jsem si Blatného četla a nemohla jsem přestat. Tím, že jsem šla do důchodu, jsem měla dost času, a tak jsem si řekla, že si ho přeložím pro sebe. A aby si to mohly mé dcery a manžel přečíst.

Jorge Bustamante je náš velice dobrý přítel. On žil nějaký čas v Sovětském svazu, takže umí dobře rusky, přeložil do španělštiny řadu ruských autorů.

Já jsem mé verše přečetla Jorgemu a Neftalímu. Neftalí Kolja je náš blízký přítel a také místní básník. No a oni mi řekli, že se jim to líbí a že by se to mělo vytisknout. Já jsem si tím nebyla jistá, ani do dneška nejsem. Ale tak když mě podpořili básník a překladatel z ruštiny, asi to nebude tak špatné, že? No tak jsme to takhle dali dohromady. Jorge mi napsal prolog a Neftalí byl editor. A protože jsem pracovala na univerzitě, všichni ředitelé ze Secretaría de Cultura byli prostě mí známí a přátelé. Já jsem se o to vydání vůbec nezasloužila, na tom zapracovali Jorge a Neftalí.

Kdy druhé vydání Blatného vyšlo a jakou publikaci jde? Bohužel se mi nepodařilo Vámi zmíněnou knihu v žádném katalogu knihovny dohledat.

Ano, Blatný vyšel v Mexiku podruhé v roce 2016, je to taková místní edice, která vyšla právě v nakladatelství Luna mía pod názvem *Codornices de plata*. Prolog napsal Jorge a já jsem

napsala něco o tom, co se kolem té knížečky Blatného dělo, ono toho bylo hodně. Ve druhém vydání jsme vydaly básně, které vyšly v roce 2005, a přidala jsem překlady dalších básní.

Jorge Bustamante García ve svém prologu píše, že většina přeložených básní ve výboru *Lejos en octubre* nebyla předtím publikována. Jak jste se k této poezii dostala a jakým způsobem jste básně pro překlad vybírala?

No ty jsem právě vybírala z tohoto vydání z roku 1994, jmenuje se to *Básně z rukopisů*. Čili je to sbírka všech jeho básní a souvisí to s jeho tvorbou z psychiatrické léčebně. A ty básně z rukopisů vlastně před touto edicí vydány nebyly. Poté, co Blatný odešel do Velké Británie, u nás neexistoval. On pak vážně onemocněl a až do roku 1991 byl v psychiatrickém ošetření. Pak kolem byly velmi zajímavé věci. Jak se ty básně dostaly do Čech... zamotaný příběh. Blatný si stále psal něco na papíry a ošetřovatelé to házeli do koše. Jedna ošetřovatelka poznala, že je to česky, a na doporučení přátel z Brna poslala všechny básně do Kanady do Škvoreckého nakladatelství. [...] Básně jsem ze sbírky vybírala tak, že jsem si je přečetla a která se mi zdála, že bych ji mohla přeložit, tak jsem ji přeložila. Takže já nejsem žádná překladatelka. Ale uvidíme, možná se ještě do něčeho pustím.

Máte představu o tom, v jakém nákladu překlad vyšel a jaká byla v Mexiku recepce Blatného poezie?

Obě vydání vyšla v nákladu 500 kusů, knihy už asi k dostání nejsou. Asi si to všechno koupili naši přátelé. (*smích*)

Proč zrovna Ivan Blatný, a ne jiný český básník?

Blatný je má srdeční záležitost, provází mě tak nějak celý život. Jeho poezii si čtu stále dokola. A jeho životní příběh je velmi zajímavý...pobyt ve Velké Británii, u nás zapomenutý básník od roku 1948, dožití v psychiatrické léčebně. Celý jeho životní osud je smutný. A tak nějak se v mém životě dějí zajímavé, osobní věci, které mě s Blatným spojují. V roce 2004, když jsem jela jako každý rok do Čech, jsem si řekla, že si nekoupím žádnou knihu, vždycky si jich tolik nakoupím. Ale v prvním knihkupectví jsem zahlédla tuto knihu (*Básník/román o Ivanu Blatném* od Martina Reinera) a musela jsem si ji samozřejmě koupit. Blatný ke mně prostě promluvil.

Je tato sbírka Vaše překladatelská prvotina? Vrátila jste se ještě někdy k překladu české literatury? Nechystáte se přeložit například Seiferta, kterého máte tolik ráda?

Je to překladatelská prvotina a taky poslední. Stejně jako Blatného mám stále někde na stole Seiferta, abych si jejich básně mohla kdykoliv přečíst. Na Seiferta já se ale neodvážím, toho máme přeloženého krásně od Moniky Zgustové.

Je pravda, že teď pracuji na překladech soukromých dopisů mých rodičů, které posílali ve 30. a 40 letech mému dědečkovi. Tatínek byl Rus, takže k těm překladům dopisů píše další věci o mém tatínkovi. Tyto dopisy překládám do španělštiny a pak k tomu píšu něco o tom, jaké to bylo, když byly moje dcery malé. Všechno to dělám, aby si ty dopisy a moje zápisky mohly

moje dcery přečíst ve španělštině. A už jsem jim řekla, že to všechno budeme muset přeložit společně do češtiny, protože obě už mluví česky a žijí dokonce v České republice.

A plánujete toto soukromé dílo rodinného dědictví vydat?

Je to soukromá rodinná sbírka dopisů, ale uvidíme, co z toho bude. Ti moji kamarádi mě už samozřejmě přesvědčují, že mě s tím pomůžou. (*smích*) Ale uvidíme.

Myslíte si, že mexičtí čtenáři znají českou literaturu? Pomáhají překlady šíření povědomí o naší literatuře?

Naši kamarádi samozřejmě znají českou literaturu. Znají Kunderu, Hrabala, Kohouta. Hrabala všichni milují, hlavně *Příliš Hlučnou samotou*. A Monika Zgustová to překládá krásně, přeložit Hrabala do španělštiny není jednoduché. Ale víte, že v Mexiku se obecně čte málo i místní tvorba, a poezie už vůbec ne. Málo kdo si koupí poezii, že?

Je asi těžké dohledat recepci mexických vydání Blatného a zjistit, kdo si Vaši práci přečetl.

V Morelii si to přečetli všichni známí, takže těch tisíc lidí si to asi přečetlo. (*smích*) Nevím, jestli si to přečetli celé. No a pak tu máme také známé mezi mexickými literáty... Elena Poniatowska je moje velice dobrá kamarádka. A ta si to tedy přečetla. Ona sice moc poezii nečte, ale nic jiného jí nezbyvalo. (*smích*) Takže tak různí kamarádi si to přečetli. Možná mám ještě nějaké výstřižky z uvedení a prezentace překladu. Podívám se, jestli je najdu a pak vám všechno pošlu.

5. Ludmila Holková

(...)

Jaká byla motivace překladu Kožíkova díla z roku 1985? Vznikl překlad z Vaší iniciativy? Byl překlad finančně či jinak podpořen nějakou institucí (CONACULTA, Secretaría de Cultura atd.)?

Žiji v Mexiku 50 let a první dvě, knihy, které jsem tam napsala, jsou *Química Analítica Cualitativa* a *Química Analítica cuantitativa*. Obě knihy jsem docela dobře vydala v nakladatelství Trillas, které se zaměřuje na pedagogickou a výchovnou literaturu různého typu. No a nějaký redaktor se setkal s Kožíkovou knihou o Komenském, tak mi z nakladatelství zavolali a zeptali se, jestli bych tu knihu chtěla přeložit, na což jsem velmi ráda kladně odpověděla. Než jsem ten překlad odevzdala, byla jsem doma v Praze. A tak jsem navštívila Klementinum a začala jsem studovat Komenského práci. Tam jsem například získala mapy, které jsou součástí mexického vydání překladu, a další potřebné informace, které jsem využila pro napsání prologu.

Překlad *Comenio*, je zásluha Kožíka, protože napsal dobré dílo, a redaktora Trillasu, který to dílo pochopil, rozhodl se ho vydat a oslovil mě jako vhodnou překladatelku.

Vzpomenete si, v jakém roce překlad vznikl a kdy jej vydalo mexické nakladatelství Trillas? Prostudované paratexty důvěryhodného zdroje uvádí rok 1993 či rok 1989.

První vydání překladu *Kožíkova Comenia* vyšlo roku 1993. V roce 1995 byl dotisk, druhé vydání. Asi před měsícem jsem měla konferenci, která propojovala *Huehuehtlahtolli* a Komenského. Výročí 350 let od úmrtí Komenského a poslední fáze *Huehuehtlahtolli*...je krásné, jak je tohle propojené. Když jsem jela na konferenci, jednomu redaktorovi jsem koupila knihu, poslední výtisk překladu *Comenia*, a je to dokonce 11. vydání. Tak kniha má sice stejnou obálku, ale odlišnou prezentaci papíru. Zdá se, že tato kniha se v Trillas vydává dobře.

Překlad Kožíkova díla je uveden prologem a zakončen epilogem. Sepsala jste tyto texty Vy, autorka revize, Marcía Torres Sasía, či jiná osoba?

Prolog jsem napsala, u výtisku, který mám doma je mé jméno uvedené na konci prologu. Prolog jsem sepsala na základě informací studovaných právě v Klementinu, a je celkem dlouhý (12 stran knihy, naše poznámka). Myslím si, že ten prolog, pokud si jej budete číst, taky obohatí poznání o naší historii v souvislosti s Komenským, úlohou Čech v Evropě, proto je takový rozsáhlejší.

Doslov napsal sám Kožík. Když se do něj začtete, je to taková perlička, najdete to tam. Doslov začíná, že jel studovat do Amsterdamu, aby poznal prameny o Komenském, Naarden. A když se ho na letišti v Holandsku ptali, proč jede do Holandska, řekl, že jede studovat Komenského. A oni se ho ptali, kolik je mu roků? Chápete to? Takže z toho byl vyvedený z míry, no a pak pokračuje dál. To si dočtete v tom proslovu, který teda napsal Kožík.

Dle vlastní rešerše Váš překlad nebyl vydán jinde než v Mexiku. Nesnažila jste se knihu nabídnout nakladatelům ve Španělsku či jiné hispanofonní zemi? Je dle Vás postava Jana Ámose Komenského známá ve španělsky mluvících zemích?

Musím říct, k té knize a k našemu Komenského, že Kožíkovi by patřilo vyznamenání. Napsal skvělou knihu, která je obsahově výborná, popisuje všechny myšlenky a práce Komenského, a zároveň způsobem, že ho hodně lidí může číst, i když není pedagog. Je to opravdu dílo, literatura pro učitele, pedagogy i běžné lidi, báječná kniha.

Pokud vím, o Komenského a tuto knihu je zájem určitě alespoň v Kolumbii. V roce 2012, v té době jsem pracovala na Gymnáziu, jsem se věnovala pedagogické práci, a někdo z Bogoty se po mě sháněl. Volali mně z univerzity Universidad Distrital Francisco José de Caldas, že zrovna pořádají kolokvium s názvem „Poder y Conocimiento“ (Síla poznání) pod záštitou výročí 420 roků od narození J. A. Komenského. Čili to kolokvium bylo pořádáno na počest Komenského a požádali mně, jestli bych mohla přijet do Bogoty jim o Komenském povykládat. A tak jsem přijala pozvání a jela do Bogoty. Pozval mě tam dr. Omer Calderón, který má také nějaké spojení s národní univerzitou Mexika (UNAM). Na tom kolokviu bylo několik lidí z různých zemí Latinského Ameriky, se kterými jsem se setkala, a kteří dokonce nejenom, že byli spokojeni s tím, co jsem jim vyprávěla, ale ptali se i na otázky, na které jsem neměla odpověď. Takže jsem si pak musela v Praze studovat Komenského víc (smích). No a před měsícem mě pozvali na další kolokvium, kde jsem vlastně propojila *Huehuehtlahtolli* s Komenským, a bylo neuvěřitelné, kolik společných myšlenek tam je a nezávisle na sobě. Nevím, kde se dozvěděli o mé knize, jestli v Mexiku nebo v Bogotě. Bogota byla vyhodnocena UNESCO jako světové město knih v roce 2007. Mám dojem, že Trillas vydává i v Bogotě a jiných městech Latinské Ameriky, a že i takovéto knihy se tam dostávají na trh. No a musím

říct, že Bogota o Komenském mluví opravdu hodně, dokonce s lidmi z celé Latinské Ameriky. Domnívám se, že tato kniha o Komenském bude dostupná i jinde v Latinské Americe.

Loni na Národní pedagogické univerzitě v Bogotě se pořádal seminář s názvem „Cátedra doctrinal“ na téma „Conocimiento pedagógico“, který byl věnovaný Komenskému na oslavu těch 350 let¹⁵⁵. Já jsem byla loni v Praze a viděla jsem ve městě, třeba na budově České Akademie Věd a jinde, plakáty a vlaječky na připomenutí Komenského; a v Bogotě to bylo úplně stejné, jako by byl Komenský jejich (smích). Velice zajímavé. Na úvodním kolokviu semináře bylo uvedeno, že se události účastní lidé z Argentiny, Brazílie, Kostariky a tak dále. Dr. Omer Calderón tam vystupoval také a zmínil, že používá právě můj překlad, takže ta kniha slouží jako příručka pro pedagogy. Také se zmínil, že mně zná, že jsem tu knihu přeložila. Tito posluchači se mnou chtěli mluvit, takže jsem zase loni mluvila s Bogotou a přednášela jsem o Komenském ke spokojenosti zájemců, jak už jsem zmínila. Proto chci říct, že Komenský je v Latinské Americe strašně živý. Kolumbie si za to zaslouží uznání. Sice jsem v Mexiku také měla přednášku na univerzitě, když jsem tu knihu přeložila, ale nesetkala jsem se zde s pedagogy, kteří by o Komenském chtěli vědět víc, jako v Bogotě.

Mnoho děl české literatury je do Mexika „dováženo“ ze Španělska; knihy jsou ve většině případů tištěny v původní podobě španělského překladu. Myslíte si, že by bylo vhodné nebo zajímavé tyto španělské překlady jazykově adaptovat na mexickou varietu španělštiny?

Rozhodně je mi přijatelnější verze mexické španělštiny, která se mi zdá jasnější než verze španělská. Zrovna teď čtu Čechova ve španělské verzi a musím říct, že se mi to moc nelíbí, že bych to psala jinak. Mám dojem, že už dominují mexickou verzi španělštiny, a když čtu překlady ze Španělska, potřebovala bych vysvětlení některých slov, třeba i komentář k syntaxi a tak dále. Rozhodně mám dojem, že mexická verze španělštiny je srozumitelnější a daleko víc se mi líbí.

Na prezentaci jedné knihy, *A través de México*, mi redaktorka pověděla, že by se chtěla dozvědět víc o Janu Nerudovi. Což mě velice mile překvapilo. Tak jsem si řekla, že bych to přeložila. Ale protože už jeho dílo převedené do španělštiny máme, tak proč bych to překládala znovu, že? Nevím, jaký by měl překlad Nerudy do mexické verze španělštiny efekt, jestli by to bylo lepší nebo pochopitelnější...to by bylo zajímavé. Ale tady bychom bojovali s tím, že vám řeknou, když už to ve španělštině vyšlo, proč to máme překládat do mexické verze španělštiny. Tak jsem tu myšlenku opustila.

Můžete mi přiblížit, jaká je podle Vás recepce české literatury v Mexiku, a naopak recepce mexické literatury u nás?

Jak je česká literatura tady přijata? Nevím, popravdě. Musím přiznat, že nemám dobrý přehled, abych odpověděla dobře na tuto otázku. Jsem ve styku s nakladatelstvím Trillas

¹⁵⁵ Záznam semináře ke zhlédnutí zde: <https://asocheca.org/cz/2020/09/narodni-pedagogicka-univerzita-bogota-slavi-vyroci-komenskeho/> [cit. 2021-1-14].

i dalším nakladatelstvím jiného zaměření Porrúa, ale nesleduji do důsledku veškerou literaturu. Pozorují, že se do Mexika dostává hodně literatury z jiných zemí v překladu ve španělské verzi. Jsou to přivezené knihy ze Španělska, vydal se tady třeba Hrabal, Kundera, tyto autory tady hodně lidí zná. Ale nevím nic dalšího o různých vydání, také jsem tyto verze nečetla, protože knihy znám v originálu.

Třeba na veletrhu v Guadalajaře, Feria del Libro, jsem neslyšela o žádných nových českých knihách v Mexiku. Co ale také dodám, to také říkal Miguel León-Portilla, Mexiko má hodně knih, ale Mexičané čtou málo. Je tady kruh lidí, kteří čtou, jsou vzdělaní, ale pořád to není v takové míře jako u nás.

A jak je to u nás? Já se věnuji už několik let spíše literatuře nahualské, to je spíše odborná akademická literatura, ale neřekla bych, že o ni je zájem, ale já jsem ji prosadila, řekla jsem si, že o tomhle by se u nás mělo vědět. Takže třeba vznikl Nezahualcóyotl, už od svého mládí tíhnu k poezii. Víím, že Slavík představoval svůj pohled na aztéckou kulturu, která ale bohužel po mnoha let prostě existovala v mysli lidí jako kultura barbarská, nepochopitelná, protože se nezná její filozofický základ a myšlení. A konečně 20. století tomu dalo trochu jiný směr.

Já jsem měla možnost spolupracovat s doktorem Miguelem León-Portillou a dostala jsem se ke studiu nahualské kultury a zjistila, že některé věci u nás opravdu neexistují a že by byly dobré, takže ty vyšly z mého podnětu.

Máte zkušenosti s překlady české literatury pro mexický trh i s překlady mexické literatury pro český trh. Vnímáte nějaký rozdíl ve spolupráci s nakladateli a v překladatelsko-nakladatelském procesu v jedné a druhé zemi?

(Odpověď lze částečně dohledat v odpovědích na předchozí a následující otázky.)

V roce 1996 vyšel překlad básnické sbírky nahualského básníka Nezahualcóyotla s názvem *Rozezni svůj atabal*. Překládala jste básně z domorodého jazyka nahuatl nebo jste používala španělský překlad?

Básně Nezahualcóyotla byla první kniha z nahualské literatury, která se mi dostala do rukou, byla jsem unešená jazykem. Je to nejen krásná poezie, ale také důležitá tím, co vyjadřuje, literární skvost. Nahualská poezie využívá hodně symbolismů, metafory, a to obohacuje literární dílo. Když jsem se dostala k těmto básním a věděla jsem, jak u nás pohlížíme na aztéckou, nebo širěji nahualskou, kulturu, řekla jsem si, že to musím přeložit.

Když jsem básně přeložila, v té době jsem byla zase na několik měsíců v Česku, rozhlížela jsem se, kdo by to mohl vydat. Všimla jsem si, co vydává nakladatelství Votobia, zdálo se mi velmi progresivní. Zavolala jsem tam, měli zájem, a tak jsem překlad vydala ve Votobii. Vydání vyšlo s pomocí Ministerstva kultury ČR. Prezentace knihy, na kterou přijel i Miguel León-Portilla, a na které se podílelo i mexické velvyslanectví, se konala na Univerzitě Karlově. Řekla bych, že to byla velká a velice důležitá prezentace. A tak se na ten náš svět dostalo trochu něco z toho druhého světa, i z jiného hlediska, než bylo do té doby známo.

Knihu jsem překládala ze španělského překladu, nahualské jsem se neučila, je to krásná řeč, velice lahodná, melodická. Ale já překládám pouze ze španělštiny, ovšem z dobrých překladů. Po pět století, které nás dělí od conquisty, se mnoho děl z nahuatlu přeložilo do španělštiny, ale ty překlady nebyly vždy dobré. Nejlepší překlady pořídil doktor Miguel León-

Portilla, opravdový expert v nahualštině, jeho překlady se dostaly i do světa. *Huehuehtlahtolli* a *Visión de los vencidos* jsou León-Portillovi nejlepší knihy a ve světě také nejvíce uznávané.

V roce 2002 vyšel překlad filozofického textu *Huehuehtlahtolli* a v roce 2013 historická próza León-Portilly a Galeana *Librada Conquista pohledem poražených*. Byla jste iniciátorkou překladu těchto knih Vy?

Já jsem měla možnost spolupracovat s doktorem Miguelem León-Portillou a dostala jsem se ke studiu nahualské kultury a zjistila, že některé věci u nás opravdu neexistují a že by byly dobré, takže ty vyšly z mého podnětu.

Conquista pohledem poražených. To je kniha vydaná v roce 1959, po *Aztécké filozofii* jedna z nejvíc vydávaných knih v Mexiku, navíc byla přeložena do mnoho jazyků. A u nás jsme ji neměli. León-Portilla mi neřekl přímo, ať to přeložím, je to člověk velmi skromný, ale když jsem zjistila, že to česky není, tak jsem se do toho překladu dala. Musím říct, že je to jedna z knih, která se v Mexiku od roku 1959 dočkala nejvíce vydání, a která prakticky změnila pohled v Mexiku ale i ve světě na to, jak se díváme na střetnutí či války mezi dvěma nepřáteli. Až do té doby, kdy vyšla kniha *Visión de los vencidos*, existovala teze „dějiny píšou vítězové“. A Miguel León-Portilla touto knihou dokázal, že „dějiny píšou poražení“, to je úplně nová koncepce v hodnocení, co se děje, jak se vidí ten, kdo byl poražený a ten, kdo byl vítězem. Dnes už to tvoří část tohoto pojetí konfliktu mezi národy například. Je to velice hluboké, no a taky to vyšlo z mého podnětu, když jsem viděla, že to putuje po celém světě, ale u nás to není. Pak jsem hledala, kdo by to mohl vydat. Trillas už mě zná, vědí, co bych mohla přeložit. A tenkrát jsem hovořila s jednou doktorandkou z Univerzity Karlovy, která byla v Mexiku na stáži. Při dalších stycích v Praze mi doporučila, abych pohovořila s Mervartem v Červeném Kostelci. Velice dobře mě přijal, setkala jsem se také s tím, kdo dělal revizi textu, byla to skvělá spolupráce. Podání překladu je velmi pěkné, Miguelu León-Portillovi se to velice líbilo. Takže Vendula mi pomohla tím, že mi doporučila nakladatele. Také jsem hovořila s mexickým velvyslancem a vím, že tato kniha vyšla i s finanční pomocí mexického velvyslanectví v Praze. Překlad stál za to, vyšel v několika vydáních, určitě ne v tolika, jako tady v Mexiku, ale 2. nebo 3. vydání určitě vyšlo. Velvyslanectví dokonce používá knihu jako dárek pro návštěvy. Tato kniha vyvrací, doufám, že už o tom ani nepochybujeme, ten mylný názor o staré nahualské kultuře.

Huehuehtlahtolli z roku 2002, to byla další kniha, která se mi dostala do rukou, když jsem se začínala věnovat studiu nahualské literatury. Prolog knihy sepsal Miguel León-Portilla a Librado Silva text z nahualštiny přeložil do španělštiny. Když jsem si tuto knihu přečetla, řekla jsem si, to musím přeložit. Věděla jsem, že knihy tohoto rázu u nás prakticky neexistují. Když jsme to přeložila, říkala jsem si, co teď, kdo mi to vydá? Tak jsem se zase vydala do našeho Česka, studovala jsem, které nakladatelství bylo vhodné. Já jsem z Moravy, zjistila jsem, že existuje v Brně nakladatelství CERM. Tak jsem tam napsala, dostala jsme se do styku s panem dr. Čermákem. Nepožadovala jsem žádný honorář, měla jsem jen zájem to vydat. No, tak si knihu přečetli a slíbili, že ji opravdu vydají. Jaké to bylo překvapení že tu knihu předvedli na veletrhu v Olomouci, dokonce byla ohodnocena jako nejlepší kniha toho veletrhu v Olomouci. Já jsem zase byla překvapená, že ten, kdo tu knihu četl, pochopil její velký význam, co se ztratilo s conquistou a jaký byl význam této nahualské kultury.

***El coyote y el tlacuache y otros cuentos mexicanos / Kojot a oposum a jiné mexické pohádky a Por qué los indios temen el canto del búho / Proč se indiáni bojí soviho křiku* – dílo Oldřicha Kašpara ve Vašem překladu, které vyšlo jako bilingvní česko-španělský text. Je to velmi kuriózní případ španělského (mexického) překladu díla českého autora, který se věnuje ryze mexickému námětu. Zařadila byste toto dílo mezi překlady mexické literatury do češtiny, jak jej uvádí ve svém seznamu Miloslav Uličný (2005 a 2011), či naopak?**

Historii Mexika, a historii všech národů, doprovází mýty, legendy, které mají určitý historický podklad, historie Mexika se často vypráví prostřednictvím mýtů a legend. Existuje hodně verzí sepsaných Mexičany, ale pro mě nejsou tak líbivé. Možná je to proto, že mám jinou čtenářskou výchovu, četla jsem, a stále čtu, pohádky, Boženu Němcovou, Erbeny, to se tak krásně vypráví, a tento styl mě asi neopustil. Já bych prostě některé mýty a legendy uvedla jiným způsobem, třeba jen jinou syntaxí vět a tak dále. S dr. Kašparem jsem ve styku, jezdí často do MX, i k nám do Hidalgo. Už před překladem knihy jsme se znali osobně, spolupracovali jsme spolu třeba na sepsání prologu a tak dále. Kašpar při svých cestách do Mexika posbíral mýty z různých pramenů, úryvků, které v Mexiku existují, sepsal je, dal jim ucelenou formu a vydal knihu *Děti opeřeného hada*. Tato kniha obsahuje právě ty dvě povídky *El coyote y el tlacuache y otros cuentos mexicanos* a *Por qué los indios temen el canto del búho*, takže ty jsou vybrány právě z této knihy. Když dr. Kašpar měl knihu hotovou, ukázal mi ji. Líbilo se mi, jak je to napsané a řekla jsem si, že to přeložím, protože ty mexické verze jiných autorů znám. Bylo odvážné přeložit toto do španělštiny, že? Tak jsem se zase obrátila na Trillas. Trillas zaujalo, jak cizí autor chápe tyto existující mýty a líbilo se jim toto podání. Tak to opravdu vyšlo s názvem *Cuentos, mitos y leyendas del México antiguo, narrado por Oldřich Kašpar y adaptado por Ludmila Holková*. Můj překlad je obsahově věrný, někde slovně upravený, asi tím stylem, jak já jsem byla vychovaná. Mýty v češtině jsou Kašparem podané věrně a můj zpětný překlad jim také nic na věrohodnosti neubral. Naopak je zásluha Kašpara, že překlad v Mexiku vydal, forma literárního podání upoutala Trillas.

A musím říct, že tahle mexická verze sklídila obrovský úspěch. Dokonce dostala cenu za nejlepší grafickou úpravu knihy, a hodně se o ní v Mexiku mluví.

A z této Kašparovy knihy, *Děti opeřeného hada*, Garamond s jeho svolením vybral ony dvě povídky a můj překlad do španělštiny. Myslím, že dr. Kašpar nedal knize dobrý název, ten mi nesedne. Ale opravdu hezky se člověk dozví o legendách a mýtech starého Mexika. Tato kniha by měla tvořit součást naší literatury, protože opravdu představuje mexické mýty a legendy pěkným stylem. Mexické vydání je ale daleko krásnější, i ten název *Cuentos, mitos, leyendas de México* je výborný. Je to krásná kniha jako dárek, musím říct, že ji hodně používají.

Léta spolupracuji s jednou doktorkou z UNAM, z Acatlánu. Tam teď právě přeložili z nahuatlu, také nějaké mýty a legendy. Tak to by bylo taky zajímavé na překlad.

Jakým směrem překládáte raději a snadněji, ES-CS nebo CS-ES? Pracujete teď aktuálně na nějakém překladu?

Hodně jsem se nad tím zamyslela, ale nemůžu říct jedno nebo druhé. Za ta léta jsem se už myslím naučila mexickou verzi španělštiny, s tím nemám potíže. A ze španělštiny do češtiny předkládám ráda Mám třeba přeložené i jiné věci, které mi nevyšly. Třeba od spisovatelky Guadalupe Amor, hodně ceněné v Anglii, jsem přeložila poetickou knihu *Desatero k Bohu*. A taky jsem ten překlad nikde neudala, je to strašně zajímavé a leží mi to tady. Pak jsem taky přeložila do češtiny *Vzpomínky na Nezahualtcoyotla*, ale ten překlad jsem někde ztratila. Taky velice zajímavé a taky jsem to nemohla vydat. Z češtiny do španělštiny jsem toho moc nepřeložila, ale když se mi to líbí, překládám to ráda (smích).

Momentálně pracuji na tzv. *Cantares mexicanos* (Mexické zpěvy). *Cantares Mexicanos* je velké dílo, ze kterého je 189 stran věnováno poezii, ostatní jsou dizertace a tak dále. Už mám překlad hotový a hledám nakladatele. Neuspěla jsem na Univerzitě Karlově, a přitom si myslím, že je to dílo akademicky velice důležité, které nabízí ucelený pohled na nahualskou kulturu. Ze španělské verze Miguel León-Portilly jsem přeložila celých 189 stran, ale bylo mi řečeno, že by to mohlo být trochu zkrácené. Tak jsem text koncem minulého roku zkrátila, ale i tak je to velice zajímavá verze, doplněk toho, co už máme o nahualské literatuře.

Cantares mexicanos, po *Aztécké filozofii*, je největší a nejvzácnější dílo o nahualské kultuře, které se nachází v Národní univerzitě Mexika (UNAM). Je to vůbec nejvzácnější svazek, který hovoří o kultuře conquistě v nahualském jazyce. *Filosofía azteca* přeložil Miguel León-Portilla, čímž prolomil to ticho, které bylo o velikosti nahualské kultury. A vyšel i český překlad tohoto, který jsem nepořídila já (ale Eva Mánková, naše pozn.), v nakladatelství Argo. Oživení nahualské kultury byl celý život Miguela León-Portilly, chtěl, aby se i tady v Mexiku vědělo o staré kultuře, takže na tomto poli tady pracuji také.